

Скраћени редован годишњи извештај

Повереника за заштиту равноправности за 2017. годину

Београд, март 2018.

Уредница

Бранкица Јанковић, повереница за заштиту равноправности

Издавач

Повереник за заштиту равноправности

За издавача

Бранкица Јанковић

Прелом

Душан Стаменовић

Штампа

ЈП „Службени гласник“

Тираж

100

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

342.722

**РЕДОВАН годишњи извештај Повереника за
заштиту равноправности за ... годину / уредница
Бранкица Јанковић. – 2010– . – Београд :
Повереник за заштиту равноправности, 2011–
(Београд : Службени гласник). – 24 cm**

Годишње. – Од 2011. са издањем: Скраћени
редован годишњи извештај Повереника за
заштиту равноправности за ... годину. - Има
издање на другом језику: Regular Annual Report
(Commissioner for Protection of Equality) = ISSN
2217-7302

ISSN 2217-6527 = Редован годишњи извештај
Повереника за заштиту равноправности
COBISS.SR-ID 185798924

Сви појмови употребљени у извештају у мушком граматичком роду обухватају
мушки и женски род лица на које се односе

Садржај

Уводна реч	9
Сажетак.....	11
1. О Поверенику за заштиту равноправности.....	21
1.1. Стручна служба Повереника.....	22
2. Нормативни оквир остваривања и заштите равноправности.....	23
2.1. Преглед важећих прописа	23
2.2. Нормативне измене у току 2017. године.....	24
3. Опис стања у остваривању и заштити равноправности.....	25
3.1. Истраживања Повереника за заштиту равноправности.....	25
3.1.1. <i>Анализа Повереника за заштиту равноправности</i> <i>„Родна равноправност на позицијама одлучивања</i> <i>у јединицама локалне самоуправе – пресек стања</i> <i>у сировођењу прейоруке мера јединицама</i> <i>локалне самоуправе за остваривање родне</i> <i>равноправности“</i>	26
3.1.1.1. Учешће жена и мушкараца на највишим позицијама у руководством јединица локалних самоуправа	26
3.1.1.2. Састав скупштина општина/градова.....	27
3.1.1.3. Састав органа за спровођење избора у јединицама локалне самоуправе.....	27
3.1.1.4. Састав руководства радних тела органа општина/градова	28
3.1.1.5. Састав општинског/градског већа	28
3.1.1.6. Однос жена и мушкараца на позицијама начелника управа општине/града и управа за поједине области.....	28
3.1.1.7. Састав руководства унутрашњих организационих јединица општине/града	29
3.1.1.8. Састав савета месних заједница	29
3.1.1.9. Састав руководства јавних предузећа чији је оснивач општина/град	29
3.1.1.10. Састав руководства јавних установа и организација чији је оснивач општина/град ...	30

3.1.1.11. Организација и структура радних тела за родну равноправност	30
3.1.1.12. Постојање акта о равноправности полова у јединицама локалне самоуправе.....	32
3.1.1.13. Мере које јединице локалне самоуправе планирају да предузму у циљу унапређења родне равноправности	32
3.1.2. Истраживање „Стиарење у градовима – изазови савременој друштва“	33
3.1.3. Истраживање „Положај старијих жена у Србији“	35
3.1.3.1. Здравствено стање	35
3.1.3.2. Услови живота и материјална ситуација	36
3.1.3.3. Формални и неформални рад.....	36
3.1.3.4. Самосталност у функционисању и подршка за живот у заједници	37
3.1.3.5. Безбедност и насиље.....	37
3.1.3.6. Могућност образовања и усавршавања	38
3.1.3.7. Живот у заједници и социјални односи	38
3.1.3.8. Коришћење превоза и кретање у заједници	38
3.1.3.9. Учесће у правним поступцима	39
3.1.3.10. Став жена о подршци друштва	39
3.2. Извештаји ЕУ, међународних организација и уговорних тела.....	40
3.3. Извештаји и истраживања домаћих институција и организација	44
3.4. Пракса Европског суда за људска права у области заштите од дискриминације	45
3.5. Пракса Повереника за заштиту равноправности	46
3.6. Кључни проблеми у остваривању равноправности и заштити од дискриминације	52
3.6.1. Дискриминација на основу инвалидитетa.....	61
3.6.1.1. Мишљења и препоруке	69
3.6.1.2. Препоруке мера.....	69
3.6.1.3. Саопштења	72
3.6.2. Дискриминација на основу старосној доба	72
3.6.2.1. Мишљења и препоруке	77
3.6.2.2. Препоруке мера.....	78
3.6.2.3. Упозорења и саопштења	79
3.6.3. Дискриминација на основу пола	79
3.6.3.1. Мишљења и препоруке	85
3.6.3.2. Препоруке мера за остваривање равноправности	87

3.6.3.3. Упозорења и саопштења	88
3.6.4. Дискриминација на основу здравственој ситиња	89
3.6.4.1. Ситуационо тестирање	92
3.6.4.2. Мишљења и препоруке	92
3.6.4.3. Препоруке мера.....	94
3.6.4.4. Саопштења	95
3.6.5. Дискриминација на основу националне йриядности и етничкој йорекла	95
3.6.5.1. Ситуационо тестирање	100
3.6.5.2. Мишљења и препоруке	100
3.6.5.3. Упозорења и саопштења	101
3.6.6. Дискриминација на основу брачној и йородичној ситијуса	102
3.6.6.1. Мишљење	105
3.6.6.2. Препоруке мера.....	106
3.6.7. Дискриминација на основу сексуалне оријентације.....	108
3.6.7.1. Ситуационо тестирање	111
3.6.7.2. Мишљења и препоруке	111
3.6.7.3. Упозорења и саопштења	113
3.6.8. Дискриминација избејлица, инйерно расељених лица, мијранати и йражилаца азила	113
3.6.8.1. Мишљења и препоруке	115
3.6.8.2. Саопштења	116
3.6.9. Дискриминација на основу друјих личних својситава... 116	
3.6.9.1. Мишљења и препоруке	116
3.6.10. Вишеструка дискриминација	119
3.6.10.1. Мишљења и препоруке	120
3.6.10.2. Саопштења	122
3.7. Предлози за оцену уставности.....	122
3.8. Мишљења на нацрте закона и других општих аката.....	124
3.9. Судски поступци	124
3.9.1. Парнични йосйуйци	125
3.9.2. Кривичне йријаве.....	127
3.9.3. Прекршајни йосйуйци	127
3.10. Остали исходи поступака	127
4. Сарадња Повереника	129
4.1. Сарадња са органима јавне власти.....	129
4.1.1. Сарадња са Народном скуйшйином Рейублике Србије	129
4.1.2. Сарадња са йредсйавницима извршне власти	131
4.1.3. Сарадња са јединицама локалне самоуправае	132
4.2. Сарадња са организацијама цивилног друштва	132

4.3. Међународна сарадња	134
4.3.1. Сарадња са Делегацијом Европске уније у Републици Србији	135
4.3.2. Сарадња са Мисијом ОЕБС-а у Србији	136
4.3.3. Сарадња са Фондом уједињених нација за децу – УНИЦЕФ	137
4.3.4. Сарадња са Црвеним крстом	137
4.4. Остали видови сарадње	138
4.4.1. Сарадња са Европском мрежом шела за равноправности (ЕКВИНЕТ).....	138
4.4.2. Регионална сарадња на унапређењу равноправности	140
4.4.3. Годишња конференција Повереника њоводом Међународној дана толеранције	140
5. Медијско извештавање о темама равноправности и активностима Повереника	142
6. Извршавање обавеза по закону о слободном приступу информацијама од јавног значаја.....	144
7. Извештај о извршењу финансијског плана	145
8. Препоруке за сузбијање дискриминације и унапређење равноправности	146
Прилог: статистички приказ рада повереника у 2017. години	153

УВОДНА РЕЧ

Поштоване народне посланице и посланици,

Уважене читатељке и читаоци,

Пред Вама је осми *Скраћени редовни годишњи извештај Повереника за заштитиу равноправности Републике Србије*. Иза нас је још једна година интензивног рада и активног деловања на спречавању и заштити од дискриминације, као и на унапређивању поштовања принципа равноправности на свим пољима и у свим областима, у складу са мандатом и надлежностима које су нам поверене Законом о забрани дискриминације.

Током 2017. Повереник је поступао по притужбама које су нашој институцији подносили грађани и грађанке, као и организације цивилног друштва и друга правна лица. У складу са својим овлашћењима и инструментима за борбу против дискриминације, а имајући у виду и важност равномерног развијања судске праксе, Повереник за заштиту равноправности је у 2017. покренуо неколико стратешких парница пред Вишим судовима на територији Републике Србије.

Највише притужби у 2017. поднето је због случајева дискриминације на основу инвалидитета, скоро петина од укупног броја, и то најчешће због физичких баријера које онемогућавају особама са инвалидитетом да користе одређене услуге или објекте. На другом месту је старосно доба, а затим следи пол као основ дискриминације према броју поднетих притужби. На четвртном месту налази се дискриминација на основу здравственог стања, а на петом национална припадност или етничко порекло, с тим што се највећи број и даље односи на дискриминацију ромске националне мањине.

Када је у питању област у којој се дискриминација најчешће јавља, тренд се наставља, па је на првом месту и даље област рада и запошљавања на коју се односи готово свака трећа поднета притужба. Следећа област односи се на поступке пред органима јавне власти са петином од укупног броја притужби, а на трећем месту су притужбе због дискриминације у пружању јавних услуга и коришћење објеката и површина.

Имајући у виду да је тржиште рада и запошљавање област из које нам се годинама подноси највећи број притужби, креирали смо приручник *Кодекс равноправности – Смернице за израду кодекса антидискриминационе политике послодаваца у Србији*, који је у јуну представљен јавности и компанијама на конференцији „Ми не

дискриминишемо“. Том приликом и компаније су представиле своја искуства и добре праксе, при чему је истакнуто да најуспешније компаније воде рачуна о својим запосленима, свесне неопходности доброг и хармоничног радног окружења, као и да бизнис и људска права нису на различитим већ на истим странама.

Током 2017. саставили смо анализу „Родна равноправност на позицијама одлучивања у јединицама локалне самоуправе – пресек стања у спровођењу препоруке мера јединицама локалне самоуправе за остваривање родне равноправности“, као и истраживања: „Старење у градовима – изазови савременог друштва“ и „Положај старијих жена у Србији“. Добијени подаци пружају увид у стање о остваривању равноправности и указују у ком правцу треба предузети одређене активности на унапређењу и даљем креирању јавних политика заснованих на подацима.

И ове године успешно смо сарађивали са међународним и домаћим организацијама и институцијама, органима јавне власти и медијима. Учествовали смо у раду Европске мреже тела за равноправност (ЕК-ВИНЕТ), која је ове године обележила 10 година рада. Поред тога, радили смо на даљем унапређењу регионалне сарадње са институцијама за равноправност Југоисточне Европе. Такође, ове године је по трећи пут додељена Годишња медијска награда за толеранцију Повереника за заштиту равноправности и ОЕБС-а.

Повереник за заштиту равноправности је и ове године организовао велики број обука посебно за инспекторе рада и запослене у јединицама локалне самоуправе. Настављена је едукација полицијских службеника широм Србије, као и студената са више факултета. Повереник за заштиту равноправности је излагао и учествовао на преко 650 конференција, округлих столова, радионица, форума, дебата, панела и других догађаја. Одржано је пето такмичење у симулацији суђења за студенте правних факултета. Такође, Повереник је учествовао на Београдском маратону како би указао на значај укључивања особа са инвалидитетом у спортске активности.

Верујем да ће наш рад и у будућности обележити адекватна и ефикасна заштита од дискриминације сваког грађанина и грађанке, као и даље унапређење равноправности као једног од постулата демократског и праведног друштва. Свесни смо чињенице да је пред нама још пуно посла до достизања стања нулте толеранције на дискриминацију и пуног поштовања принципа равноправности.

Бранкица Јанковић
Повереница за заштиту равноправности

САЖЕТАК

Повереник за заштиту равноправности наставио је деловање на сузбијању свих облика и случајева дискриминације и унапређивању равноправности у 2017, користећи своја законска овлашћења.

Током 2017. Повереник је поступао у 1.098 предмета. Поверенику су поднете 532 притужбе, а поред поступања по притужбама грађана, Повереник је, у складу са овлашћењима и инструментима за борбу против дискриминације, дао 501 препоруку мера за остваривање равноправности, поднео три тужбе за заштиту од дискриминације, предлог Уставном суду за оцену уставности, три кривичне пријаве, један захтев за покретање прекршајног поступка, а у једном случају предложено је покретање поступка посредовања (мирења). Ради равномерног развијања антидискриминационе судске праксе, Повереник ове године није користио привилеговану месну надлежност, односно законску могућност да тужбе подноси Вишем суду у Београду, већ је тужбе подносио у различитим градовима Србије. Стратешке парнице, односно тужбе за заштиту од дискриминације, поднете су због дискриминације по различитим основама, и то припадности ромској националној мањини, здравственог стања и инвалидитета, пола и сексуалне оријентације. У току 2017. дате су и две иницијативе за измену прописа, као и 41 мишљење на нацрте закона и других општих аката. Такође, издато је 13 упозорења јавности и 20 саопштења за јавност. У поступку по притужбама донето је 51 мишљење, од чега 33 мишљења са препоруком и 18 мишљења без препоруке мера. У 33 случаја у којима су дате препоруке мера, у 32 је утврђено да је дошло до повреде одредаба Закона о забрани дискриминације, а у једном случају није утврђена повреда закона али је дата препорука за остваривање равноправности. У 18 случајева донето је мишљење да није дошло до повреде Закона о забрани дискриминације. По препорукама Повереника поступљено је у 22 случаја (75,86%), док у седам случаја није поступљено (24,14%), а у четири случаја рок за поступање по препоруци није још увек истекао. У 14 случајева донето је мишљење којим је утврђена дискриминација групе лица (особе са инвалидитетом, жене, припадници ромске националне мањине, ЛГБТ, избеглице, мигранти, тражиоци азила, и сл.), док се у осталим случајевима радило о дискриминацији појединаца. Што се тиче препорука мера за остваривање равноправности које су упућене органима јавне власти и другим лицима, поступљено је у 91,6% случајева, што укупно са поступањем по препорукама датим у појединачним случајевима у просеку износи 83,73%.

Поверенику за заштиту равноправности притужбе због дискриминације најчешће подносе физичка лица. Као и претходних година, мушкарци се обраћају нешто чешће него жене, па од свих притужби које су поднела физичка лица, мушкарци су поднели 59,3%, а жене 40,7%. Током 2017. организације цивилног друштва, поднеле су више притужби у односу на претходне године, док је број правних лица међу подносиоцима притужби, ове године мањи у односу на 2016. годину. У току 2017. Повереник је примио већи број грађана и грађанки у пријемној канцеларији Повереника, а повећан је и број грађана и грађанки који су тражили информације путем телефона или електронском поштом. Разлози су у предузетим активностима Повереника на повећању видљивости и доступности институције, тако и у чињеници да се од октобра 2016. пријемна канцеларија Повереника налази у седишту органа.

Највише притужби ове године поднето је због дискриминације на основу инвалидитета, (18%), старосног доба (11,8%), пола (11,2%), затим следе притужбе поднете због дискриминације на основу здравственог стања (10,1%), националне припадности или етничког порекла (9,8%), брачног и породичног статус (7,6%), сексуалне оријентације (6,6%), чланства у политичким, синдикалним и другим организацијама (5,2%), верског или политичког убеђења (3,6%), имовног стања (3,5%), док су остали основи дискриминације навођени у мањем проценту.

У погледу области друштвених односа у којима се најчешће подносе притужбе, тренд се наставља, и област рада и запошљавања је и даље на првом месту, с уделом од 31,2%. Као и претходних година, поступак пред органима јавне власти јесте област дискриминације која се са 21,4% налази на другом месту. Следећа област у којој грађани најчешће подносе притужбе због дискриминације јесте пружање јавних услуга и коришћење објеката и површина (12%), област образовања и стручног оспособљавања (7,9%), јавно информисање и медији (7%), здравствена заштита (5,1%), социјална заштита (4,5) док је број притужби појединачно у осталим областима друштвених односа заступљен у нешто мањем проценту, углавном испод 3%.

Као и претходних година, највећи број притужби поднет је против органа јавне власти (43%), што је мало више у односу на претходну годину. Након тога следе правна лица (28,7%) и физичка лица (17,8%). Остало чине групе лица, организације и институције, у значајно мањем проценту.

Највећи број притужби примљен је из Београдског региона (40%), што је још више него претходне године, затим следи регион Војводине

(18,98%), из којег је такође поднето нешто више притужби у односу на 2016. годину. Регион Шумадије и западне Србије (14,47%), као и регион јужне и источне Србије (13,53%) бележе пораст броја притужби у односу на претходну годину, док притужбе поднете из региона Косова и Метохије и из непознатог региона (регион је непознат када је притужба поднета електронском поштом, а подносилац не назначи општину пребивалишта) бележи пад у 2017. години.

На основу поднетих притужби током 2017. може се констатовати да су дискриминацији најчешће изложене особе са инвалидитетом, што потврђују и објављена истраживања. Међу главним изазовима у погледу побољшања положаја особа са инвалидитетом могу се издвојити: приступачност објектима, површинама, услугама и информацијама, запошљавање, разумно прилагођавање радних места и послова, приступ образовању и стручном оспособљавању, број и обухват услугама здравствене и социјалне заштите, онемогућавање самосталног одлучивања и други изазови, а нарочито вишеструка дискриминација којој су изложене особе са инвалидитетом најчешће у комбинацији са личним својствима као што су пол, здравствено стање, старосно доба, национална припадност и слично.

Дискриминација на основу старосног доба је такође присутна у великој мери, а по броју притужби овај основ је на другом месту. У 2017. дискриминација на основу старосног доба налази се одмах иза инвалидитета и указује на неповољан положај деце (углавном деце са инвалидитетом или потешкоћама у развоју) у области образовања. Такође, неповољан је положај грађана животног доба од 50–65 година у области рада и запошљавања, као и старијих преко 65 година живота. Имајући у виду положај старијих грађана и грађанки, Повереник је спровео истраживања: „Старење у градовима – изазови савременог друштва“ (у сарадњи са Црвеним крстом Србије) и „Положај старијих жена у Србији“ (уз подршку Агенције Уједињених нација за родну равноправност и оснаживање жена). Резултати истраживања указују да велики број физичких, друштвених и економских баријера, уврежене предрасуде и стереотипи, али и недостатак инклузивних јавних политика које обухватају представнике свих узраста и група у планирање и развој градова, отежавају старијим особама да у потпуности уживају своја права.

Притужбе по основу пола, које у највећој мери подносе жене, поднете су у нешто мањем проценту него што је то био случај претходне године. Број притужби у којима је наведен пол као основ годинама се налази у самом врху по заступљености у укупном броју притужби. Кад је реч о областима дискриминације, и даље је доминантна област рада

и запошљавања као област у којој су најчешће подношене притужбе по овом основу. Као и претходних година, жене су поднеле већи број притужби по овом основу јер им због пола, али и породичног статуса, није било омогућено да напредују на послу, или су након повратка са породилског одсуства, или одсуства са рада ради неге детета, добијале отказ уговора о раду или су распоређиване на друга радна места која су, по правилу, нижег ранга и са мањом зарадом. У току 2017. примљен је и одређени број притужби које су подносили и мушкарци и жене поводом мишљења центара за социјални рад и одлука судова о вршењу родитељског права, те је из тог разлога област поступања пред органима јавне власти по броју притужби одмах иза области рада и запошљавања. Такође, пракса Повереника као и бројна истраживања су показали да је у пракси родну равноправност тешко остварити без сразмерног и непосредног учешћа жена у процесу доношења одлука у свим областима јавног живота и на свим нивоима. Повереник је општинама/градовима у Републици Србији упутио препоруку да предузму све мере и активности из своје надлежности како би обезбедили укључивање и подстицање равномерне заступљености жена и мушкараца у свим областима политичког и јавног одлучивања у вршењу јавних функција у органима јединица локалне самоуправе. Поред наведеног, у истраживањима је указано да се и даље суочавамо са проблемом насиља у породици. Посебну пажњу треба посветити даљем јачању и подизању капацитета свих надлежних органа, како полиције тако и центара за социјални рад, тужилаштва и судова. Повереник посебно указује на недостатак људских ресурса у систему социјалне заштите. Такође, пажњу треба посветити одговорном извештавању о насиљу у породици и партнерским односима, као и унапређењу подршке и помоћи онима који су у ризику од насиља или су претрпели неки вид насиља.

У протекле две године дискриминација на основу здравственог стања била је међу четири најчешћа основа у притужбама због дискриминације. Такође, извештаји међународних организација и организација које се баве заштитом људских права указују на потребу унапређења стања у овој области, нарочито када је реч о сузбијању стигматизације особа које живе са ХИВ/АИДС-ом. У поступању по притужбама уочено је да се здравствено стање, као један од основа дискриминације, најчешће јавља код вишеструке дискриминације, и то углавном заједно са старосним добом, инвалидитетом или полом као основом дискриминације, а понекад и с другим основима дискриминације, као и да је дискриминација по овом основу присутна највише у области рада и запошљавања због чега је, између осталог, Повереник у току 2017. покренуо стратешку парницу.

У току 2017. по основу националне припадности или етничког порекла поднет је скоро исти број притужби као и у току 2016, док је у односу на 2015. смањен број притужби по овом основу. Свака друга притужба због дискриминације на основу националне припадности односи се на дискриминацију Рома и Ромкиња. У току 2017. усвојен је Акциони план за остваривање права националних мањина, као и Акциони план за примену Стратегије за социјално укључивање Рома и Ромкиња у Републици Србији.

Као и претходних година, и у 2017. грађани и грађанке су, у првих шест основа, наводили и брачни и породични статус као лично својство. Евидентно је да се неколико година уназад највећи број притужби по овом основу подноси у области рада и запошљавања. Из објављених истраживања може се закључити да је и даље присутан проблем усклађивања родитељства са обавезама које проистичу из рада и запошљавања. Учешће жена-мајки на тржишту рада је ниже од учешћа жена без деце, док је стопа учешћа очева на тржишту рада већа од учешћа мушкараца без деце.

Што се тиче сексуалне оријентације као основа дискриминације, као и претходних година, највише притужби поднето је због дискриминације ЛГБТ особа у области јавног информисања и медија, а у највећем броју случајева подносиоци притужби биле су организације цивилног друштва, што говори о њиховом значају и улози у заштити права припадника ЛГБТ популације.

По броју притужби следе притужбе поднете због дискриминације на основу чланства у политичким, синдикалним и другим организацијама, верских или политичких убеђења, имовног стања, других личних својстава, родног идентитета, изгледа, осуђиваности, држављанства, генетских особености, језика, предака и рођења.

Резултати анализе Повереника за заштиту равноправности „Родна равноправност на позицијама одлучивања у јединицама локалне самоуправе – пресек стања у спровођењу препоруке мера јединицама локалне самоуправе за остваривање родне равноправности“ показују да у политичком и јавном животу Србије жене нису довољно заступљене, иако постоје велики позитивни помаци, посебно на републичком нивоу. Међутим, ситуација је битно другачија када је реч о регионалном и локалном нивоу власти, где жене нису довољно заступљене на местима на којима је могуће остваривати већи утицај на креирање политика од значаја за целу заједницу. Кад је реч о учешћу жена и мушкараца, највећа разлика је на највишој позицији у општинама/градовима, на позицији председника општине, односно градоначелника. Наиме,

од 169 јединица локалне самоуправе, постоји свега 12 председница општина/градоначелница (Чока, Пећинци, Сомбор, Вршац, Оџаци, Ковин, Лучани, Смедерево, ГО Савски венац, Сурдулица, Сврљиг и Меровина), или 7,1% што указује на однос полова приликом избора лица на највишу руководећу позицију у локалним самоуправама. Такође, свега 14% жена је на позицији председнице скупштине општине/града. Слика је другачија када се говори о оперативном нивоу јер је 57,7% жена на позицијама секретара скупштине општине, а 55% је начелница општинских управа. На челу јавних установа се налази 51% жена али их је троструко мање (15,5%) на водећим позицијама у јавним предузећима. Најмања је заступљеност жена у месним заједницама – 7,11% односно 245 жена обавља функцију председнице месне заједнице од укупно 3.445 места.

С обзиром на то да пракса Повереника, као и спроведена истраживања, извештаји међународних и домаћих организација, показују да је најприсутнија дискриминација у области рада и запошљавања и у поступку пред органима јавне власти, потребно је у наредној години додатно радити на унапређењу равноправности и заштити од дискриминације, нарочито у наведеним областима друштвеног живота. Пре свега, повећањем информисаности грађана о дискриминацији као негативној друштвеној појави, могућностима заштите од дискриминације и даљом едукацијом запослених у органима јавне власти, нарочито у јединицама локалне самоуправе. Затим, промовисањем примера добре праксе, посебно у приватном сектору и мотивисањем послодаваца да креирају и воде антидискриминациону политику, у складу са смерницама које је Повереник припремио управо у циљу сузбијања дискриминације у области рада и запошљавања. Такође, пракса Повереника показује да путем препорука мера Повереник ефикасно спроводи превентивно деловање, узимајући у обзир проценат поступања по овим препорукама.

Током 2017. настављен је рад на повећању доступности и видљивости институције и на промовисању принципа равноправности и забране дискриминације кроз бројне обуке, предавања, организовањем и учешћем на конференцијама и стручним скуповима, издавањем публикација и слично. Унапређена је сарадња са органима јавне власти, организацијама цивилног друштва, међународним организацијама, другим институцијама и медијима.

У оквиру твининг пројекта „Подршка унапређењу људских права и нулта толеранција на дискриминацију“, који је финансиран из средстава Европске уније, између осталог, израђен је приручник *Кодекс равноправности – Смернице за израду кодекса антидискриминационе*

йолийиике йослодаваца у Србији. Приручник је осмишљен као својеврсни алат и помоћ послодавцима у циљу заштите од дискриминације и унапређења равноправности, а почетком јуна 2017. организована је конференција под називом „Ми не дискриминишемо“, на којој је послодавцима, представницима органа јавне власти и стручној јавности представљен *Кодекс равнойравности*.

Осим тога, настављена је успешна сарадња Повереника са Европском мрежом тела за равноправност (ЕКВИНЕТ), кроз учешће у раду Годишње скупштине ЕКВИНЕТ-а, као и учешћем у раду радних група овог тела. Повереник је активно учествовао у изради и увођењу стандарда тела за равноправност, чија примена и разрада треба да помогну институцијама за равноправност да остваре пуни потенцијал. Ови стандарди се припремају од 2016, а први пут су представљени и објављени на Регионалној конференцији Повереника 2016. у Београду, као радни документ ЕКВИНЕТ-а „Развој стандарда тела за равноправност“. У мају 2017. Повереник је учествовао на стратешком састанку свих чланица ЕКВИНЕТ-а на коме се расправљало о даљим корацима у развоју стандарда. Састанак је одржан пре семинара Европске комисије против расизма и нетолеранције (ЕКРИ) о ревизији Препоруке опште политике бр. 2 (преорука се односи на специјализована тела која се баве борбом против расизма, ксенофобије, антисемитизма и нетолеранције на националном нивоу). На том семинару донета је одлука да се приступи ревизији Опште препоруке бр. 2, која је иницијално усвојена још 1997. године. Европска комисија против расизма и нетолеранције усвојила је ревидирану препоруку у децембру 2017, у жељи да помогне државама чланицама Савета Европе да додатно ојачају тела за равноправност, ради постизања равноправности и социјалне кохезије.

Вишегодишња сарадња настављена је са канцеларијом Савета Европе у Београду даљим спровођењем пројекта „Не цени књигу по корицама – Жива библиотека у Србији“. У партнерству са Фондацијом за отворено друштво настављено је спровођење пројекта „Симулација суђења (Moot court)“ у области заштите од дискриминације. Даља сарадња са Црвеним крстом Србије настављена је кроз спровођење истраживања „Старење у градовима – изазови савременог друштва“, уз финансијску подршку Популационог фонда Уједињених нација (UNFPA). Истраживање „Положај старијих жена у Србији“ реализовано је уз подршку Агенције Уједињених нација за родну равноправност и оснаживање жена – UN Women, са циљем да се стекне бољи увид у положај старијих жена у Републици Србији. Фонд за добру управу (Good Governance Fund) Владе Уједињеног Краљевства, преко амбасаде Велике Британије у Београду, подржао је

активности Повереника за заштиту равноправности кроз реализацију пројекта „Јачање људских права и сузбијање дискриминације осетљивих група кроз подршку имплементацији антидискриминационог правног оквира“. У оквиру пројекта је, између осталог, реализована кампања „Да равноправност буде стварност“ у којој су учествовале јавне личности из света спорта, културе и уметности које су кроз снимљене спотове и преко плаката послали поруку јавности о штетности дискриминације и важности толеранције.

Поводом 16. новембра, Међународног дана толеранције, Повереник за заштиту равноправности је организовао годишњу конференцију посвећену стању у остваривању равноправности у Републици Србији. Одржавање конференције подржала је Мисија ОЕБС у Србији, а тема овогодишњег скупа било је унапређење родне равноправности и равноправно учешће мушкараца и жена у политичком и друштвеном животу на свим нивоима.

На конференцији су по трећи пут додељене Годишње медијске награде за толеранцију, а признања награђеним новинарима и новинарима уручили су повереница Јанковић и амбасадор Орицио, шеф Мисије ОЕБС у Србији. Новинари су награђени у три категорије – за најбољи ТВ/радио прилог, најбољи штампани/онлајн текст и за најбољу репортажу/документарни филм.

Медијско извештавање о активностима поверенице за заштиту равноправности и раду саме институције, и у 2017. имало је тренд пораста и резултирало је повећаним интересовањем медија за теме равноправности и заштите људских права. Посебно треба истаћи да се поједине дневне и недељне новине све чешће одлучују за специјализоване недељне или периодичне додатке посвећене управо некој маргинализованој групи или популацији, попут старијих или жена. Такође, посете поверенице општинама и градовима у Србији, интензивирале су извештавање локалних медија код којих је све видљивији и снажнији допринос у промовисању равноправности.

У оквиру пројекта „Унапређење могућности за интеграцију и образовање Рома у Србији, поспешивања запошљавања младих Рома и интеграцију повратника“, у сарадњи са Фондом за образовање Рома, Повереник за заштиту равноправности организовао је по трећи пут шестомесечни програм стажирања у Стручној служби Повереника за стажисте ромске националности.

Законом о буџету Републике Србије за 2017. („Службени гласник РС“, број 99/16), Поверенику за заштиту равноправности су опредељена средства за Програм „Унапређење и заштита људских и мањински

права и слобода“ у износу од 104.166.000 динара. Укупно утрошена средства на крају 2017. износила су 69.488.579 динара.

У 2017. спроведене су у целости поједине препоруке које је Пове- реник дао у свом годишњем извештају за 2016, а поједине препоруке су спроведене у само одређеном делу.

У том смислу у извештајном периоду донети су: Стратегија пре- венције и сузбијања трговине људима, посебно женама и децом и заштите жртава за период 2017–2022,¹ Стратегија мера и активности за повећање квалитета услуга у области геопросторних података и уписа права на непокретностима у званичној државној евиденцији – реформ- ски пут Републичког геодетског завода до 2020. године,² Стратегија развоја поштанских услуга у Републици Србији за период 2017–2020. године,³ Стратегија развоја информационе безбедности у Републици Србији за период од 2017. до 2020. године,⁴ Стратегија развоја интерне финансијске контроле у јавном сектору у Републици Србији за период 2017–2020. године,⁵ Закон о биомедицински потпомогнутој оплодњи,⁶ Закон о основама система образовања и васпитања,⁷ Закон о високом образовању,⁸ Закон о дуалном образовању,⁹ Закон о предшколском васпитању и образовању,¹⁰ Закон о изменама и допунама Закона о основном образовању и васпитању,¹¹ Закон о средњем образовању и васпитању,¹² Закон о електронском документу, електронској иденти- фикацији и услугама од поверења у електронском пословању,¹³ Закон о запосленима у јавним службама,¹⁴ Закон о изменама и допунама Закона о републичким административним таксама,¹⁵ Закон о финансијској подршци породици са децом,¹⁶ Споразум о оснивању Регионалне

1 „Службени гласник РС”, бр. 77/17.

2 „Службени гласник РС”, бр. 8/17.

3 „Службени гласник РС”, бр. 84/17.

4 „Службени гласник РС”, бр. 53/17, део 3. Приоритетне области и стратешки циљеви, одељак 3.2. Без- бедност грађана при коришћењу технологије, пододељак 3.2.1. Безбедност деце на интернету.

5 „Службени гласник РС”, бр. 51/17.

6 „Службени гласник РС”, бр. 40/17.

7 „Службени гласник РС”, бр. 88/17.

8 „Службени гласник РС”, бр. 88/17.

9 „Службени гласник РС”, бр. 01/17.

10 „Службени гласник РС”, бр. 101/17.

11 „Службени гласник РС”, бр. 101/17.

12 „Службени гласник РС”, бр. 101/17.

13 „Службени гласник РС”, бр. 94/17.

14 „Службени гласник РС”, бр. 113/17.

15 „Службени гласник РС”, бр. 113/17.

16 „Службени гласник РС”, бр. 13/17.

канцеларије за сарадњу младих, са Статутом Регионалне канцеларије за сарадњу младих,¹⁷ Уредба о утврђивању опасног рада за децу,¹⁸ Уредба о Националном програму за очување и унапређење здравља старих,¹⁹ Уредба о Националном програму очувања и унапређења сексуалног и репродуктивног здравља грађана Републике Србије,²⁰ Правилник о упису ученика у средњу школу,²¹ Правилник о начину прилагођавања садржаја и/или формата уџбеника,²² Правилник о Националном оквиру образовања и васпитања,²³ Правилник о подстицајима програмима за диверзификацију дохотка и унапређење квалитета живота у руралним подручјима кроз подршку младим пољопривредницима,²⁴ Правилник о изменама и допунама Правилника о упису у Регистар пољопривредних газдинстава и обнови регистрације, као и о условима за пасиван статус пољопривредног газдинства,²⁵ Правилник о мерама пружања помоћи у лукама и на бродовима лицима са инвалидитетом и лицима са смањеном покретљивошћу²⁶, измена и допуна Јавнобележничке тарифе.²⁷

У 2017. Повереник је наставио да спроводи едукацију носилаца правосудних функција, полицијских службеника, запослених у државној управи, запослених у систему образовања, здравствене и социјалне заштите и запослених у инспекцијским службама из области антидискриминационог права.

На основу увида стечених у поступку по притужбама током 2017, као и на основу других релевантних доступних података о проблемима у остваривању равноправности, Повереник за заштиту равноправности дао је 29 препорука које су изнете на крају овог извештаја.

17 „Службени гласник РС – Међународни уговори”, број 4/17.

18 „Службени гласник РС”, бр. 53/17.

19 „Службени гласник РС”, бр. 8/17.

20 „Службени гласник РС”, бр. 120/17.

21 „Службени гласник РС”, бр. 38/17, 51/17 и 81/17.

22 „Службени гласник РС”, бр. 55/17.

23 „Службени гласник РС”, бр. 98/17.

24 „Службени гласник РС”, бр.29/17.

25 „Службени гласник РС”, бр. 46/17.

26 „Службени гласник РС”, бр. 29/17.

27 „Службени гласник РС”, бр. 91/14, 103/14, 138/14, 12/16, 17/17, 67/17 и 98/17.

1. О Поверенику за заштиту равноправности

Повереник за заштиту равноправности (у даљем тексту: Повереник) је инокосни државни орган, установљен Законом о забрани дискриминације,²⁸ самосталан и независан у обављању послова утврђених законом. Повереник има широк круг законских овлашћења која га чине централном националном институцијом специјализованом за спречавање и сузбијање свих облика дискриминације.

Самосталност и независност институције Повереника представљају основне постулате и кључне претпоставке за успешно остваривање друштвене улоге и мисије. Повереник није овлашћен да дискриминаторе кажњава ако не поштују препоруке, али их може уверити ауторитетом институције коју представља, снагом аргумената и притиском јавности.

Према одредбама Закона о забрани дискриминације, једна од основних надлежности Повереника јесте поступање по притужбама због дискриминације. Притужбу може поднети свако физичко и правно лице, група лица који сматрају да су претрпела дискриминацију, као и организације које се баве заштитом људских права или друго лице у име и уз сагласност лица које сматра да је претрпело дискриминацију. Поступак пред Повереником је бесплатан. У поступку по притужбама Повереник даје мишљење да ли је дошло до повреде Закона о забрани дискриминације, даје препоруке о начину отклањања повреде права и изриче законом утврђене мере за случај да дискриминатор не поступи по препоруци Повереника.

Повереник је овлашћен да у јавном интересу покреће тзв. стратешке парнице за заштиту од дискриминације. Поред тога, Повереник је овлашћен да подноси и прекршајне и кривичне пријаве, као и предлоге за оцену уставности и законитости.

Повереник је овлашћен да упозорава јавност на најчешће, типичне и тешке случајеве дискриминације, као и да препоручује органима јавне власти и другим лицима предузимање мера за остваривање равноправности.

Народној скупштини Републике Србије повереник подноси редован годишњи извештај о раду, који садржи и оцену стања у области заштите равноправности, а ако постоје нарочито важни разлози, може самоиницијативно или на захтев Народне скупштине да подноси и посебне извештаје. Сваки извештај садржи препоруке за предузимање

28 „Службени гласник РС“, бр. 22/09.

мера чији је циљ превазилажење уочених слабости или делотворније спречавање и сузбијање дискриминације.

Повереник прати спровођење закона и других прописа, иницира доношење или измену прописа ради спровођења и унапређивања заштите од дискриминације и даје мишљења о одредбама нацрта закона и других прописа који се тичу забрана дискриминације.

Важан део активности Повереника односи се и на успостављање и одржавање сарадње са органима надлежним за остваривање равноправности и заштиту људских права на територији аутономне покрајине и локалне самоуправе, са организацијама цивилног друштва, међународним и домаћим организацијама и институцијама које се баве заштитом људских права.

1.1. Стручна служба Повереника

Законом о забрани дискриминације прописано је да Повереник има стручну службу која му помаже у вршењу његових надлежности. Од свог оснивања, Стручна служба Повереника се константно развија и јача капацитете, водећи рачуна о планском и рационалном попуњавању кадровских капацитета.

У Стручној служби Повереника попуњеност систематизованих радних места износи 60%, односно 36 запослених на неодређено време. Динамика и обим послова који се обављају у Стручној служби Повереника указују на неопходност додатног јачања кадровских капацитета, и у том смислу Повереник планира попуњавање радних места у Стручној служби у оквиру расположивих буџетских средстава.

Континуирана посвећеност унапређењу капацитета институције у складу је са циљевима предвиђеним у оквиру Стратешког плана Повереника за заштиту равноправности 2016–2020. У протеклој години запослени у Стручној служби Повереника похађали су велики број радионица, обука и стручних семинара организованих у циљу унапређењу рада и професионалних компетенција запослених.

Постигнут ниво знања, стручност и искуство запослених у Стручној служби омогућавају им да и сами држе обуке и семинаре из области антидискриминационог права за различите професионалне групе и најширу јавност.

2. Нормативни оквир остваривања и заштите равноправности

2.1. Преглед важећих прописа

Разумевајући важност поштовања људских права и поштовања принципа равноправности, Република Србија је протеклих година изградила адекватан антидискриминациони оквир и ратификовала најважније универзалне и регионалне споразуме у области људских права и забране дискриминације.

Дискриминација је забрањена Уставом Републике Србије,²⁹ а уставна забрана дискриминације ближе је разрађена Законом о забрани дискриминације.³⁰ У току 2017. у организацији Повереника реализоване су две дебате поводом измена и допуна Закона о забрани дискриминације, којима су присуствовали професори правних факултета, судије, представници организација цивилног друштва, као и представници релевантних министарстава. Радну верзију закона о изменама и допунама Закона о забрани дискриминације припремило је Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања у циљу потпуног усклађивања са директивама Европске уније које се односе на забрану дискриминације, а на основу коментара које је дала Европска комисија. Будући да непосредно спроводи Закон о забрани дискриминације, Повереник је, такође, предложио одређене измене ради превазилажења проблема који су уочени у досадашњој примени закона. При предлагању измена, Повереник је користио Анализу усаглашености Закона о забрани дискриминације са законодавством Европске уније и анализу досадашње примене Закона о забрани дискриминације у Србији, а наведене активности предузео је у циљу реализације обавеза одређених Акционим планом за преговарачко Поглавље 23 – Правосуђе и основна права у оквиру приступних преговора Републике Србије са Европском унијом.

Остварењу равноправности значајно доприносе и посебни антидискриминациони закони, као и антидискриминационе одредбе садржане у многим законима којима се уређују поједине области друштвених односа.

Република Србија има, дакле, успостављен систем правне заштите од дискриминације, који обухвата механизме грађанскоправне,

²⁹ „Службени гласник РС“, бр. 98/06.

³⁰ „Службени гласник РС“, бр. 22/09.

кривичноправне и прекршајноправне заштите. Важећи прописи пружају добар правни оквир и адекватне инструменте за заштиту од дискриминације, њено спречавање и сузбијање, у складу с међународним и европским стандардима.

2.2. Нормативне измене у току 2017. године

Током 2017. Повереник је давао мишљења на нацрте аката у којима је износио примедбе на поједине одредбе закона, од којих су поједине усвојене и уграђене у усвојене текстове закона, док неке нису. Сва мишљења Повереника доступна су на званичној интернет презентацији институције.³¹

У току 2017. је усвојен сет прописа у области образовања који је од значаја за заштиту од дискриминације и унапређивање равноправности. Усвојени су Закон о основама система образовања и васпитања, Закон о високом образовању, Закон о дуалном образовању, Закон о предшколском васпитању и образовању, Закон о изменама и допунама Закона о основном образовању и васпитању и Закон о средњем образовању и васпитању. Сви наведени закони из области образовања достављани су Поверенику у фази доношења на мишљење. Поједине примедбе Повереника су усвојене, док поједине нису.

Такође, у току 2017. донети су и Закон о биомедицински потпомогнутој оплодњи,³² Закон о електронском документу, електронској идентификацији и услугама од поверења у електронском пословању,³³ Закон о запосленима у јавним службама,³⁴ Закон о изменама и допунама Закона о републичким административним таксама,³⁵ Закон о финансијској подршци породици са децом,³⁶ и Споразум о оснивању Регионалне канцеларије за сарадњу младих, са Статутом Регионалне канцеларије за сарадњу младих.³⁷

31 Доступно на интернет адреси: <http://ravnopravnost.gov.rs/rs/misljenja-i-preporuke-lat/zakonodavne-inicijative-i-misljenje-o-propisima-lat/>

32 „Службени гласник РС“, бр. 40/17.

33 „Службени гласник РС“, бр. 94/17.

34 „Службени гласник РС“, бр. 113/17.

35 „Службени гласник РС“, бр. 113/17.

36 „Службени гласник РС“, бр. 113/17.

37 „Службени гласник РС – Међународни уговори“, бр. 4/17.

3. Опис стања у остваривању и заштити равноправности

С циљем да пружимо увид у стање остваривања и заштите равноправности, распрострањености дискриминације, њена обележја и облике, најчешће жртве, извршиоце и области где се најчешће дешава, у овом делу Скраћеног редовног годишњег извештаја Повереника биће представљени у краћим цртама, најпре, поједини резултати истраживања која је Повереник реализовао у сарадњи са партнерима током 2017, а потом и извештаји Европске уније, релевантна документа међународних организација, извештаји и истраживања невладиних организација у Републици Србији, пракса Европског суда за људска права, као и пракса Повереника за заштиту равноправности. Опис стања у погледу остваривања и заштите равноправности употпуњен је кратким приказом кључних проблема у остваривању заштите од дискриминације, на основу сазнања из поступака које је Повереник спровео по притужбама, као и из других извора.

3.1. Истраживања Повереника за заштиту равноправности

У току 2017. спроведена су два значајна истраживања о учесталости дискриминације и остваривању равноправности у Републици Србији, као и анализа Повереника „Родна равноправност на позицијама одлучивања у јединицама локалне самоуправе – пресек стања у спровођењу препоруке мера јединицама локалне самоуправе за остваривање родне равноправности“³⁸, „Старење у градовима – изазови савременог друштва“³⁹ и „Положај старијих жена у Србији“⁴⁰. Спровођење оваквих анализа, истраживања и прављење пресека стања, израз је настојања Повереника да обезбеди континуирано праћење, односно сагледавање стања, и мерљиво исказивање промена у остваривању равноправности и степену учесталости дискриминације. Резултати истраживања представљају добар алат у креирању и спровођењу јавних политика заснованих на подацима и омогућавају Поверенику, али и другим релевантним актерима у друштву, да утврде приоритете на плану отклањања узрока дискриминације и њеног ефикасног сузбијања, као и

38 Доступно на интернет адреси: <http://ravnopravnost.gov.rs/rodna-ravnopravnost-u-jedinicama-lokalne-samouprave/>

39 Доступно на интернет адреси: <http://ravnopravnost.gov.rs/izvestaji-i-publikacije/publikacije/>

40 Доступно на интернет адреси: www.redcross.org.rs/vesti/predstavljanje-rezultata-istra%C5%BEivanja-starenje-u-gradovima-izazovi-savremenog-dru%C5%A1tva/

да креирају афирмативне мере ради достизања пуне равноправности дискриминисаних и маргинализованих друштвених група.

3.1.1. Анализа Повереника за заштити равноправности „Родна равноправности на позицијама одлучивања у јединицама локалне самоуправе – пресек стања у спровођењу прейорукe мера јединицама локалне самоуправе за остваривање родне равноправности“

Полазећи од законом прописаних надлежности Повереника⁴¹ да прати спровођење закона и других прописа и препоручује органима јавне власти и другим лицима мере за остваривање равноправности ради спровођења и унапређивања заштите од дискриминације, Повереник је у априлу 2017. упутио препоруку мера за остваривање равноправности⁴² свим јединицама локалне самоуправе у Републици Србији. Затим је Повереник свим јединицама локалне самоуправе доставио Уйишник, како би пратио имплементацију препоруке и стање у области остваривања родне равноправности у јединицама локалне самоуправе.

Одговори на питања које су јединице локалне самоуправе доставиле Поверенику указали су на проценат заступљености жена и мушкараца у политичком и јавном животу, у вршењу јавних и свих других функција у органима јединица локалне самоуправе и јавним предузећима, као и у јавним установама које оснива општина/град.

3.1.1.1. Учешће жена и мушкараца на највишим позицијама у руководством јединица локалних самоуправа

У политичком и јавном животу Републике Србије жене нису довољно заступљене. Иако постоје позитивни помаци, посебно на републичком нивоу, када је реч о регионалном и локалном нивоу власти постоји несразмерно већа заступљеност мушкараца на местима на којима се остварује већи утицај на креирање политика од значаја за целу заједницу.

Највећа разлика у учешћу жена и мушкараца је на највишим позицијама у општинама/градовима, нарочито на позицији председника општине, односно градоначелника. Наиме, од 169 јединица локалне

41 Закон о забрани дискриминације – „Службени гласник РС“, бр. 22/2009.

42 Видети у одељку 3.6.2.2. Извештаја.

самоуправе, у свега 12 су жене председнице општина/градоначелнице (Чока, Пећинци, Сомбор, Вршац, Оџаци, Ковин, Лучани, Смедерево, ГО Савски венац, Сурдулица, Сврљиг и Меровина) или 7,1%.

Такође, свега 14% жена је на позицији председнице скупштине општине/града.

Поред наведеног, анализа упитника за праћење спровођења препоруке мера показује да жене имају нешто већу шансу да буду именоване на позиције заменица. У 17% случајева жене су заменице председника општина/градоначелника, а у 24% случајева жене су заменице председника скупштине општине/града.

Такође према достављеним подацима, у 57,7% случајева жене су секретарке скупштине општине/града, док су у 64,6% случајева жене на позицији заменица секретара скупштине општине/града.

3.1.1.2. Састав скупштина општина/градова

Предмет анализе коју је спровео Повереник био је и однос броја одборника и одборница у локалним парламентима. Узимајући у обзир да Закон о локалним изборима налаже да на изборној листи међу свака три кандидата по редоследу на листи (прва три места, друга три места и тако до краја листе) мора бити најмање по један кандидат – припадник оног пола који је мање заступљен на листи, односно да један од три одборника (~33,33%) буде особа мање заступљеног пола, анализа Повереника је показала вредност приближну законски постављеној квоти.-

Резултати указују да је проценат одборница у скупштинама општина/градова у Републици Србији 34,8%, а одборника 65,2%.

Међутим, у чак 68 општина/градова (40,2%) број одборница је испод законом прописаних вредности.

3.1.1.3. Састав органа за спровођење избора у јединицама локалне самоуправе

Анализа је показала да су жене мање заступљене и у просеку чине 37% чланица изборне комисије у сталном саставу приликом избора за актуелни сазив скупштине општине/града. Постоје јединице локалне самоуправе које у изборној комисији немају ниједну чланицу (Брус, Бојник, Кучево, Куршумлија и Голубац), док је највиши проценат жена

забележен у Новој Вароши где је број жена 10 (77%), а број мушкараца 3. Примери добре праксе су Севојно (8 жена и 8 мушкараца) и Кикинда (12 жена и 12 мушкараца).

Донекле охрабрује податак да је 43,2% жена било на челу изборних комисија у сталном саставу, приликом конститутивних избора за актуелни сазив скупштина општина/градова.⁴³

3.1.1.4. Састав руководства радних тела органа општина/градова

Анализа је показала да је у погледу руководиоца сталних и повремених радних тела проценат мушкараца руководиоца радних тела 64,2%, док проценат руководитељки радних тела износи 35,8%, што представља за једну трећину мању заступљеност жена.

3.1.1.5. Састав општинског/градског већа

Анализа Повереника је показала да у јединицама локалне самоуправе у Републици Србији жене чине свега 19%, а мушкарци 81% чланства општинског/градског већа, што значи да само једна жена на свака четири мушкараца има шансу да постане чланица општинског/градског већа.

3.1.1.6. Однос жена и мушкараца на позицијама начелника управа општине/града и управа за поједине области

Нешто другачија слика, која уједно указује и на могуће правце деловања, видљива је када су у питању начелници управа општине/града, односно управа за поједине области, који се постављају након спроведеног јавног конкурса.

Анализа је показала да жене заузимају 47,5% позиција начелника управа, односно 56,5% начелника управа за поједине области. Треба имати у виду да су позиције начелника управа, односно начелника управа за поједине области, позиције које одликује висок степен оперативности и великог обима посла, а управо на овим позицијама је број жена приближан, односно већи од броја мушкараца.

Анализа броја кандидата приликом избора начелника управа општина/градова, показала је да жене заузимају 46,5% а мушкарци

⁴³ Од укупно 169 ЈЛС које су доставиле податке, функцију председника изборне комисије обавља 67 жена и 88 мушкараца, док за 14 не постоје подаци.

53,5% кандидатских места. Ови проценти указују на могуће правце деловања, јер показују успех жена приликом избора на позицију за коју је законом прописан избор путем отвореног јавног конкурса.

3.1.1.7. Састав руководства унутрашњих организационих јединица општине/града

Руководиоце ових јединица у управи распоређује начелник,⁴⁴ а жене се налазе на већини позиција и то као руководитељке одељења и других служби у оквиру управа општине/града. Жене заузимају 56,6%, а мушкарци 43,4% руководећих позиција у унутрашњим организационим јединицама у локалним самоуправама.

3.1.1.8. Састав савета месних заједница

На основу тренутног стања, у општинама/градовима Републике Србије који су предмет анализе жене чине 10,7% (2.652), а мушкарци 89,3% (22.059) свих савета месних заједница.

Тренутно је свега 7,1% жена на позицији председнице месних заједница/савета месних заједница.⁴⁵

Ово је један од најзначајнијих података који указује на велику несразмерност у заступљености полова на најнижем нивоу локалне власти, где се заправо иницира решавање конкретних, животних питања, што значи да су из процеса одлучивања о свакодневном животу искључени специфични проблеми и искуства жена. Уједно, овако мали проценат учешћа жена на најнижем нивоу локалне власти је и показатељ доносиоцима одлука, односно креаторима јавних политика, у ком је правцу је потребно усмерити мере и активности.

3.1.1.9. Састав руководства јавних предузећа чији је оснивач општина/град

Анализа коју је спровео Повереник показала је да су жене руководитељке јавних предузећа чији је оснивач општина/град у 15,5% случајева, а мушкарци у 84,5% случајева. То значи да је у Републици Србији, у руководствама јавних предузећа чији су оснивачи локалне самоуправе, постављена приближно једна жена на пет мушкараца.

⁴⁴ Члан 57. Закона о локалној самоуправи.

⁴⁵ Од укупно 3445 месних заједница, функцију председнице савета обавља 245 жена.

Што се тиче надзорних одбора, жене чине 28,9% а мушкарци 71,1% чланства надзорних одбора јавних предузећа. На функцији председника надзорних одбора јавних предузећа налази се 83,1% мушкараца и свега 16,9% жена.

3.1.1.10. Састав руководства јавних установа и организација чији је оснивач општина/град

Када је реч о саставу руководства јавних установа и организација чији је оснивач општина/град, анализа стања је показала да су на руководећим позицијама жене заступљене са 51,2%, а мушкарци са 48,8%.

У управним одборима јавних установа/организација жене чине 51,2%, а мушкарци 48,8% чланства, док је удео жена у укупном броју председника управних одбора установа/организација чији је оснивач општина/град 43,4%, а мушкараца 56,6%.

У саставу надзорних одбора јавних установа/организација, жене чине 47,8%, а мушкарци 52,2%. Када је реч о руковођењу надзорним одборима јавних установа/организација, жене су у 41,5% а мушкарци у 58,5% случајева на позицијама председника надзорног одбора.

Иако су жене заступљене у задовољавајућем броју у јавним установама/ организацијама, њихово именоване за председнице управних и надзорних одбора је значајно мање.⁴⁶

3.1.1.11. Организација и структура радних тела за родну равноправност

Анализа Повереника показала је да у јединицама локалне самоуправе не постоји стандардизована процедура и форма за образовање сталних радних тела за родну равноправност. Она су најчешће оснивана у форми комисије, савета или одбора од стране председника општине, скупштине општине или општинског већа, а велики део формираних радних тела није сталног карактера.

46 Сабирајући број жена и мушкараца на вишим позицијама у оквиру јавних предузећа и јавних установа/организација, добили смо следеће резултате: директори свих јавних предузећа чији је оснивач општина/град – жене 79, а мушкарци 431; чланови надзорних одбора јавних предузећа – жене 415, а мушкарци 1023; председници надзорних одбора јавних предузећа – жене 96, а мушкарци 472; директори јавних установа и организација чији је оснивач општина/град – жене 545, а мушкарци 512; чланови управних одбора јавних установа/организација – жене 2662, а мушкарци 2513; председници управних одбора установа/организација – жене 448, а мушкарци 580; чланови надзорних одбора јавних установа/организација – жене 1204, а мушкарци 1315; председници надзорних одбора установа/организација – жене 361, а мушкарци 510.

Утврђено је да приближно половина општина/градова није основала тело које се бави искључиво питањима родне равноправности.⁴⁷ Међу јединицама локалне самоуправе које су испуниле ову законску обавезу и основале радно тело за родну равноправност, скоро две трећине су у форми комисија, док мањи део (38%) чине савети и одбори за родну равноправност.⁴⁸

Локалним самоуправама које имају успостављена радна тела за родну равноправност, постављено је питање о броју чланова и чланица. Постоји значајан број општина/градова (31,6%) чија радна тела за родну равноправност немају ниједног мушког члана. С друге стране, постоје примери радних тела за родну равноправност која немају ниједну или имају изузетно мали број чланица. У просеку, у свим јединицама локалне самоуправе жене чине 80% чланства у радним телима која су задужена за унапређење родне равноправности.⁴⁹ Просечан број чланова и чланица у радним телима за родну равноправност је седам.

У 38,4% општина/градова постоји лице које се бави питањем родне равноправности. Анализа показује да одређивање запослених не зависи од постојања радних тела за родну равноправност, што значи да неке општине/градови имају основано и радно тело и одређеног запосленог (19,4%), док друге немају ни радно тело ни запосленог за родну равноправност (32,1%). С друге стране, у 112 општина/градова (67,9%) успостављено је или радно тело за родну равноправност или је одређен запослени или има оба, док за 5 општина/градова не постоје подаци.⁵⁰

Коначно, истражена је и природа радних места запослених који су одређени за родну равноправност. Подељена су радна места на она која се непосредно баве родном равноправношћу и она где је равноправност полова споредна обавеза. Пример назива радних места која се директно баве родном равноправношћу су „шеф одсека за равноправност полова и националне мањине“ и „самостални саветник на пословима родне равноправности“. Примери радних места која се директно не односе на питања равноправности полова су „просветни инспектор“, „шеф одсека за дечију, социјалну и здравствену заштиту“

47 Од укупно 169 ЈЛС које су доставиле податке, у 81 ЈЛС постоји организовано стално радно тело за родну равноправност, у 82 не постоји, а за 6 нема података

48 Од 81 ЈЛС које су основале радно тело за родну равноправност, 47 ЈЛС је то тело основало као комисију, 28 као савет, 5 као одбор, док је 1 пријавила неку другу форму или није пријавило форму организовања радног тела.

49 Од 626 чланова и чланица радних тела за родну равноправност, 499 су жене, а 127 мушкарци.

50 Радно тело за родну равноправност је основало 81 ЈСЛ, запосленог за питања родне равноправности је одредило 63 ЈСЛ, док оба механизма има 32 ЈСЛ.

и слично, што заправо говори о неразумевању значаја и недостатку знања и планског приступа питању родне равноправности.

3.1.1.12. Постојање акта о равноправности полова у јединицама локалне самоуправе

Обавеза доношења и усвајања акта о равноправности полова у јединици локалне самоуправе није експлицитно утврђена Законом о равноправности полова, али је усвајање таквог акта корисно и значајно за остваривање родне равноправности на локалном нивоу, јер показује недвосмислену опредељеност општине/града да обезбеди примену начела једнаких могућности за мушкарце и жене и утврди одговорност и обавезе у том смислу. Иако 114 општина/градова (67,5%) није донело одлуку о равноправности полова, охрабрује податак да се 30 општина/градова (26,3% од општина/градова које тренутно нису донеле ту одлуку) изјаснило да има план да усвоји одлуку која се тиче равноправности полова.

3.1.1.13. Мере које јединице локалне самоуправе планирају да предузму у циљу унапређења родне равноправности

На основу достављених података, 83,4%⁵¹ јединица локалне самоуправе је навело да планира да предузме извесне мере за унапређење родне равноправности на локалном нивоу, односно да поступи по препоруци мере Повереника.

Најчешћи одговори општина/градова на питање које мере за остваривање равноправности полова планирају да предузму јесу: доношење одлуке о равноправности полова, спровођење пројеката у области родне равноправности, формирање радних тела, јачање капацитета формираних радних тела, већа инклузија жена на позиције доносилаца одлука, подизање свести, едукација запослених и грађана и усвајање локалног акционог плана. Такође, примери добре праксе, прикупљени из достављених одговора, обухватају мере као што су: формирање женских одборничких мрежа на локалном нивоу, појачани напори за укључивање жена из руралних средина и жена са инвалидитетом, као и борба против родно заснованог насиља.

Неки од одговора на питање у вези с мерама које јединица локалне самоуправе планира да предузме за побољшање положаја жена су се

51 141 ЈЛС планира да предузме мере за унапређење равноправности у наредном периоду, док ће за 28 општина/града Повереник затражити додатна разјашњења.

односили на увођење родног буџетирања. С тим у вези, неопходно је уложити напоре у циљу унапређења капацитета локалних самоуправа за правилну примену принципа родног буџетирања, односно адекватног дефинисања родно одговорних циљева и индикатора у буџетским програмима, као и њихову интеграцију у све локалне политике.

3.1.2. Истраживање „Старење у градовима – изазови савременој друштва“

Истраживање „Старење у градовима – изазови савременог друштва“ реализовали су Црвени крст Србије и Повереник, уз подршку Популационог фонда Уједињених нација (УНФПА), као наставак сарадње започете у 2015, када је спроведено истраживање „Добро чувана породична тајна – злостављање старијих особа“, односно истраживање о положају старијих у руралним срединама у Републици Србији које је спроведено 2016. године.

Циљ новог истраживања, реализованог током септембра и октобра 2017, био је да се испитају потребе старијих у урбаним срединама у Републици Србији, да се утврди доступност услуга, пре свега здравствене и социјалне заштите, као и друге јавне услуге, укључујући и транспорт, потом да се понуде препоруке за побољшање квалитета њиховог живота, те да се истакну и промовишу примери добре праксе.

Резултати истраживања указују да велики број физичких, друштвених и економских баријера, увржене предрасуде и стереотипи, али и недостатак инклузивних јавних политика које укључују представнике свих узрасних група у планирање и развој градова, отежавају старијим особама да у потпуности уживају своја права.

Испитаници у истраживању су били старији од 65 година из 16 урбаних средина, равномерно регионално заступљених са територије целе државе.

Резултати истраживања показали су да старији у градовима исказују највећу потребу за услугама неге у сопственом дому, али и за већом доступношћу здравствених услуга и услуга јавног превоза.

Актуелну потребу за подршком има 27%, а једна трећина (33%) старијих је току 2017. имала потребу за негом у свом дому. Око четвртине испитаника (23%) је навело да је усмерено на институционалну помоћ и подршку, док је за већину ослонац сродничка помоћ и подршка – у породици (43%) и од рођака (10%).

Такође, резултати истраживања показују да су јавни простор и објекти (поште, банке, центри за социјални рад и сл.) потпуно неприступачни за 16% испитаника. Без могућности јавног превоза у градовима у којима живе је 17%, а у градовима где постоји, јавни превоз је недоступан за 22% старијих.

Највећи број старијих (46%) оцењује своје здравље као „ни добро ни лоше“, а број старијих који своје здравље оцењују као лоше је 30%. Потешкоће у кретању има 36% старијих. Већина испитаника има неку хроничну болест већ дуже време (76%), а за више од половине (55%) хроничне болести су сметња за обављање свакодневних активности.

Када је реч о доступности услуга старијим суграђанима, постоји релативно добра информисаност о институцијама за помоћ и подршку, и то боља информисаност о здравственим услугама него о услугама социјалне заштите.

Сваки десети испитаник има приходе испод апсолутне линије сиромаштва, а на „граници“ апсолутног сиромаштва је 8% старијих у градским срединама. Једна петина има изразит осећај субјективног сиромаштва (21%), а скоро половина анкетираних старијих (46%) оценила је да тешко или веома тешко живи и „саставља крај са крајем“ са својим укупним приходима.

Трећина испитаних (33%) сматра да је дискриминација на основу старосног доба учестала и да поједини грађани не могу да остваре своја права само због година старости. На питање о личном искуству са старосном дискриминацијом, 9% старијих је изјавило да је често било изложено дискриминацији због својих година, а њих 23% да су понекад дискриминисани.

Анкетирани су незадовољни односом према старијим особама највише у општинским службама (21%), у здравственим установама (19%) и у осталим институцијама/установама у граду (15%).

Када је реч о очекивањима од државе, највећи број испитаника сматра да би већу пажњу требало посветити бризи за старије, кроз помоћ и услуге (20%), као и осигурању боље здравствене заштите старијих (13%).

Налази истраживања упућују на закључак да је неопходно инвестирање у урбану инфраструктуру, без архитектонских баријера, која ће омогућити слободно и безбедно кретање пешака, веће улагање у приступачан јавни превоз, подстицање друштвеног ангажмана старијих кроз рад, образовање, волонтирање, уметност и рекреацију, равномерно

развијање мреже здравствених установа примарне здравствене заштите, обезбеђивање информисаности старијих о променама у систему здравствених и других услуга њима намењених, организовање обука за неформалне неговатеље, промоција здравих животних навика и борба против старосне дискриминације.

3.1.3. Истраживање Положај старијих жена у Србији

Истраживање Положај старијих жена у Србији реализовано је уз подршку Агенције Уједињених нација за родну равноправност и оснаживање жена – UN Women, током октобра 2017. године. Сврха овог истраживања је да се стекне бољи увид у положај старијих жена у Републици Србији и пруже детаљније информације о њиховом положају у следећим областима: здравље, социоекономски положај, формални и неформални рад, коришћење услуга социјалне заштите, безбедност и насиље, образовање и усавршавање, живот у заједници и социјални односи, коришћење превоза и кретање, учешће у правним пословима.

Истраживање је реализовано на репрезентативном узорку који су чиниле жене старије од 65 година које живе у Републици Србији. Методологија истраживања обухватила је квантитативно истраживање, кроз теренско анкетно истраживање лицем у лице, а након тога су реализоване и три фокус групе.

3.1.3.1. Здравствено стање

Анализа резултата истраживања је показала да 21% старијих жена своје здравље оцењује као добро или веома добро. Релативно велики број испитаница своје здравствено стање види као задовољавајуће (37,9%), док као лоше или веома лоше своје здравствено стање види 41,1% старијих жена.

Највећи број испитаница наводи да има хроничне болести и стања која изазивају бол (45,5%), а затим следе потешкоће у обављању физичких активности (31%).

У оквиру фокус група које су одржане у склопу истраживања, учеснице су истакле више проблема са којима се суочавају приликом остваривања права на здравствену заштиту – попут дискриминације приликом коришћења услуга хитне помоћи, дугог чекања на специјалистичке услуге, нељубазности и непоштовања од стране лекара

специјалиста, упућивања из државних здравствених установа на приватну праксу у којој лекари раде и високе цене лекова.

3.1.3.2. Услови живота и материјална ситуација

Анализа је показала да је у брачним заједницама супруг у 71,3% случајева власник непокретности у којој живе, а жена у 14,5%. Власништво над непокретностима је повезано и са структуром домаћинства, па је жена најчешће власница непокретности ако живи сама (69,7%), док је у осталим ситуацијама непокретност чешће у власништву супруга.

Као најчешћи извор прихода старије жене наводе старосну пензију (57,3%), затим следи породична пензија (29%), 3,9% жена није имало личне приходе, а 1,1% је користило новчану социјалну помоћ.

Уколико се посматра укупан проценат старијих жена које су изјавиле да је њихов економски положај веома незадовољавајући (19,3%) или незадовољавајући (35,1%), можемо закључити да је више од половине жена које су учествовале у истраживању незадовољно својим економским положајем (54,4%).

3.1.3.3. Формални и неформални рад

Анализа прикупљених података је показала да је међу женама које су учествовале у истраживању 86,5% у пензији, 9,4% је било незапослено, а 4,1% је радило. Плаћени или неплаћени рад, осим послова у домаћинству и пољопривредних послова, у последњих шест месеци обављало је 10,2% жена, а 16,7% жена је навело да би радило у складу са својим компетенцијама уколико би за то имале могућност.

Према резултатима истраживања, жене од 65 до 69 година (17,9%) су најчешће радиле, док ниједна жена старија од 79 година није радила. Учешће у плаћеном и неплаћеном раду је највише међу женама са високим образовањем (17,6%), а смањује се са степеном образовања, па је са незавршеном основном школом радило тек 3,6% испитаница. Учешће у плаћеним и неплаћеним пословима је повезано и са величином домаћинства, па су жене из великих домаћинстава чешће изјављивале да су радиле. Према изјавама испитаница, за учешће у раду у највећој мери су заинтересоване жене од 65 до 69 година (24,4%), при чему то изјављују и жене од 80 до 84 године. За учешће у раду у највећој мери заинтересоване су жене које су завршиле факултет (29,8%).

Највећи број старијих жена, чији је рад био плаћен, радиле су без уговора о раду (70,8%). Да су радиле без уговора о раду, најчешће

наводе жене са завршеном основном школом (69,2%) и жене са завршеном средњом школом (62,8%), док је без уговора о раду радило 21,4% жена са завршеним факултетом. Радно ангажовање испитаница најчешће није подразумевало пуно радно време – 44% је навело да је радило до 20 сати недељно, 42,6% од 20 до 40 сати недељно, а преко 40 сати недељно наводи да је радило 13,1% старијих жена.

У последњих шест месеци свакодневно или скоро свакодневно је пољопривредне послове обављало 11,5% жена, а повремено 8%. Кућне послове је обављало 88,3% жена и у просеку су у кућним пословима трошиле 21 сат недељно. На основу овога можемо закључити да старије жене на кућне послове троше време које је еквивалентно раду са пола радног времена. Ипак, највећи број жена сматра да има посла у кући онолико колико им одговара (62%), а 28,2% испитаница сматра да има више посла него што би желеле.

3.1.3.4. Самосталност у функционисању и подршка за живот у заједници

Иако 58,9% старијих жена своје здравствено стање види као задовољавајуће или добро, тек 38,6% њих наводи да може несметано да обавља свакодневне активности. Другим речима, две трећине старијих жена (61,4%) здравствено стање ограничава у већој или мањој мери у обављању свакодневних активности.

Старије жене најчешће отежано обављају послове у вези са сређивањем куће и окућнице (45%), затим у вези са набавком намирница (33,4%), а нешто мање од петине има потребу за подршком и у одржавању личне хигијене, облачењу и кретању у кући (17,5%). У коришћењу превоза подршка је потребна за 12,5% старијих жена.

Услуге социјалне заштите користи 4,5% старијих жена. Коришћење услуга социјалне заштите повезано је са самосталношћу корисница, па услуге најчешће користе старије жене које изјављују да им је значајно ограничена способност за обављање свакодневних активности (8,8%), нешто мање жене којима је у малој мери ограничена способност обављања свакодневних активности (5,3%), док међу женама које су самосталне 0,6% користи неке од услуга социјалне заштите.

3.1.3.5. Безбедност и насиље

Анализа резултата показала је да је 14% старијих жена доживело неки облик насиља, од чега је 4,9% навело да је било изложено вишеструком насиљу, а занемаривању 7,2% жена.

Међу испитаницама, 8,6% изјавило је да је било изложено неком виду финансијског насиља (крађа, превара, присила), док 91,1% старијих жена наводи да није имало такво искуство. Поред наведеног, 4,1% старијих жена навело је да је било изложено физичком насиљу.

3.1.3.6. Могућност образовања и усавршавања

У активностима организованим с циљем стицања нових знања је у протеклих шест месеци учествовало 4,1% старијих жена, док је за овакве активности заинтересовано 14,5% жена.

Резултати истраживања су показали да су у овакву врсту активности, пре свега, биле укључене жене са завршеним факултетом (11,9%), док су жене са нижим нивоом образовања веома ретко биле укључене у активности које се односе на стицање нових знања и вештина. Исто тако, у активности учења су најчешће биле укључене жене које живе саме и које се никада нису удавале (12,5%). За учествовање у едукативним активностима највише су заинтересоване жене од 65 до 69 година (19,5%) и од 70 до 74 година (12,3%), и жене са завршеним факултетом (30,2%) и средњом школом (15,3%). Жене са ниским образовањем углавном нису заинтересоване за ове активности. Исто тако, за образовне активности у већој су мери заинтересоване жене које живе у граду (16,7%) у односу на жене које живе на селу (9,2%).

3.1.3.7. Живот у заједници и социјални односи

У активностима у оквиру заједнице, као што су посета позоришту, концерту, изложби или другим културним дешавањима, било је у последњих шест месеци укључено 16,8% старијих жена. Укљученост жена у ове активности опада са годинама старости, и варира од 24,3% међу женама старости од 65 до 69 година, до 2,4% жена са 85 или више година.

У културне активности укључено је више жена које живе у граду (21%) него жена која живе на селу (6,7%).

3.1.3.8. Коришћење превоза и кретање у заједници

Резултати спроведеног истраживања су показали да приликом коришћења услуга јавних служби 40,8% старијих жена нема никакве проблеме, а 27,9% има значајне потешкоће или је им је потпуно онемогућен одлазак до поште, банке, лекара и слично. Потешкоће

у коришћењу јавних служби расту са годинама. Док изражене или потпуне потешкоће има 14,7% жена старости од 65 до 69 година, оне су присутне код 69,1% жена старијих од 85 година. Са значајно већим потешкоћама у приступу јавним услугама се суочавају и жене са нижим образовањем, па потпуне или значајне потешкоће има 51,5% жена без завршене основне школе и 15,7% жена са завршеним факултетом. Анализа је показала да се са потешкоћама чешће суочавају жене које живе саме (41,6%) у односу на жене које живе у вишечланим породицама, па тако тек 13,2% жена из породица са шест или више чланова има значајне или потпуне потешкоће приликом приступа јавним услугама. С нешто више потешкоћа се сусрећу и жене које живе на селу (34,4%) у односу на жене које живе у граду (25,1%).

Поред тога, већи је проценат жена са села које не могу да користе јавни превоз иако им је то потребно (37,1%), у односу на старије жене које живе у градовима (22,4%).

Испитанице су навеле да најчешће не могу да користе јавни превоз зато што им је тешко да уђу у возило (46,2%), или зато што јавни превоз не постоји у насељу у којем станују (30,3%).

3.1.3.9. Учешће у правним поступцима

У правним поступцима је у тренутку истраживања учествовало 4,6% старијих жена, при чему је још 4,3% њих навело да им је у последњих годину дана била потребна заштита у правним пословима, али је нису добиле.

Најчешћи разлог који су испитанице наводиле је то што нису имале новца да приуште правну помоћ (55,9%), док су други разлози ређи.

3.1.3.10. Став жена о подршци друштва

Резултати спроведеног истраживања су показали да највећи број испитаница сматра да друштво не води довољно рачуна о положају старијих жена (80,2%). Овај став није повезан ни са једном демографском варијаблом, па се може рећи да је заједнички за све жене без обзира на њихове карактеристике.

На крају овог истраживања дате су препоруке за унапређење положаја старијих жена у Републици Србији у области здравствене и социјалне заштите, за унапређење њиховог социоекономског положаја, као и у погледу мера за спречавање насиља над женама.

3.2. Извештаји ЕУ, међународних организација и уговорних тела

У Извештају Европске комисије о најрејку Србије у спровођењу Акционих планова за поглавља 23 и 24 из маја 2017.⁵² наводи се да у предстојећем периоду Република Србија треба да повећа напоре у области реформе правосуђа. Поред тога, указано је да је потребно унапредити законодавни оквир у области родне равноправности, бесплатне правне помоћи и заштите мањина. У наредном шестомесечном извештају о напретку Републике Србије у процесу евроинтеграција и спровођењу Акционих планова за поглавља 23 и 24 из новембра 2017.⁵³ Европска комисија је оценила да су неопходне додатне измене Закона о забрани дискриминације како би се у потпуности ускладио са правним тековинама Европске уније. У извештају је истакнуто да пун капацитет Повереника за заштиту равноправности да спроводи надлежности у складу са Законом о забрани дискриминације још увек није остварен, односно да је број запослених у институцији још увек мањи од броја предвиђеног систематизацијом.

У извештају Европске комисије посебно је наглашено да обезбеђивање адекватних механизма заштите од насиља над женама и даље представља приоритет. У погледу положаја деце, оцењено је да процес деинституционализације напредује и да је 90% деце смештено у хранитељске породице, а само 10% је у установама.

Поред тога, оцењено је да и даље постоје изазови у погледу остваривања права особа са инвалидитетом, укључујући правду, образовање и запошљавање, као и проблем присилног смештаја у здравствене установе и недостатка средстава за деинституционализацију и подршку у оквиру заједнице. Похваљене су активности које се тичу спречавања дискриминације ЛГБТИ особа, нарочито именовање националног официра за везу у Министарству унутрашњих послова и одржавање редовних контаката са цивилним друштвом у Београду и другим општинама у Републици Србији, као и одржавање треће узастопне Параде поноса која је протекла без инцидента.

Европска комисија је истакла напредак у вези са припремом и штампањем уџбеника за националне мањине, иако још увек постоје проблеми које треба решити, посебно у односу на албанску и бошњачку

52 *Non-paper on the state of play regarding chapters 23 and 24 for Serbia*, May 2017. – доступно на интернет адреси: www.mei.gov.rs/upload/documents/eu_dokumenta/non_paper_23_24/non_paper_ch23_24_eng.pdf

53 *Non-paper on the state of play regarding chapters 23 and 24 for Serbia*, November 2017. – доступно на интернет адреси: www.mei.gov.rs/upload/documents/eu_dokumenta/non_paper_23_24/non_paper_23_24.1.pdf

националну мањину. Такође, наглашено је да процес десегрегације и пружање подстицаја за предшколски и рани развој остају приоритети, као и потреба да мере активног запошљавања буду боље усмерене, укључујући и прелаз из образовања на тржиште рада.

У марту 2017. Комитет за људска права Уједињених нација разматрао је Извештај Републике Србије о примени Међународног пакта о грађанским и политичким правима и усвојио *Закључна зајажања Комисије за људска права УН у вези са Трећим периодичним извештајем о примени Међународног пакта о грађанским и политичким правима*.⁵⁴ Комитет је похвалио позитивне помаке у области заштите људских права у Републици Србији, посебно унапређење правног оквира и доношење стратешких докумената. Међутим, у закључним запажањима Комитет је изразио забринутост због кашњења у имплементацији Стратегије превенције и заштите од дискриминације и упутио препоруке за предузимање конкретних мера у правцу благовременог и ефикасног спровођења Акционог плана за њену примену. Наглашено је да је потребно адекватно регулисање индиректне дискриминације кроз планиране измене и допуне антидискриминационих прописа, као и јачање капацитета Повереника за заштиту равноправности.

Комитет је упутио и посебне препоруке у погледу социјалне инклузије Рома, унапређења родне равноправности и положаја особа са инвалидитетом, спречавања злочина из мржње, сузбијања дискриминације ЛБГТИ особа и особа које живе са ХИВ/АИДС-ом, превенције породичног и партнерског насиља и друго.

Комитет за економска, социјална и културна права Уједињених нација је у августу 2017. издао *Општи коментар број 24 о обавезама држава у контексту њиховних активности у односу на Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима*.⁵⁵ Део овог коментара односи се на обавезе држава у погледу спречавања дискриминације, имајући у виду да је уочена појава дискриминације у остваривању економских, социјалних и културних права у области тржишта рада и радних места, као и у сектору становања и изнајмљивања станова.

54 *Concluding observations on the third periodic report of Serbia*, Human Rights Committee, UN, CCPR/C/SRB/CO/3, 10 April 2017. – доступно на интернет адреси: <http://docstore.ohchr.org/SelfServices/FilesHandler.ashx?enc=6QkG1d%2fPPRiCAqhKb7yhsM0BTkouDPNIMXWAuPwondHjTzsOQV02EwZeESHwLiz69PrKjtF2bDlMsRD6rBTrnerbTKRH1D%2bXh8kzoQHZkFRsh2LbkknpdlMLo7VPSDjw>

55 *General comment No. 24 (2017) on State obligations under the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights in the context of business activities*, Committee on Economic, Social and Cultural Rights, UN, E/C.12/GC/24, 10 August 2017. – доступно на интернет адреси: <http://docstore.ohchr.org/SelfServices/FilesHandler.ashx?enc=4slQ6QSmIBEDzFEovLCuW1a0Szab0oXTdImnsZZVQcIMOuuG4TpS9jwIhCJcXiuZ1yrkMD%2fSj8YF%2bSx04mYx7Y%2f3L3zvM2zSubw6ujlnCawQrJx3hlK8Odk6DUwG3Y>

У децембру 2017. Комитет Уједињених нација за укидање расне дискриминације усвојио је *Закључна зајажања на комбиновани II–V њериодични извештај Републике Србије о њримени Међународне конвенције о укидању свих облика расне дискриминације*.⁵⁶ Комитет је похвалио напоре Републике Србије на унапређењу политика и мера које примењује како би осигурала бољу примену Конвенције, укључујући и усвајање важних стратешких докумената из ове области.

У оквиру петог циклуса мониторинга, у мају 2017, Европска комисија против расизма и нетолеранције (ЕКРИ) објавила је *Извештај о стању људских њрава у Републици Србији*.⁵⁷ У *Извештају* је похваљен напредак Републике Србије постигнут у низу области, али је дата и листа препорука, од којих се за две специфичне препоруке захтева приоритетна имплементација. ЕКРИ је упутио препоруку да Народна скупштина Републике Србије и Влада усвоје кодекс понашања који забрањују употребу говора мржње, омогућавају обуставу мандата и других санкција за кршење њихових одредаба као и успостављање ефикасних канала извештавања. Друга специфична препорука односи се на давање приоритета при запошљавању и ангажовању пропорционалног броја Рома и припадника других мањина у државној служби.

Поред тога, препоруке ЕКРИ упућене Републици Србији односе се и на потребу за усклађивањем антидискриминационог законодавства са Општом препоруком бр. 7. Једна од препорука односи се и на потребу за проширењем надлежности Повереника за заштиту равноправности како би се омогућило да институција покреће поступке за заштиту од дискриминације по службеној дужности. ЕКРИ је препознао важну улогу Повереника и у спровођењу превентивних мера на унапређењу равноправности и упутио препоруку Републици Србији за организовање интензивних обука новинара о Етичком кодексу, у чије спровођење, поред Савета за штампу и Регулаторног тела за електронске медије, треба укључити и институцију Повереника. Такође, ЕКРИ је дао препоруку да полиција и тужилаштво, у целој држави, одреде контакт особе које заједно са институцијом Повереника треба да изграђују и одржавају редован дијалог са групама становништва које су нарочито угрожене говором мржње и злочинима из мржње,

56 *Concluding observations on the combined second to fifth periodic reports of Serbia*, Committee on the Elimination of Racial Discrimination, UN, CERD/C/SRB/CO/2-5, 3 January 2018. – доступно на интернет адреси: <http://docstore.ohchr.org/SelfServices/FilesHandler.ashx?enc=6QkG1d%2fPPRiCAqhKb7yhsIztXd5Nnh5GF9yFH9jwvil9B8B1l%2fuXciI8LTQu0fj4OYldltZ8n4OMBwTQDg7SZF6eFXhiiq9YdxBd%2bRQfdDSZnBiSnXOW3tWQBHMJqen0>

57 *ECRI report on Serbia (fifth monitoring cycle)*, Council of Europe, adopted on 22 March 2017 – published on 16 May 2017. – доступно на интернет адреси: www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/Country-by-country/Serbia/SRB-CbC-V-2017-021-ENG.pdf

како би се обезбедило адекватно извештавање, истрага и гоњење учинилаца ових дела.⁵⁸

Европска комисија против расизма и нетолеранције (ЕКРИ) објавила је у децембру 2017. опште смернице за јачање тела за равноправност у борби против дискриминације и нетолеранције.

У новембру 2017. Комесар за људска права Савета Европе Нилс Муижниекс објавио је преглед стања *Људска људска права у Европи: од кризе до обнове?*,⁵⁹ који обухвата период његовог шестогодишњег мандата. У делу извештаја који се односи на стање у Републици Србији посебна пажња је посвећена питању десегрегације, а именовање полицијског официра за везу са ЛГБТ заједницом је оцењено као пример добре праксе.

У оквиру Канцеларије ОЕБС-а за демократске институције и људска права (ОДИХР) током 2017. сачињен је извештај „Одговорност држава“ који се односи на заштиту бранитеља људских права у државама чланицама ОЕБС-а (2014–2016) и представља анализу спровођења међународних стандарда наведених у Смерницама ОДИХР-а о заштити бранитеља људских права.⁶⁰

У *Извештају о стању људских права у свету 2017/18. године*⁶¹ међународне организације Amnesty International, приказани су резултати стања људских права у 159 држава и територија на свету. У делу извештаја који се односи на Републику Србију, између осталог, дата је оцена стања у области слободе говора, права ЛГБТИ особа, положаја миграната и избеглица, као и о дискриминацији Рома и проблему насиља над женама и девојчицама.

У *Светском извештају међународне организације Human Rights Watch (HRW)*⁶² дат је приказ кључних изазова у остваривању људских права у више од 90 земаља и територија широм света, укључујући

58 *ECRI report on Serbia (fifth monitoring cycle)*, Council of Europe, adopted on 22 March 2017, published on 16 May 2017, стр. 39, Доступно на интернет адреси: www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/Country-by-country/Serbia/SRB-CbC-V-2017-021-ENG.pdf

59 „Human rights in Europe: from crisis to renewal?“ by Nils Muižnieks Commissioner for Human Rights, Council of Europe, November 2017. – доступно на интернет адреси: <https://rm.coe.int/human-rights-in-europe-from-crisis-to-renewal-/168077fb04>

60 „The Responsibility of States: Protection of Human Rights Defenders in the OSCE Region (2014–2016)“, ODIHR, 2017, Доступно на интернет адреси: www.lgbti-era.org/sites/default/files/pdfdocs/0329%202017%20ODIHR%20Report%20on%20protection%20of%20HRDs%20in%20the%20OSCE%20Region.pdf

61 „Annual Report 2017/18 – State of the World’s Human Rights“, Amnesty International – доступно на интернет адреси: www.amnesty.org/en/latest/research/2018/02/annual-report-201718/

62 „World Report 2018 – Serbia/Kosovo Events of 2017“, Human Rights Watch – доступно на интернет адреси: www.hrw.org/world-report/2018/country-chapters/serbia/kosovo

и Републику Србију, за период од краја 2016. до новембра 2017. године. У извештају је позитивно оцењено одржавање Параде поноса без инцидената, уз присуство прве жене председнице Владе која је декларисана припадница ЛГБТ заједнице. Поред тога, у извештају је наведено да је Република Србија у јулу 2017. постала 67. држава која је одобрила Декларацију о сигурним школама (Safe Schools Declaration) обавезавши се на заштиту образовања током оружаних сукоба.

3.3. Извештаји и истраживања домаћих институција и организација

У *Извештају Републике Србије за Трећи циклус Универзалног периодичног прегледа*, који је Влада Републике Србије усвојила у октобру 2017,⁶³ наглашено је да се у оквиру свеобухватне реформе у процесу придруживања Републике Србије Европској унији посебна пажња посвећује промовисању владавине права и заштити људских права, као и унапређењу правног оквира ради усвајања најбољих стандарда и тековина савременог друштва, јачања институционалних капацитета и слободе медија, као и унапређења људских права.

Поред тога, у Извештају је истакнут напредак у заштити и унапређењу родне равноправности, као и унапређење положаја Рома, особа са инвалидитетом, ЛГБТИ особа, миграната, избеглица и припадника националних мањина, чему је у великој мери допринело постојање нових институционалних механизма, јачање међуресорне сарадње и сарадње са организацијама цивилног друштва у области спречавања дискриминације.

Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва Владе Републике Србије (СИПРУ) је 2017. издао публикацију *Праћење социјалне укључености у Републици Србији*.⁶⁴

У септембру 2017. Канцеларија за људска и мањинска права објавила је *Петти извештај о праћењу имплементације Акционог плана за примену Стратегије превенције и заштите од дискриминације за*

63 *Трећи циклус Универзалног периодичног прегледа*, Извештај Републике Србије који је сачињен у складу са ставом 5. Анекса Резолуције 16/21 Савета за људска права Уједињених нација, 31. октобар 2017, доступно на интернет адреси: www.ljudskaprava.gov.rs/sr/press/vesti/vlada-usvojila-izveshtaj-zatretshi-ciklus-univerzalnog-periodichnog-pregleda-upr

64 *Праћење социјалне укључености у Републици Србији (треће допуњено издање)*, Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва Владе Републике Србије (СИПРУ), октобар 2017. – доступно на интернет адреси: http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2017/10/Pracenje_socijalne_ukljucenosti_u_Republici_Srbiji_trece_dopunjeno_izdanje.pdf

период од 2014. до 2018. године за први и други квартал 2017. године.⁶⁵ У извештају је оцењено да је од 122 мере, укључујући посебне мере у односу на осетљиве групе које је требало реализовати у извештајном периоду, испуњено 51,7%, мере нису испуњене у 18% случајева, делимично су испуњене у 12,3% случајева, а у 18% случајева нема података о испуњености мера.

У Годишњем извештају о раду Комисије за људска права – ЈУКОМ⁶⁶, дата је оцена о степену остваривања људских права у Републици Србији, као и приказ одабраних случајева заступања у којима је ова организација пружила бесплатну правну помоћ.

Организација ЈУКОМ је у току 2017. припремила и Водич за самозаступање грађана – јарнични јошуйак и јошуйици пред независним инститиуцијама.⁶⁷

Перцепција грађана о доступности јавних услуга била је предмет истраживања Европског покрета и Центра за европске политике. У истраживању *Ставови грађана о задовољству јавним услугама у примарној здравственој заштити*⁶⁸ анализирано је више релевантних области у погледу задовољства грађана здравственим услугама на нивоу примарне здравствене заштите: ефикасност и квалитет, задовољство и очекивања, злоупотребе, дискриминација и информисаност.

3.4. Пракса Европског суда за људска права у области заштите од дискриминације

У 2016. Европски суд за људска права разматрао је постојање дискриминације у више занимљивих случајева, који су у целини доступни у Редовном годишњем извештају Повереника за 2017:

65 *Пети извештај о праћењу имплементације Акционог плана за примену Стратегије превенције и заштите од дискриминације за период од 2014. до 2018. године – за први и други квартал 2017. године*, Канцеларија за људска и мањинска права Владе Републике Србије, Београд, септембар 2017, – доступно на интернет адреси: https://view.officeapps.live.com/op/view.aspx?src=http%3A%2F%2Fwww.ljudskaprava.gov.rs%2Fsites%2Fdefault%2Ffiles%2Fdokument_file%2Fv_izvestaj_antidiskriminacija_-_nacr.doc

66 *ЈУКОМ 2016/17 Извештају о раду*, Комитет правника за људска права, Београд 2017 – доступно на интернет адреси: www.yucom.org.rs/wp-content/uploads/2017/11/YUCOM-izvestaj-o-radu-2016-17.-20-godina-YUCOM-a.pdf

67 *Водич за самозаступање грађана – јарнични јошуйак и јошуйици пред независним инститиуцијама*, Комитет правника за људска права, Београд 2017 – доступно на интернет адреси: www.yucom.org.rs/wp-content/uploads/2017/07/Vodic-za-samozastupanje-1.pdf

68 *Ставови грађана о задовољству јавним услугама у примарној здравственој заштити – Приказ налаза истраживања*, Европски покрет у Србији и Центар за европске политике, Београд 2017 – доступно на интернет адреси: www.zdravlje.gov.rs/downloads/2017/April/analiza.pdf

Карвалхо Пинтџо де Соуса Мораис њрођив Португалије, Кхамџохку и Аксенчик њрођив Русије, Балсан њрођив Румуније, Талџис њрођив Италије, Алехандру Еначе њрођив Румуније, Бауев и друђи њрођив Русије, Орланди и друђи њрођив Италије, А. Х. и друђи њрођив Русије, Робађ њрођив Словеније М.Ф. њрођив Мађарске, Шкорјанец њрођив Хрватске, Гриђоријан и Серђејева њрођив Украјине, Волиер и Сарферђ њрођив Немачке, Миђзинтер њрођив Немачке, Тсарђицице и друђи њрођив Грузије, Алковиђ њрођив Црне Горе, Саумиер њрођив Француске, Гоури њрођив Француске, Нђиди њрођив Уједињеној Краљевству, К2 њрођив Уједињеној Краљевству, Фабијан њрођив Мађарске, Кацђер Новаковски њрођив Пољске, Клеин и друђи њрођив Немачке.

3.5. Пракса Повереника за заштиту равноправности

Током 2017. Повереник је поступао у 1.098 предмета. Поверенику су поднете 532 притужбе, а поред поступања по притужбама грађана, Повереник је, у складу с овлашћењима и инструментима за борбу против дискриминације, дао 501 препоруку мера за остваривање равноправности, поднео три тужбе за заштиту од дискриминације, предлог Уставном суду за оцену уставности, три кривичне пријаве, један захтев за покретање прекршајног поступка, а у једном случају предложено је покретање поступка посредовања (мирења). Ради равномерног развијања антидискриминационе судске праксе, Повереник ове године није користио привилеговану месну надлежност, односно законску могућност да тужбе подноси Вишем суду у Београду, већ је тужбе подносио различитим Вишим судовима на територији Републике Србије. Стратешке парнице, односно тужбе за заштиту од дискриминације, поднете су због дискриминације по различитим основима, и то: припадност ромској националној мањини, здравствено стање и инвалидитет, пол и сексуална оријентација. У току 2017. дате су и две иницијативе за измену прописа, као и 41 мишљење на нацрте закона и других општих аката. Такође, издато је 13 упозорења јавности и 20 саопштења за јавност. У поступку по притужбама донето је 51 мишљење, од чега 33 мишљења са препоруком и 18 случајева мишљење без препоруке мера. Од 33 случаја у којима су дате препоруке мера, у 32 је утврђено да је дошло до повреде одредаба Закона о забрани дискриминације а у једном случају није утврђена повреда закона али је дата препорука за остваривање равноправности.

Највише притужби ове године поднето је због дискриминације на основу инвалидитета, 114 притужби, што представља 18% од укупног броја притужби. По броју притужби, инвалидитет као основ дискриминације био је и у претходној години на првом месту заједно

са полом, а већ годинама се налази међу прва четири основа по броју поднетих притужби.

Приметан је тренд раста броја притужби по овом основу из године у годину. Током 2016. су поднете 82 притужбе, док је током 2015. поднето 73 притужбе због дискриминације на основу инвалидитета. Највећи број притужби због дискриминације на основу инвалидитета поднето је због дискриминације приликом пружања услуга или при коришћењу објеката и површина – 27 притужби (35,5%), од чега се највећи број притужби односи на постојање физичких баријера које онемогућавају особама са инвалидитетом да користе одређене услуге или објекте. У поступцима пред органима јавне власти поднето је 26 притужби, што износи 18,6%; у поступку запошљавања или на послу 19 притужби, што износи 12,8%; у образовању и стручном оспособљавању 17 притужби, што износи 19,3% од укупног броја поднетих притужби. Области дискриминације које су подносиоци наводили у притужбама уједно су и области које су домаћа и страна истраживања идентификовала као друштвене сфере са највећим изазовима за равноправно укључивање особа са инвалидитетом. Истраживања међународних организација и домаћих организација цивилног друштва и институција и пракса Повереника показују да су особе са инвалидитетом најчешће дискриминисане у областима остваривања права на образовање, рада и приступачности јавних објеката и површина, као и услуга.

На другом месту по бројности притужби јесте старосно доба, са истим бројем притужби као и прошле године (75) и уделом од 11,8% у укупном броју притужби. Анализа показује да се највећи број притужби (48%) односи на дискриминацију деце, док је 33,3% притужби поднето због дискриминације старијих преко 65 година, а 18,7% притужби је поднето због дискриминације старијих од 18 а млађих од 65 година, (с тим што су у овој групи највећи број притужби поднеле особе између 50 и 65 година старости). Практика Повереника показује да су, као и прошле године, физичка лица поднела највећи број притужби (61), од чега 26 жена и 35 мушкараца, док су различите организације цивилног друштва поднеле 13 притужби. Посебно су рањива категорија вишеструко дискриминисана лица (Роми, особе са инвалидитетом, жене и др).

Пол као основ дискриминације ове године заузима треће место по броју притужби и са 71 притужбом чини 11,2% од укупног броја притужби, за разлику од претходних година када је према броју притужби заузимао прво место. Разлог за повећање броја притужби у претходним годинама у којима је као основ дискриминације наведен

пол, јесте чињеница да је Закон о начину одређивања максималног броја запослених у јавном сектору⁶⁹ садржао дискриминаторне одредбе (члан 20) које су се односиле на пензионисање запослених у јавном сектору. Подсећања ради, Повереник је заједно са Заштитником грађана у 2015. поднео предлог за оцену уставности ове одредбе. Тим поводом Уставни суд Србије је донео Одлуку IУз 255/2015, од 30. јуна 2016, којом је утврдио да одредбе члана 20. Закона о начину одређивања максималног броја запослених у јавном сектору нису у сагласности са Уставом Републике Србије. Анализирајући лица која су у овој години Поверенику поднела притужбу због дискриминације на основу пола, уочено је да највећи број чине физичка лица (58), од чега су жене поднеле 36 притужби а мушкарци 25 притужби. У односу на области у којима су ове притужбе поднете, приметно је да је, као и претходних година, највећи број притужби због дискриминације на основу пола поднет у области рада и запошљавања, односно у 2017. поднето је 37 притужби. Жене су током 2017, као и претходних година, подносиле притужбе углавном због распоређивања на нижа радна места или отказа уговора о раду након повратка са породилског одсуства или одсуства са рада ради неге детета. Што се тиче других области у којима су поднете притужбе на основу пола као личног својства, следе поступци пред органима јавне власти (16,9%), област здравствене заштите, област јавног информисања и медија. Повереник је током 2017. примио одређени број притужби које су и мушкарци и жене подносили поводом мишљења центара за социјални рад и одлука судова о вршењу родитељског права. Као и код претходног основа, међународна и домаћа истраживања указују на проблеме у истим областима као и пракса Повереника. Анализа притужби указује да се пол као основ дискриминације у току 2017. у неколико случајева појављивао у комбинацији са још неким личним својством (ромска национална припадност, брачни и породични статус и др.).

Дискриминација на основу здравственог стања налази се на четвртном месту по броју притужби, иза инвалидитета, старосног доба и пола. У односу на претходну годину повећан је број притужби по овом основу. Повереник је по први пут покренуо стратешку парницу, односно поднео је тужбу за заштиту од дискриминације због дискриминације на основу здравственог стања и инвалидитета у области рада и запошљавања. Приближно једнак број притужби по овом основу подносе мушкарци и жене. Као и претходних година, највише притужби по овом основу подносе физичка лица, а затим организације цивилног друштва. Ова чињеница не изненађује с обзи-

69 „Службени гласник РС“, бр. 68/15.

ром на то да дискриминација по основу здравственог стања обухвата и дискриминацију особа које живе са ХИВ/АИДС-ом. У претежно свим случајевима организације цивилног друштва подносе притужбе у име групе лица – особа које живе са ХИВ/АИДС-ом док углавном већ годинама нема притужби које подносе особе које живе са ХИВ/АИДС-ом у своје име или у име конкретног лица.

Приметна је тенденција стагнације и пада броја притужби које се подносе због дискриминације на основу националне припадности и етничког порекла. У 2014. овај основ дискриминације био је на првом месту, током 2015. заузимао је друго место по броју поднетих притужби, са учешћем од 18,4% од укупног броја притужби. У 2016. овај основ дискриминације налазио се на четвртом месту, док се у 2017, са уделом од 9,8% од укупног броја притужби, овај основ налази на петом месту. Као и претходних година, највећи број притужби поднет је због припадности ромској националној мањини (33), што чини 53,2% од свих притужби које су поднете због дискриминације на основу националне припадности и етничког порекла. Припадници хрватске националне мањине у 2017. поднели су седам притужби што представља 11,3% у односу на притужбе по основу националне припадности и етничког порекла као личног својства. Бошњачка национална мањина је у току 2017. поднела седам притужби, што представља повећање броја притужби у односу на претходну годину када су биле поднете две притужбе. Као и у 2016, и ове године највећи број притужби по основу националне припадности или етничког порекла поднето је у области рада и запошљавања и поступка пред органима јавне власти.

Са уделом од 7,6% од укупног броја притужби, брачни и породични статус налази се на шестом месту, као и прошле године. Највише притужби као и претходне године поднела су физичка лица (43), а затим следе организације цивилног друштва које су у овој години поднеле нешто више притужби по овом основу у односу на 2016. годину. Овај основ дискриминације често је навођен као један од основа у случајевима вишеструке дискриминације. Подаци из наведених истраживања указују на то да су поједине рањиве групе, нарочито жене, девојчице, припаднице ромске националне мањине због свог брачног и породичног статуса, али и доминантне патријархалне слике о улози жена у породици у већем ризику да буду изложене вишеструкој дискриминацији. Највећи број притужби по овом основу поднето је у области рада и запошљавања што одговара и налазима највећег броја истраживања, која су наведена у овом извештају. Затим, поред ове области, велики број притужби по овом основу поднет је због поступака пред органима јавне власти. Приметно је да су се у току 2017. обраћали очеви деце

чије су мајке стране држављанке, а поводом остваривања права на родитељски додатак, због чега је Повереник упутио препоруку мера за остваривање равноправности локалним самоуправама (196) о чему ће бити више речи у поглављу „Дискриминација на основу брачног и породичног статуса“ овог извештаја.

Од осталих основа дискриминације, сексуална оријентација је основ дискриминације који чини 6,6% укупног броја поднетих притужби, затим следи чланство у политичким, синдикалним и другим организацијама као основ дискриминације са учешћем од 5,2% од укупног броја поднетих притужби, верска и политичка убеђења која су као основ дискриминације назначена у 3,6% притужби, имовно стање у 3,5%, родни идентитет у 2,8%, изглед у 2,1%, осуђиваност у 1,3%, а држављанство у 1,1%. Број притужби појединачно по преосталим основама не прелази 1%. Примећује се и смањење броја притужби на основу неког од личних својстава која нису експлицитно наведена у Закону о забрани дискриминације (2,7% док је 2016. било 4,9%, а 2015. 8,8%). Оваква тенденција може се приписати и подизању свести грађана у вези са појмом и основима дискриминације.

У погледу области друштвених односа у којима се најчешће подносе притужбе, тренд се наставља, и област рада и запошљавања је опет убедљиво на првом месту, с уделом од 31,2%.

Као и претходних година, поступак пред органима јавне власти јесте област дискриминације која је у самом врху према броју притужби, и са 21,4% налази се на другом месту. Следећа област у којој грађани најчешће подносе притужбе због дискриминације јесте пружање јавних услуга и коришћење објеката и површина. Број притужби који се односи на ову област је већи у односу на претходну годину и чини 12%. Имајући у виду положај особа са инвалидитетом у нашем друштву и неприступачност појединих јавних и других објеката који служе најразличитијим наменама и задовољавању разноврсних потреба, пораст боја притужби у овој области није изненађујућа, а производ је и рада на подизању свести о праву на слободан приступ објектима и услугама, без дискриминације.

Као и претходне године област образовања и стручног оспособљавања налази се на четвртном месту, с обзиром на то да се 7,9% притужби односи на ову сферу друштвених односа, а затим следе јавно информисање и медији (7%), који бележе раст у односу на претходну годину, здравствена заштита (5,1%), социјална заштита (4,45) док је број притужби појединачно у осталим областима друштвених односа заступљен у нешто мањем проценту, углавном испод 1%.

Као и претходних година, највећи број притужби поднет је против државних органа, односно органа јавне власти – 43%, што је мало више у односу на претходну годину. Након тога следе правна лица (28,7%) и физичка лица (17,8%). Остало чине групе лица, организације и институције, у значајно мањем проценту.

Број притужби по регионима приказан је у Сажетку.

Закон о забрани дискриминације увео је у правни систем Републике Србије институт добровољног испитивача дискриминације (тестер). У питању је особа која се свесно изложи дискриминаторном поступању у намери да у конкретном случају непосредно провери примену правила о забрани дискриминације. С обзиром на то да у судском и у другим поступцима доказивање дискриминације стандардним доказним средствима често не даје задовољавајуће резултате, законом је успостављен посебан метод добровољног испитивача дискриминације (ситуационо тестирања), који олакшава доказивање дискриминације. Ситуационо тестирање користи се са циљем да се дискриминација утврди „на лицу места“, како би се доказало неједнако (неповољније) третирање лица или групе лица засновано на неком личном својству, односно, како би се учиниле видљивим дискриминаторне праксе. Овај метод/механизам омогућава откривање дискриминације која је често „прикривена“ и правда се различитим изговорима. Ситуационо тестирање је посебан механизам који подразумева креирање одређене ситуације, у којој је особа (потенцијални дискриминатор) доведена у позицију да може да се понаша/поступа дискриминаторно без бојазни да је неко посматра, а тестери су они који се излажу поступању потенцијалног дискриминатора и проверавају да ли се он у датој ситуацији дискриминаторно понаша. Ситуациона тестирања имају велики потенцијал за ојачавање доказа дискриминаторног поступања у појединачним случајевима, а користе се и за подизање свести јавности и развој јавних политика.

У току 2017, организације цивилног друштва спровеле су три ситуациона тестирања, и то једно тестирање у области пружања услуга особама које живе са ХИВ/АИДС-ом, друго тестирање у области становања, на подручју Београда, а у вези са изнајмљивањем стамбених јединица припадницима ромске националне мањине, треће тестирање у области пружања услуга односно закупа угоститељских објеката ЛГБТ организацијама на подручју Србије. У сва три ситуациона тестирања, према извештајима организација цивилног друштва које се баве заштитом људских права, а након спроведених ситуационих тестирања, која су у складу са Законом пријављена Поверенику, наведено је да случајеви дискриминације нису забележени. Ове чињенице

посебно охрабрују имајући у виду да су у претходним годинама забележени случајеви дискриминације према извештајима о спроведеним ситуационим тестирањима у овим областима друштвеног живота. У претходним годинама као резултат ситуационог тестирања поднет је један број притужби Поверенику (примера ради 2013. поднете су 64 притужбе, 2014. 52 притужбе и сл.), што се одразило и на укупан број поднетих притужби Поверенику у наведеним годинама.

Разноврсне активности Повереника на приближавању ове институције грађанима дају добре резултате. Ипак, и даље има случајева обраћања грађана поводом догађаја, понашања и аката који не представљају дискриминацију. У оваквим случајевима, подносилац притужбе се обавештава о разлозима због којих се даље не поступа по притужби, али му се истовремено пружају информације о томе коме се може обратити и на који начин може заштитити своја права.

3.6. Кључни проблеми у остваривању равноправности и заштити од дискриминације

За успешно сузбијање дискриминације и остваривање равноправности неопходни су ефикасно функционисање свих механизма за заштиту од дискриминације, пре свега институције Повереника за заштиту равноправности и судова, али и пуна примена антидискриминаторног правног оквира од свих органа јавне власти, вођење централне и јединствене евиденције о случајевима дискриминације у свим областима друштвеног живота, увид у сва релевантна истраживања, информације о распрострањености ове појаве, као и праћење међународне и домаће антидискриминационе праксе и политика. Од изузетног значаја је и висок ниво информисаности и свести грађана о забрани дискриминације, али и о значају остваривања принципа равноправности за друштвени и економски развој и побољшање квалитета живота свих грађана.

Ради даљег побољшања стања у овој области Повереник је, између осталог, у овом али и у претходним годишњим извештајима дао препоруку да је неопходно успоставити и операционализовати јединствен, централизован и стандардизован систем за прикупљање, бележење и анализу релевантних података за праћење појаве дискриминације и начине функционисања система правне заштите од дискриминације. Да би се успоставио овај систем потребно је изменити, односно допунити Закон о забрани дискриминацији.

Када говоримо о институцијама и механизмима за заштиту од дискриминације, поред Повереника као централног антидискриминационог државног органа, изузетно важну улогу имају судови. Повереник је препознао значај равномерног развијања антидискриминационе судске праксе. Иако закон прописује привилеговану месну надлежност према пребивалишту, односно седишту тужиоца, Повереник је током 2017. покренуо три стратешке парнице пред различитим вишим судовима у Србији. Потребно је континуирано унапређивати судску праксу у овој области, како би се и појединци охрабрили да заштиту од дискриминације обезбеде и на овај начин.

Поштовање законске норме која прописује хитност у поступању и даље представља велики изазов у поступцима за заштиту од дискриминације пред судовима. Зато је неопходно посебно евидентирати предмете у случајевима дискриминације, на којима би се назначила законска обавеза хитности у поступању. Такође, као што је наведено, на тај начин би се обезбедило лакше праћење и бележење случајева дискриминације.

У вези са судском заштитом од дискриминације, поред парничних судова, важно је указати и на значај прекршајних судова. Један број поступака које је Повереник иницирао пред Прекршајним судом окончан је наступањем апсолутне застарелости за вођење поступка, што умањује ефикасност прекршајноправне заштите од дискриминације.

Друштво се и даље суочава са значајним изазовима на плану унапређења равноправности иако је евидентан помак у погледу заштите од дискриминације. Постојећим антидискриминационим законодавством у Србији постављен је чврст темељ за унапређење равноправности и сузбијање дискриминације, али је тај правни оквир потребно унапређивати и усклађивати са правним тековинама Европске уније и међународним стандардима.

Такође, како би се унапредио правни оквир за повећање ефикасности заштите од дискриминације и усагласио са прописима Европске уније, потребно је донети или унапредити и друге прописе који могу бити од утицаја на остваривање равноправности и унапређење положаја појединих маргинализованих група (примера ради донети Закон о бесплатној правној помоћи, измене и допуне Закона о ванпарничном поступку, Породичног закона, Закона о социјалној заштити и др.).

На основу поднетих притужби током 2017, може се констатовати да су дискриминацији најчешће изложене особе са инвалидитетом, што потврђују и објављена истраживања. Према спроведеним

истраживањима, особе са инвалидитетом су једна од најугроженијих и најдискриминисанијих друштвених група у свим областима јавног и приватног живота. Као главни изазови када је у питању побољшање положаја особа са инвалидитетом могу се издвојити: приступачност објектима, површинама, услугама и информацијама, запошљавање, разумно прилагођавање радних места и послова, приступ образовању и стручном оспособљавању, број и обухват услугама здравствене и социјалне заштите, онемогућавање самосталног одлучивања и други изазови, а нарочито вишеструка дискриминација којој су изложене особе са инвалидитетом најчешће у комбинацији са личним својствима као што су пол, здравствено стање, старосно доба, национална припадност и слично. Такође, потребна је стална промоција способности и капацитета особа са инвалидитетом уз омогућавање самосталног одлучивања и подршке за самостални живот, као и наставак процеса деинституционализације. Према истраживањима, особе са инвалидитетом спадају у групе лица које су у већој опасности од насиља, те је у том смислу потребно посебну пажњу посветити њиховој заштити као и могућности пријављивања насиља путем доступних механизма и ефикасних система за позиве хитним службама, као што је хитна помоћ, полиција и ватрогасна служба, службама подршке и слично. Такође, прописи којима се ограничава пословна способност особа са инвалидитетом представљају ограничавање људских права јер потпуно лишење пословне способности представља угрожавање поштовања приватног живота те је потребно прописе ускладити са чланом 12. Конвенције о правима особа са инвалидитетом. Поред тога, институционализација особа са инвалидитетом доводи до њихове стигматизације и друштвене маргинализације и представља повреду права на самосталан живот у заједници.

Дискриминација на основу старосног доба је такође присутна у великој мери. По броју поднетих притужби, у 2017 овај основ је на другом месту, а у 2016. био је на трећем месту. Имајући у виду положај старијих грађана, Повереник је у сарадњи са Црвеним крстом Србије спровео истраживање „Старење у градовима – изазови савременог друштва“, уз подршку Агенције Уједињених нација за родну равноправност и оснаживање жена истраживање „Положај старијих жена у Србији“. Резултати истраживања указују да велики број физичких, друштвених и економских баријера, уврежене предрасуде и стереотипи, али и недостатак инклузивних јавних политика које укључују представнике свих узраста и група у планирање и развој градова, отежавају старијим особама да у потпуности уживају своја права. Налази истраживања упућују на закључак да је неопходно инвестирање у урбану инфраструктуру, без архитектонских баријера, која ће омогућити слободно

и безбедно кретање пешака, веће улагање у приступачан јавни превоз, подстицање друштвеног ангажмана старијих кроз рад, образовање, волонтирање, уметност и рекреацију, равномерно развијање мреже здравствених установа примарне здравствене заштите, обезбеђивање информисаности старијих о променама у систему здравствених и других услуга њима намењених, организовање обука за неформалне неговатеље, промоцију здравих животних навика и борбу против старосне дискриминације. Такође, треба истаћи да пракса Повереника показује да су се у 2017. Поверенику обраћали и грађани старосног доба од 50 до 65 година, у области запошљавања и рада, који представљају и теже запошљиву групу лица. Афирмативне мере запошљавања дале су одређене резултате, међутим остваривање равноправности ове групе лица захтева поред предузимања афирмативних мера у области запошљавања и мере сталног инспекцијског надзора, као и брзу и ефикасну судску заштиту у случају повреде права.

Поред наведеног, важно је истаћи да је највећи број притужби поднет и због дискриминације на основу старосног доба које се односи на децу, највише у области образовања и стручног усавршавања и пружања услуга. Овај тренд је видљив и у истраживањима у којима се указује да је потребно радити на унапређењу свих видова подршке деци са инвалидитетом и сметњама у развоју, подржавање креативних, уметничких, културних и спортских програма у којима учествују деца, сензибилисању стручњака и шире јавности за искуства и права деце која живе и раде на улици, превенцију и заштиту деце од сваке врсте насиља која подразумева и дечији рад, дечији брак и друге врсте експлоатације и социјалне искључености и забрану телесног кажњавања.

Број притужби у којима је наведен пол као основ годинама се налази у самом врху по заступљености у укупном броју притужби. Према областима дискриминације, и даље је доминантна област рада и запошљавања као област у којој су најчешће подношене притужбе по овом основу. У току 2017, као и претходних година, жене су поднеле већи број притужби по овом основу јер им због пола, али и породичног статуса, није било омогућено да напредују на послу, или због тога што су након повратка са породичног одсуства или одсуства са рада ради неге детета добијале отказ уговора о раду или су распоређиване на друга радна места која су, по правилу, нижег ранга и са мањом зарадом. Такође, према извештају Републичког завода за статистику, стопа запослености жена је за 14,7 процентних поена мања од стопе запослености мушкараца, а незапосленост је најприсутнија код младих жена, где стопа незапослености достиже 39,5%. Поред тога, платни јаз између жена и мушкараца је за 2014. износио 8,7%, што значи да су

жене биле мање плаћене од мушкараца за 8,7%.⁷⁰ Такође, у току 2017. Повереник је примио и одређени број притужби које су подносили и мушкарци и жене поводом мишљења центара за социјални рад и одлука судова о вршењу родитељског права, те је из тог разлога област поступања пред органима јавне власти по броју притужби одмах иза области рада и запошљавања. Такође, пракса Повереника као и бројна истраживања су показали да је у пракси родну равноправност тешко остварити без сразмерног и непосредног учешћа жена у процесу доношења одлука у свим областима јавног живота и на свим нивоима. Повереник је општинама/градовима у Републици Србији упутио препоруку да предузму све мере и активности из своје надлежности како би обезбедили укључивање и подстицање равномерне заступљености жена и мушкараца у свим сферама политичког и јавног одлучивања у вршењу јавних функција у органима јединица локалне самоуправе. У извештају Комисије за родну равноправност Савета Европе (на основу података 2016) – *Равноишежа учешћа жена и мушкараца у одлучивању*⁷¹ је наведено да је Република Србија у овој области показала напредак, имајући у виду да је проценат изабраних жена у 2016. био 34,4%, док је 2008. године износио 21,6%.⁷² У погледу извршне власти, стање у Републици Србији је назначено као позитивно имајући у виду да је једино у нашој земљи постигнут баланс између полова са 50–50 дистрибуцијом кад су у питању заменик премијера или потпредседник.⁷³ Ипак, у овом извештају је даље наведено да је проценат жена градоначелница у Републици Србији опао у односу на 2008, док је Република Србија истовремено у осам од 35 земаља у којима је проценат представника жена у локалним властима испод 20%.⁷⁴ Подаци о родном саставу Уставних судова указују на то да је Република Србија једна од седам земаља у којима је достигнут минимум од 40%.⁷⁵

Поред наведеног, у истраживањима је указано да се Република Србија и даље суочава са проблемом насиља у породици. На основу података о броју пријављених случајева насиља,⁷⁶ изречених мера од

70 *Жене и мушкарци у Србији*, Републички завод за статистику – доступно на интернет адреси: http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2017/11/Zene_i_muskarci_u_Republici_Srbiji_web_2017.pdf

71 *Balanced participation of women and men in decision-making, Analytical report - 2016 data*, Gender Equality Commission (GEC), Council of Europe, September 2017. – доступно на интернет адреси: <https://rm.coe.int/analytical-report-data-2016-/1680751a3e>

72 *Истѐо*, стр. 24.

73 *Истѐо*, стр. 42.

74 *Истѐо*, стр. 53.

75 *Истѐо*, стр. 70.

76 Према изјави министра унутрашњих послова од 24. II. 2017. (www.blic.rs/vesti/hronika/stefanovic-ove-godine-ubijeno-26-zena-u-porodicnom-nasilju/9qbbymj), као и извештаја Мреже жена против насиља

доношења Закона о спречавању насиља у породици и партнерском насиљу може се закључити да је закон постигао одређене ефекте, као и да је унапређено координисано деловање институција система у пружању заштите од насиља у породици и других облика родно заснованог насиља, у циљу пуне примене закона. Неопходно је ојачати све (квантитативне и квалитативне) капацитете центара за социјални рад како би могли да обезбеде квалитетно мапирање потреба, благовремено активирање свих облика подршке и помоћи, као и унапређење подршке и помоћи онима који су у ризику од насиља или су претрпели неки вид насиља. Посебну пажњу треба посветити и одговорном извештавању о насиљу у породици и партнерским односима, као и спровођењу обука свих релевантних актера који су надлежни за превенцију насиља и поступање у случајевима насиља.

У протекле две године дискриминација на основу здравственог стања била је међу четири најчешћа основа навођена у притужбама због дискриминације у којима је поступао Повереник. Такође, извештаји међународних организација и организација које се баве заштитом људских права указују на потребу унапређења у овој области, нарочито када је реч о сузбијању стигматизације особа које живе са ХИВ/АИДС-ом. У истраживањима је наведено да је један од основних проблема са којима се суочава ова рањива група стигма и дискриминација, не само код нас већ и у свету. Отежавајућу околност представља то што жртве дискриминације често нису вољне да уђу у процесе притужби или доказивања почињене дискриминације, посебно услед ризика да ће њихов статус постати познат широј заједници, чиме ће се повећати ризик да поново буду изложени дискриминацији. С друге стране, у 2017. охрабрују резултати спроведеног ситуационог истраживања у области пружања услуга у којима нису забележени случајеви дискриминације што је напредак у односу на резултате ситуационих тестирања која су спроведена у 2014, када је у великом броју случајева утврђена дискриминација у истој области.

У поступању по притужбама уочено је да се здравствено стање, као један од основа дискриминације, најчешће јавља код вишеструке дискриминације, и то углавном заједно са старосним добом, инвалидитетом или полом као основом дискриминације, а понекад и с другим основима дискриминације, као и да је дискриминација по овом основу присутна највише у области рада и запошљавања, због

(www.zeneprotivnasilja.net/images/pdf/FEMICID-Saop%C5%Altenje_2017_godina.pdf) у току 2017. убијено је 26 жена, а према изјави министарке правде од 21. 9. 2017. разматрано је 9.000 случајева насиља у породици (<http://rs.nlinfo.com/a329523/Vesti/Vesti/Kuburovic-Razmatrano-9.000-slucajeva-nasilja-u-porodici.html>)

чега је Повереник у току 2017. покренуо стратешку парницу. Такође, анализом праксе Повереника у току 2017. указано је на значај и потребу унапређивања палијативног збрињавања у циљу унапређења квалитета живота пацијената и очувања достојанства у последњим данима живота. Поред тога, указано је и на потребу унапређења информисаности грађана о потреби спровођења како превентивних, тако и скрининг прегледа у циљу раног откривања болести и унапређења општег здравља становништва.

Према броју поднетих притужби, у току 2017. грађани су као основ дискриминације наводили и националну припадност или етничко порекло. У току 2017. по овом основу поднет је скоро исти број притужби Поверенику као и у току 2016, док је у односу на 2015. опао број притужби по овом основу. Свака друга притужба због дискриминације на основу националне припадности односи се на дискриминацију Рома и Ромкиња. Од укупног броја притужби по овом основу, највећи број притужби односио се на поступање пред органима јавне власти, затим у поступку запошљавања или на послу, након чега следе друге области друштвеног живота. Бројна истраживања указују да су посебно угрожене Ромкиње, као и да на њихово репродуктивно здравље утичу бројне трудноће, сиромаштво, насиље и други фактори. У истраживањима је, поред тога, указано да мали број ромских девојчица заврши основне и средње школе, као и да је број Рома без личних докумената знатно смањен али да их још увек има, те да треба радити на запошљавању Рома у јавним службама и институцијама, као и на побољшавању услова становања и социјалне заштите. Поред тога, у истраживањима је наведено да су афирмативне мере допринеле већој заступљености ромске деце у систему образовања, као и да је повећан број деце која се уписују у предшколске програме, али да и даље треба радити на спречавању сегрегације ромске деце.

Постоје позитивни помаци у погледу положаја националних мањина, како у нормативном, тако и институционалном смислу. У току 2017. усвојен је Акциони план за остваривање права националних мањина, као и Акциони план за примену Стратегије за социјално укључивање Рома и Ромкиња у Републици Србији. У истраживањима је, поред тога, наведено да делују савети националних мањина али да треба и даље радити на унапређењу међуресорне сарадње и адекватној примени постојећих прописа.

У току 2017, као и претходних година у првих шест основа, грађани су наводили и брачни и породични статус као лично својство. Евидентно је да се неколико година уназад највећи број притужби по овом основу

подноси у области рада и запошљавања. Поред ове области, велики број притужби по овом основу поднет је због поступака пред органима јавне власти. Из објављених истраживања може се закључити да је, као и у Европској унији, и даље присутан проблем усклађивања родитељства са обавезама које проистичу из рада и запошљавања. Учешће жена мајки на тржишту рада је ниже од учешћа жена без деце, док је стопа учешћа очева на тржишту рада већа од учешћа мушкараца без деце. Без обзира на образовање, жене на кућним пословима проводе двоструко више времена. Ради постизања пуне равноправности и сузбијања дискриминације на основу брачног или породичног статуса, треба омогућавати закључивање уговора о раду са флексибилним радним временом, креирање услуга у заједници које подразумевају негу деце и старијих, активније учешће у свим областима друштвеног живота, промоцију и подстицање примене мера које подразумевају одсуство са рада ради неге детета и за мушкараце. Поред тога, наручиту пажњу треба усмерити на положај жена у руралним подручјима, те радити на унапређењу стања и креирању специфичних мера у односу на ову категорију становништва.

Као и претходних година, највише притужби поднето је због дискриминације ЛГБТ особа у области јавног информисања и медија, а у највећем броју случајева подносиоци притужби биле су организације цивилног друштва, што говори о њиховом значају и улози у заштити права припадника ЛГБТ популације. Према извештају Програма за развој Уједињених нација у Републици Србији,⁷⁷ ЛГБТ особе наводе да је лична безбедност њихов највећи приоритет, да су изложени психичком насиљу и узнемиравању, као и да су физички нападани због сексуалне оријентације и родног идентитета. С тим у вези потребно је обезбедити пуну примену прописа а нарочито у погледу примене одредбе члана 54а Кривичног законика у смислу одмеравања казне за кривична дела учињена из мржње. Поред наведеног, треба унапредити прописе који се односе на промену личног имена у званичним документима, што трансродним особама омогућава живот у складу са сопственим родним идентитетом. Посебну пажњу треба посветити одговорном извештавању које не сме да карактерише говор мржње, сензационализам, дискриминаторни ставови и увредљиво извештавање о особама другачије сексуалне оријентације и родног идентитета, и другим маргинализованим друштвеним групама.

Сиромашни грађани су, такође, у истраживањима перципирани као једна од три највише дискриминисане друштвене групе, међутим

⁷⁷ Извештај *Бити ЛГБТИ особа у Србији*. Доступно на интернет адреси: www.rs.undp.org/content/serbia/sr/home/library/poverty/izve_taj-bitilgbti-u-srbiji.html

број притужби по основу имовног стања је занемарљив и подносе их углавном физичка лица.

Што се тиче области друштвених односа на које се односе притужбе, као и претходних година, област рада и запошљавања је најчешћа област на коју се притужбе односе. Имајући у виду да је годинама, према броју поднетих притужби, ово област коју грађани најчешће наводе, Повереник је у 2017. израдио приручник намењен послодавцима у Србији – Кодекс равноправности који садржи смернице за израду кодекса антидискриминационе политике послодавца у Србији. Поступак пред органима јавне власти јесте област дискриминације која се налази на другом месту према броју притужби, а затим следи област пружања јавних услуга и коришћење објеката и површина. Као и претходне године, област образовања и стручног оспособљавања налази се на четвртном месту. Образовни систем утиче на формирање ставова деце и има важну улогу у изградњи, али и разградњи стереотипа који су чест узрок дискриминације. Према пракси Повереника, после области образовања и стручног оспособљавања следи област јавног информисања и медија, која бележи раст у односу на претходну годину, док је број притужби појединачно у осталим областима друштвених односа заступљен у нешто мањем проценту. Улога медија у савременом друштву у формирању ставова и вредности је велика, тако да медији неминовно утичу и на формирање односа појединца према равноправности и дискриминацији. Пракса Повереника показује да су на мети говора мржње у медијима управо најрањивије друштвене групе и то посебно жене, ЛГБТ и Роми.

У оквиру прегледа по основима дискриминације биће приказан опис стања кроз истраживања, извештаје релевантних организација и институција и праксу и поступање Повереника у сузбијању дискриминације и унапређењу равноправности. Поред тога, ради приближавања проблема дискриминације народним посланицима, али и грађанима и грађанкама, дати су примери појединих мишљења, препорука мера, издатих упозорења и саопштења датих у 2017. години. У делу извештаја под називом *Прејоруке за сузбијање дискриминације и унапређење равноправности*, Повереник је дао читав низ препорука у циљу побољшања положаја маргинализованих друштвених група и унапређења равноправности.

Након тога, у извештају ће укратко бити представљене активности Повереника које су се односиле на подношење предлога за оцену уставности; иницијативе за измену закона; мишљења на нацрте закона и других општих аката; о судским поступцима (парнични, прекршајни, кривични), као и о исходима поступака које је Повереник водио.

Детаљнији статистички подаци о раду Повереника дати су на крају Скраћеног извештаја, под насловом *Статистички указ рада Повереника у 2017. години*. Осим у овом делу извештаја, у којем су представљени случајеви у којима је Повереник поступао, сва мишљења и препоруке, као и сви други акти које је Повереник донео, објављени су на интернет презентацији Повереника.

3.6.1. Дискриминација на основу инвалидитета

Према Попису становништва, домаћинства и станова, у Србији 2011.⁷⁸ живи 571.780 особа са инвалидитетом⁷⁹ од укупно 7.186.862 становника, што представља око 8% укупног становништва. Посматрано према полу, међу особама са инвалидитетом већи је удео жена (58,2%) него мушкараца. Према врсти проблема, највећи проценат је оних који наводе да имају проблема са мобилношћу а најмање особа које имају проблеме у комуникацији. На основу процена Европске агенције за реконструкцију⁸⁰, вршеним 2006. као полазне године за реализацију Прве Стратегије,⁸¹ у Републици Србији живи између 700.000 и 800.000 особа са инвалидитетом (што је и просечан број особа са инвалидитетом у земљама ЕУ – између 8% и 12% од укупног броја становника).⁸²

Положај особа са инвалидитетом у Републици Србији уопште, и проблеми са којима се сусрећу, сагледавао је Комитет за права особа са инвалидитетом УН, који је, ради унапређења стања и достизања вишег нивоа примене Конвенције о правима особа са инвалидитетом УН, упутио одговарајуће препоруке. Међу главним изазовима, овај комитет је препознао: запошљавање особа са инвалидитетом уопште и посебно на отвореном тржишту рада уз разумно прилагођавање радних места, спречавање вишеструке дискриминације нарочито жена и девојчица са инвалидитетом, деинституционализацију деце са инвалидитетом, промоцију способности особа са инвалидитетом уз

78 *Попис становништва, домаћинства и станова 2011. године у Републици Србији – Књига 8: Инвалидитет*, Републички завод за статистику, Доступно на интернет адреси: www.stat.gov.rs/WebSite/Public/PublicationView.aspx?pKey=41&pLevel=1&pubType=2&pubKey=1741

79 Према подацима Републичког завода за статистику, попис 2011. није спроведен на територији АП Косово и Метохија, док је у општинама Прешево и Бујановац забележен смањен обухват јединица пописа услед бојкота од стране већине припадника албанске националне заједнице.

80 *Студија о изводљивости за унапређење запошљавања особа са инвалидитетом у Републици Србији*, 2006. година.

81 Стратегија унапређења положаја особа са инвалидитетом у Републици Србији, Службени гласник РС“, бр. 1/07.

82 *Предлој Стратегије унапређења положаја особа са инвалидитетом у Републици Србији за период до 2020. године* – доступно на интернет адреси: www.noois.rs/pdf/zakoni/Predlog_Strategija_OSL_2020.pdf

омогућавање самосталног одлучивања, израду свеобухватног плана приступачности и охрабривање у примени универзалног дизајна у свим областима, прикупљање и обраду статистичких података о особама са инвалидитетом и услугама које им се пружају и друге. О потреби деловања у различитим системима – попут система образовања, социјалне заштите, здравствене заштите, запошљавања, приступачности, партиципације и укупног развоја различитих услуга социјалне заштите нарочито на локалном нивоу указује се и у раније поменутој публикацији Београдског центра за људска права *Људска љрава у Србији 2016 – љраво, љракса и међународни сљандарди људских љрава*.⁸³ У овој публикацији наведено је да у процесу деинституционализације и даље постоје одређени проблеми, а да је, према подацима Републичког завода за социјалну заштиту, од укупно 14.663 одраслих корисника у 2015. било 89% на домском, а само 11% на породичном смештају, што је последица чињенице да се не развија специјализовано хранитељство и систем локалних услуга за подршку деци и одраслима са сметњама у развоју и њиховим породицама. У публикацији се посебно указује да се особе са физичким инвалидитетом суочавају са препрекама при обављању свакодневних активности, приликом коришћења превоза, уласка и кретања кроз приватне и јавне зграде, при употреби кућних апарата, електронских и дигиталних система, услуга и производа.⁸⁴ Указано је и на проблем запошљавања особа са инвалидитетом, као и на слабу социјалну укљученост и недовољну запосленост особа са инвалидитетом. Према подацима Министарства за рад, запошљавање, борачка и социјална питања 70% особа са инвалидитетом у Републици Србији је сиромашно, а више од половине живи од различитих социјалних давања, а да је 2016. преко Националне службе за запошљавање 4.778 особа са инвалидитетом засновало радни однос што је повећање од 45% у односу на претходну годину.⁸⁵

Потреба за унапређењем стања у погледу пружања различитих услуга особама са инвалидитетом наглашена је и у студији *Обезбеђивање здравсљвене зашљиљиље особама са менљјалним сметњама у складу са људско-љравним сљандардима*⁸⁶ у којој се указује на неопходност

83 *Људска љрава у Србији 2016 – љраво, љракса и међународни сљандарди људских љрава*, Београдски центар за људска права, Београд 2017. – доступно на интернет адреси: www.bgcentar.org.rs/bgcentar/wp-content/uploads/2013/04/Ljudska-prava-u-Srbiji-2016.pdf

84 *Људска љрава у Србији 2016 – љраво, љракса и међународни сљандарди људских љрава*, Београдски центар за људска права, Београд 2017, стр. 62. Доступно на интернет адреси: www.bgcentar.org.rs/bgcentar/wp-content/uploads/2013/04/Ljudska-prava-u-Srbiji-2016.pdf

85 *Исљо*, стр. 63.

86 *Обезбеђивање здравсљвене зашљиљиље особама са менљјалним сметњама у складу са људско-љравним сљандардима*, Удружење правника за медицинско и здравствено право Србије – Супрам из Београда.

јачања веза и координације у раду, односно интерсекторски приступ у погледу услуга здравствене и социјалне заштите, посебно у збрињавању особа са менталним и интелектуалним потешкоћама у установама или заједници. Поред јачања веза међу појединим системима, ради пуног укључивања посебно појединих категорија особа са инвалидитетом у заједницу, потребно је даље развијати специфичне услуге у заједници – дневне центре, радне центре, дневне боравке и слично. О положају жена са инвалидитетом говори се и у публикацији *Овде и зидови имају уши – сведочења жена са менталним инвалидитетом о родно заснованом насиљу у резиденцијалним установама*⁸⁷ где се наводи да живот у резиденцијалним установама одликује недостатак приватности, немогућност доношења одлука о сопственом животу, друштвена искљученост и непоштовање основних људских права и достојанства особе, али и висок ризик од насиља, злостављања и занемаривања. У публикацији је наведено да су жене са инвалидитетом дискриминисане у свим областима јавног и приватног живота, невидљиве су у јавном животу, наилазе на препреке у образовању, здравственој и социјалној заштити, сиромашније су и чешће незапослене од мушкараца са инвалидитетом, жртве су психичког, физичког, сексуалног, економског и институционалног насиља, присутни су стереотипи и предрасуде у вези са њиховим родним улогама, посебно у вези са брачним и породичним односима и родитељством. О овим проблемима повереница је говорила на конференцији „Права жена и девојчица са инвалидитетом“ коју је у децембру 2016. организовао Повереник за заштиту равноправности у сарадњи са UN Women.

Креирање и омогућавање пружања одговарајућих услуга у заједници нарочито је важно и када су у питању деца са инвалидитетом, о чему се говори и у *Ситуационој анализи: Положај деце са сметњама у развоју и инвалидитетом и остваривање њихових људских права у Републици Србији*.⁸⁸ Деца и породице деце са инвалидитетом суочавају са значајним тешкоћама у погледу доступности и квалитета социјалних, здравствених и образовних услуга, а породице деце са сметњама

Доступно на интернет адреси: www.supram.org.rs/projekti/projekat-obezbedivanje-zdravstvene-zastite-osoba-sa-mentalnim-smetnjama-smestenim-u-rezidencijane-ustanove-srbije-u-skladu-sa-ljudskopravnim-standardima/uvid-u-istrazivanje/

87 *Овде и зидови имају уши-сведочења жена са менталним инвалидитетом о родно заснованом насиљу у резиденцијалним установама*, Иницијатива за права особа са менталним инвалидитетом МДРИ-С, август 2017. – доступно на интернет адреси: www.mdri-s.org/wp-content/uploads/2017/09/Ovde-i-zidovi-imaju-usi_za-sajt.pdf

88 *Положај деце са сметњама у развоју и инвалидитетом и остваривање њихових људских права у Републици Србији*, Национална организација особа са инвалидитетом Србије (НООИС), Београд 2017. – доступно на интернет адреси: www.noois.rs/pdf/aktivnosti/Polozaj_dece_sa_smetnjama_u_razvoju_i_invaliditetom_u_Republici_Srbiji

у развоју/инвалидитетом посебно се суочавају са проблемима дискриминације, сиромаштва и ограничене финансијске подршке.

Ова анализа указује да су породице и деца са сметњама у развоју и инвалидитетом често суочена са негативним ставовима, па је 45% родитеља навело да су они или њихова деца доживели неку врсту вређања, омаловажавања или узнемиравања због сметњи у развоју детета. Додатно је 29% деце, најчешће са телесним сметњама, доживело одбијање приликом покушаја коришћења јавних услуга, док се дискриминација превасходно односи на поступање у систему образовања, са којим деца и најчешће имају контакт. На значајан ниво негативних ставова указују и резултати према којима трећина испитаника (32%) сматра да деца са менталним и интелектуалним сметњама имају негативан утицај на другу децу у породици. Ипак, охрабрује податак да више од 90% грађана сматра да деца са сметњама у развоју/инвалидитетом могу успети уколико имају адекватну подршку.⁸⁹

Занимљиви су подаци наведени у овом истраживању који се односе на дискриминацију. Тако се наводи да су на директно питање о томе коју групу грађана виде као најугроженију, испитаници одговорили да су то Роми (20%) и припадници ЛГБТ популације (16%), а затим сиромашни (11%), жене (8%) и особе са интелектуалним потешкоћама и менталним сметњама (8%).⁹⁰ Наводи се и да је забрињавајуће што чак 16% грађана сматра да је дискриминација према неким групама грађана прихватљива, а овакав став је изражен и код ученика и ученица у Србији (18%).

Подаци Националне службе за запошљавање (НСЗ) указују да је крајем 2017. на евиденцији незапослених лица било укупно 14.983 особа са инвалидитетом.⁹¹ За програме активне политике запошљавања особа са инвалидитетом у 2017. години било је издвојено 550.000.000,00 динара, а укључено укупно 6.806 лица. Индикативно је да је за програме стручне праксе било планирано да обухвате 30 лица, а током целе године је укључено 12; за програме стицања практичних знања планирано је да обухвате 70 а укључено је осам лица; у обуке за тржиште рада планирано је да обухвате 580 лица а укључено свега 41;

89 Исто, стр. 19.

90 Положај деце са сметњама у развоју и инвалидитетом и остваривање њихових њива у Републици Србији, Национална организација особа са инвалидитетом Србије (НООИС), Београд 2017, стр. 21. Доступно на интернет адреси: www.noois.rs/pdf/aktivnosti/Polozaj_dece_sa_smetnjama_u_razvoju_i_invaliditetom_u_Republici_Srbiji

91 Званични подаци Националне службе за запошљавање представљени су на округлом столу „Унапређење положаја и инклузија особа са инвалидитетом у друштву“, 4. децембра 2017. године. Округли сто организовало је Удружење особа са инвалидитетом Београд у Скупштини града Београда, поводом Међународног дана особа са инвалидитетом.

док је за обуке за познатог послодавца планирано да обухвате 20 лица а није укључена ниједна особа са инвалидитетом. Највећи проблеми код запошљавања особа са инвалидитетом јесу ниска квалификациона структура ових лица, узак избор занимања у стручним школама по специјалном програму и недовољни финансијски подстицаји. Због овакве ситуације на тржишту рада, али из разлога стварања инклузивног друштва, Повереник константно инсистира на пуном инклузивном образовању. Такође, пракса показује и даље низак ниво мотивације послодаваца за запошљавање ове категорије лица, који се углавном темељи на постојању предрасуда.⁹²

Ипак, може се уочити позитиван помак имајући у виду да је са евиденције НСЗ у 2016. запослено 19,3% више особа са инвалидитетом у односу на претходну годину (укупно 5.860 особа са инвалидитетом, од чега су 40,37% жене), а петоструко више у односу на 2009. годину.⁹³

Унија послодаваца Србије у публикацији *Положај особа са инвалидитетом у погледу рада и запошљавања у Републици Србији и Војводици за послодавце – Запошљавање особа са инвалидитетом*⁹⁴ наводи да међу тренутно незапосленим особама са инвалидитетом (које су учествовале у истраживању) скоро половина никада није радила, док су они који имају радног искуства у највећем броју случајева покушавали да се запосле од четири до 20 година.⁹⁵ што указује на дефицит у понуди послова, али и на низ других потешкоћа као што су неспремност послодаваца за запошљавање ових лица, стереотипи и предрасуде послодаваца и шире заједнице и слично. Налази овог истраживања указују на проблеме недостатка адекватне едукације и обуке особа са инвалидитетом, посебно када су у питању практична радна обука и стицање искуства. Три од четири предузећа која су учествовала у истраживању не организују стручну праксу за особе са инвалидитетом, док у 98% анкетираних предузећа тренутно нема ни једне особе са инвалидитетом на стручној пракси⁹⁶.

92 Исто.

93 *Извештај надлежних власти РС у вези са применом прејорука број 34. и број 54. Комисија за њива особа са инвалидитетом у вези са Иницијалним извештајем РС о примени Конвенције о њива особа са инвалидитетом, у вези са прејоруком 54, Влада Републике Србије, 8. мај 2017. године, стр. 4 и 5. Доступно на интернет адреси: www.ljudskaprava.gov.rs/sh/node/19868*

94 Унија послодаваца Србије – публикације су доступне на интернет адреси: www.poslodavci.rs/category/reviews/

95 *Положај особа са инвалидитетом у погледу рада и запошљавања у Републици Србији*, Унија послодаваца Србије, Београд 2017, стр. 6. Доступно на интернет адреси: www.poslodavci.rs/vodic-zaposlodavce-zaposlavanje-osoba-sa-invaliditetom/

96 *Положај особа са инвалидитетом у погледу рада и запошљавања у Републици Србији*, Унија послодаваца Србије, Београд 2017, стр. 8. Доступно на интернет адреси: www.poslodavci.rs/vodic-zaposlodavce-zaposlavanje-osoba-sa-invaliditetom/

Поред наведених извештаја и анализа, у оквиру пројекта „Јачање политичког учешћа особа са инвалидитетом у Србији“⁹⁷ указано је и на потребу унапређења приступачности изборног процеса за особе са инвалидитетом кроз активно учешће у реформи изборног система и успостављање сарадње са политичким партијама, Републичком изборном комисијом, организацијама цивилног друштва и другим телима која развијају и спроводе мере које доприносе приступачности изборног процеса. Тим поводом израђен је и водич *Достојанствено и самостално до бирачкој местиа*.⁹⁸

Проблеме са којима се суочавају особе са инвалидитетом, а који су истакнути у наведеним извештајима и публикацијама, потврђује и пракса Повереника. Наиме, према учесталости навођења у притужбама, у току 2017. инвалидитет као основ дискриминације заузима прво место. Такође, претходних година је учешће поднетих притужби по овом основу било међу прва четири основа, међутим, евидентно је да број притужби по овом основу расте. У току 2014. по овом основу поднето је 10,1% притужби, 2015. је поднето 11,3%, док су у току 2016. по овом основу поднете 82 притужбе (12,9%). Повећан број притужби не значи да су особе са инвалидитетом више дискриминисане, већ указује на већу оснаженост особа са инвалидитетом и њихових удружења да препознају дискриминацију и затраже заштиту.

У току 2017. поднето је 114 притужби због дискриминације на основу инвалидитета, што према учесталости овог основа чини 18% од укупног броја наведених основа. Од укупног броја поднетих притужби у 2017. по овом основу физичка лица су поднела 81 притужбу (52 мушкарци, 29 жене), док су различите организације које се баве заштитом права поднеле 31 притужбу. Једну притужбу је поднела група лица, а једну државни орган. Више притужби (77) је поднето због дискриминације конкретног физичког лица, док су у преосталом броју притужбе поднете због дискриминације групе лица.

Највећи број притужби због дискриминације на основу инвалидитета поднето је због дискриминације приликом пружања услуга или при коришћењу објеката и површина – 27 притужби (35,5%), од чега се највећи број притужби односи на постојање физичких баријера које онемогућавају особама са инвалидитетом да користе одређене услуге

97 Пројекат спроводе Центар за самостални живот особа са инвалидитетом Србије и Национална организација особа са инвалидитетом Србије, уз подршку Америчке агенције за међународни развој.

98 *Достојанствено и самостално до бирачкој местиа*, Центар за самостални живот особа са инвалидитетом Србије и Национална организација особа са инвалидитетом Србије. Доступно на интернет адреси: http://noois.rs/pdf/publikacije/Vodic_za_glasanje_za_OSI.pdf

или објекте. У поступцима пред органима јавне власти поднето је 26 притужби због дискриминације по овом основу (18,6%), у поступку запошљавања или на послу 19 (12,8%), у образовању и стручном оспособљавању 17 (19,3%). У области здравствене заштите поднето је седам притужби (23,3%), у области социјалне заштите шест (18,2%), док је у другим областима друштвеног живота поднет мањи број притужби.

Поред поступања по притужбама грађана, Повереник је поводом заштите од дискриминације особа са инвалидитетом у току 2017. дао и девет мишљења на нацрте закона и других аката, као што су Стратегија за унапређење положаја особа са инвалидитетом, Закон о основама система образовања и васпитања, Закон о предшколском образовању и други. У 2017. Повереник је преко Канцеларије за људска и мањинска права упутио Комитету УН за права особа са инвалидитетом коментаре на Усвојен план израде Општег коментара број шест о правима особа са инвалидитетом на једнакост и недискриминацију.

Такође, у складу са својим надлежностима, Повереник је у току 2017. покренуо и парнични поступак (стратешку парницу) због дискриминације по овом основу.

Сагледавајући потешкоће са којим се сусрећу особе са инвалидитетом, Повереник је упутио и 107 препорука мера за остваривање равноправности особа са инвалидитетом. Највећи број препорука мера (96) упућен је пружаоцима медијских услуга.

3.6.1.1. Мишљења и препоруке

Корисници колица није њприсјуйачно бирачко месјо

Притужба је поднета против Општине Шид због дискриминације на основу инвалидитета. Подносиатељка притужбе је навела да је корисница колица и да не може да искористи своје бирачко право на једнак начин као и остала лица, с обзиром на то да је бирачко место организовано у објекту основне школе, који није приступачан. У току поступка је утврђено да је објекат основне школе, у којем се спроводило гласање, неприступачан особама са инвалидитетом, посебно оним које користе инвалидска колица или се отежано крећу, с обзиром ма то да је потребно савладати неколико степеника да би се ушло у зграду школе. Повереник је дао мишљење да је Општина Шид, пропуштањем да обезбеди приступачан улаз у зграду школе, извршила акт дискриминације особа са инвалидитетом, с обзиром на то да, према обавезујућим међународним стандардима и домаћим

прописима, особе које за кретање користе колица имају право да под једнаким условима приступе објектима у јавној употреби. Општини Шид је препоручено да упути писмо извињења подносиоци притужбе, да предузме све неопходне мере у циљу обезбеђивања приступачног улаза у зграду школе, која се користи као бирачко место, као и да предузме мере да убудуће објекти у јавној употреби у којима се спроводи гласање буду приступачни особама које се отежано крећу, односно за кретање користе колица. По овој препоруци је председник општине Шид доставио Поверенику писано извињење које је упутио подносиоци притужбе, као и доказ да је подносиоци притужбе примила извињење. Такође, председник општине је обавестио Повереника да ће Општина Шид предузети све неопходне мере у циљу обезбеђивања приступачности улаза у школску зграду особама са инвалидитетом, као и мере да улази на свим бирачким местима у овој општини буду приступачни особама са инвалидитетом.

Град Зајечар није обезбедио додатну подршку – личној пратиоца ученику основне школе

У притужби против Градске управе Зајечар је наведено да градска управа није реализовала додатну социјалну подршку – личног пратиоца за дечака, иако је мишљењем Комисије за процену потреба за пружањем додатне образовне, здравствене или социјалне подршке детету/ученику предложено обезбеђивање ове додатне подршке. У току поступка је утврђено да је Интерресорна комисија у индивидуалном плану подршке проценила да је детету потребно обезбедити личног пратиоца, али да град Зајечар није обезбедио средства за финансирање овог додатног вида подршке. Повереник је дао мишљење да је пропуштањем да обезбеди додатну подршку личних пратилаца за децу и ученике којима је овај вид подршке потребан град Зајечар онемогућио да дечак добије потребну додатну подршку за образовање, чиме је прекршио одредбе чл. 6. и 19. Закона о забрани дискриминације. Због тога је граду препоручено да предузме све неопходне радње и мере којима ће обезбедити ангажовање личног пратиоца за дечака, ученика основне школе, као и да убудуће, у оквиру обављања послова из своје надлежности, не крши антидискриминационе прописе. Градска управа је обавестила Повереника да је Градско веће града Зајечара утврдило предлог одлуке о социјалној заштити и да је наведени предлог достављен Скупштини града ради усвајања. У допису је такође наведено да Скупштина града није усвојила овај предлог и није променила одлуку из разлога што је потребно извршити додатне финансијске анализе. Поступак за поступање је у току.

3.6.1.2. Препоруке мера

Препорука мера за остваривање равноправности особа са инвалидитетом у поступку коришћења услуга јавних бележника

Повереник је примио допис којим се указује на проблеме са којима се следе и слабовиде особе сусрећу у остваривању својих права, посебно у домену пружања услуга. Наиме, да би особа са инвалидитетом пуноважно саставила исправу или оверила потпис, препис или рукопис по важећим прописима, неопходно је да у поступку пред јавним бележником осигура присуство сведока (једног или два) или тумача, те да за њихово присуство плати увећану награду за рад јавног бележника. Таква обавеза плаћања увећане награде у истоветној правној ситуацији, дакле када се ради о састављању исправе или овери у просторијама јавног бележника у радно време, не постоји за остале грађане. Анализом одредаба Јавнобележничке тарифе са аспекта примене антидискриминационих прописа, особе са инвалидитетом стављене су у неједнак положај у односу на све остале грађане који за истоветну услугу нису у обавези да, поред награде за рад јавног бележника и накнаде трошкова, плаћају и увећану награду због учешћа сведока или тумача у поступку. Повереник је, у складу с тим, упутио препоруку мера Министарству правде и Јавнобележничкој комори Србије да предузму све мере и активности из своје надлежности у циљу усклађивања Јавнобележничке тарифе⁹⁹ са антидискриминационим прописима тако што ће лица са инвалидитетом која при састављању исправе у ванпарничном поступку, односно поступку оверавања потписа, рукописа и преписа за пуноважност предузетих радњи обезбеђују присуство сведока или тумача, ослободити обавезе плаћања увећане награде за посао јавног бележника због учествовања позваних сведока или тумача. По препоруци Повереника Министарство правде и Јавнобележничка комора су у врло кратком року предузели активности на измени Јавнобележничке тарифе. Извршена је измена Јавнобележничке тарифе, тако што је прописано да јавном бележнику не припада увећана награда за учешће позваних сведока и тумача у састављању јавнобележничке исправе за слабовиду странку и странку која није у стању да чује или говори.

Препорука мера Министарству за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, Министарству здравља и Министарству просвете, науке и технолошког развоја за измену, односно дојуну Правилника о додатној образовној, здравственој и социјалној подрици дејстви и ученику

Повереник за заштиту равноправности препоручио је Министарству за рад, запошљавање, борачка и социјална питања (у даљем тексту:

⁹⁹ „Службени гласник РС“, бр. 91/14, 103/14, 12/16 и 17/17.

Министарство за рад), Министарству просвете, науке и технолошког развоја (у даљем тексту: Министарство просвете) и Министарству здравља да измене, односно допуне Правилник о додатној образовној, здравственој и социјалној подршци детету и ученику у делу који се односи на ангажовање пратиоца за личну помоћ детету, како би се отклониле све недоумице у вези са успостављањем и обезбеђивањем овог вида додатне подршке. Министарствима је такође препоручено да у изменама, односно допунама Правилника о додатној образовној, здравственој и социјалној подршци детету и ученику пропишу ко одлучује о ангажовању личног пратиоца детета, о лицима која могу да пруже ову подршку и под којим условима, финансирању личних пратилаца и контроли начина пружања овог посебног вида подршка детету и ученику.

Наиме, у току поступка по притужбама грађана, Повереник је дошао до сазнања да поједине локалне самоуправе, као и родитељи деце са сметњама у развоју, имају бројне недоумице у вези са успостављањем и обезбеђивањем додатне подршке пратилаца деци и ученицима са сметњама у развоју. Ове нејасноће се огледају у томе што поједине локалне самоуправе нису сигурне како да средства које су намениле за пратиоце деци и ученицима са сметњама у развоју законито и правилно употребе, док су неке друге локалне самоуправе пронашле начин да спроведу поступак обезбеђивања овог додатног вида подршке, али и даље осећају несигурност поводом процедура које су прописали и сматрају да прописи у овој области нису усаглашени. У изјашњењу које је Министарство просвете доставило Поверенику, између осталог, наведено је које је све мере до сада Министарство предузело. Анализом прописа релевантних за дефинисање и поступак успостављања и обезбеђивања пратиоца детету, односно ученику са сметњама у развоју, Повереник је утврдио термилошку недоследност у означавању ове мере подршке, али и разлике у задацима, односно пословима које пратилац детета са инвалидитетом, односно сметњама у развоју, треба да обавља. У циљу усклађивања термилошке недоследности, Повереник је препоруком указао да је потребно да се тачно означи како се назива овај додатни вид подршке детету и ученику са инвалидитетом, односно сметњама у развоју. Након тога, како је Повереник навео, потребно је јасно утврдити све активности које обухвата ова подршка, као и да ли ова особа пружа подршку детету само у образовно-васпитним активностима или то чини, односно може да чини и код дететове куће и на местима за провођење слободног времена. Тек на тај начин, према мишљењу Повереника, све недоумице ће бити отклоњене, а надлежни органи и родитељи деце са инвалидитетом биће сигурни какву подршку треба да успоставе и обезбеде, као и шта од ње могу да очекују.

Анализа релевантних прописа у овој области показала је и да је Правилником о додатној образовној, здравственој и социјалној подршци детету и ученику прописано да процену потреба детета за пружањем додатне подршке врши интересорна комисија по захтеву родитеља, односно старатеља детета и по службеној дужности, односно, на иницијативу надлежних органа. Међутим, Законом о социјалној заштити прописано је да поступак за коришћење услуге социјалне заштите коју обезбеђује јединица локалне самоуправе спроводи центар за социјални рад, који решењем одлучује о коришћењу услуге. Повереник је указао да рад ова два надлежна органа – интересорне комисије и центра за социјални рад, приликом одлучивања о обезбеђивању подршке личног пратиоца детета са инвалидитетом, треба јасно разграничити и појаснити њихов однос, а посебно треба разјаснити ко доноси коначну одлуку о томе да ли ће се детету обезбедити подршка личног пратиоца.

Повереник је препоруком указао и да је важно детаљно уредити питање ко може да буде лични пратилац детета, те на који начин и под којим условима локалне самоуправе треба да ангажују пружаоце овог додатног вида подршке. Уочивши да су појединој деци са инвалидитетом лични пратиоци њихови родитељи и други сродници, што је у супротности са одредбама Правилника о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите, Повереник је указао да је потребно детаљно уредити и појаснити ко може да буде лични пратилац детета, какву обуку ово лице треба да заврши и ко такву обуку спроводи, као и на који начин и под којим условима локалне самоуправе треба да ангажују организације, односно физичка лица која ће пружати подршку личног пратиоца детета.

Имајући у виду значај овог додатног вида подршке детету и ученику, Повереник је закључио да је од велике важности и да се јасно прецизира надлежни орган који ће вршити контролу начина пружања ове услуге, како би се избегла опасност да се услуга не пружи адекватно и у најбољем интересу детета.

Министарство просвете информисало је Повереника да је покренуло формирање Заједничког тела, у чијем раду учествују представници Министарства просвете, Министарства за рад, Министарства здравља, Министарства државне управе и локалне самоуправе, као и представници организација цивилног друштва, ради регулисања процедуре за остваривање права и финансирање услуге лични пратилац детета и друге видове подршке деци и ученицима. Правилник до краја 2017. није измењен у том делу.

Препорука мера за остваривање равноправности особа са инвалидитетом и супружоцима медијских услуга

Повереник је уочио да одређени пружаоци медијских услуга свој програм нису учинили приступачним особама са сензорним инвалидитетом, због чега су ове особе стављене у неравноправан положај и остале ускраћене за могућност праћења медијског садржаја. Анализом прописа који регулишу медијску област, а нарочито прописа који обавезују пружаоца медијских услуга у погледу доступности програма и садржаја особама оштећеног слуха, утврђено је да постоји законска обавеза свих пружаоца медијских услуга, да, у складу са својим финансијским могућностима, обезбеде особама са сензорним инвалидитетом дневно праћење доступног програма и садржаја. С тим у вези, сагледавајући све ове околности, а полазећи од значаја и улоге медија у погледу информисања грађана, Повереник је упутио 96 препорука мера за остваривање равноправности пружаоцима медијских услуга. Повереник је препоручио пружаоцима медијских услуга да у складу са својим финансијским и техничким могућностима свој програм и садржај учини доступним особама оштећеног слуха, односно особама оштећеног вида, као и да раде на стварању услова за омогућавање праћења аудио-визуелних медијских услуга обезбеђивањем дневног праћења доступног програма и садржаја у највећој могућој мери.

3.6.1.3. Саопштења

Повереница је поздравила одлуку Министарства правде о постављању 17 сталних судских тумача за знаковни језик,¹⁰⁰ а поводом Међународног дана особа са инвалидитетом указала је на потребу за унапређењем положаја особа за инвалидитетом у свим областима друштвеног живота.¹⁰¹

3.6.2. Дискриминација на основу старосној доба

Према статистичким подацима о становништву према старосним групама Републичког завода за статистику, 2016. је у Србији било 1.911.727 становника старијих од 60 година (27,08%) док је у старосној

¹⁰⁰ Саопштење поводом постављања 17 судских тумача за знаковни језик, 14. март 2017. – доступно на интернет адреси: <http://ravnopravnost.gov.rs/rs/saopstenje-povodom-postavljanja-sudskih-tumaca/>

¹⁰¹ Саопштење поводом Међународног дана особа са инвалидитетом, 3. децембар 2017. – доступно на интернет адреси: <http://ravnopravnost.gov.rs/rs/saopstenje-povodom-medunarodnog-dana-osoba-sa-invaliditetom-5/>

групи 0–19 година било укупно 19,41%, односно 1.370.001 становника.¹⁰² Такође, подаци на основу класификације старости која се користи за израду економских индикатора показују да је у Србији у 2016. било 1.352.948 становника старијих од 65 година живота (19,17%), док је деце старости 0–14 година било укупно 1.016.579, односно 14,4%.¹⁰³ Из ових података недвосмислено следи да Србија спада у демографски старе земље.

Имајући у виду да је у претходном периоду приметан раст броја притужби због дискриминације на основу старосног доба, Повереник је у току 2017. спровео два истраживања о положају старијих особа у Републици Србији: *Старење у градовима – изазови савременог друштва*,¹⁰⁴ које је реализовано у сарадњи са Црвеним крстом Србије, и „Положај старијих жена у Србији“ које је Повереник реализовао уз подршку Агенције Уједињених нација за родну равноправност и оснаживање жена – UN Women (резултати наведени у поглављу 3.1.2 и 3.1.3)

Квалитет живота старијих из старачких домаћинстава у градским срединама у Републици Србији био је предмет и истраживања *Приушена светла града – Студија о положају и потребама старачких домаћинстава Новог Београда*.¹⁰⁵ Резултати истраживања показују да је проценат особа којима је потребна помоћ при кретању у очекиваном порасту са годинама живота, и креће се од 9% оних у старосној доби од 65 до 69 година, до 55,9% оних који су старији од 85 година.¹⁰⁶ Најважнијим од постојећих програма подршке старији сматрају помоћ у кући, међутим у 23 локалне самоуправе ове услуге уопште нису успостављене, док се у 30 локалних самоуправа оне не пружају у континуитету. Услуге дневног боравка за старије особе у 2015. функционисале су у свега 10 локалних самоуправа, а број корисника износио је 559. Потребне за услугама и сервисима подршке за старе знатно су веће од постојећих капацитета.¹⁰⁷ На питање о томе да ли су они лично били дискриминисани у неком погледу у току последњих

102 Доступно на интернет адреси: www.stat.gov.rs/WebSite/Public/ReportResultView.aspx?rptKey=indId%3d18010202IND01%26102%3dRS%2640%3d0-19%2c60%262%3d201600%266%3d1%2c2%2623%3d0%26sAreaId%3d18010202%26dType%3dName%26fType%3dSerbianCyrillic

103 Извор База података РСБ, доступно на интернет адреси: www.stat.gov.rs/WebSite/Public/MethodologyHelp.aspx?IndicatorID=18010202IND01&sAreas=false

104 Доступно на интернет адреси: <https://www.redcross.org.rs/vesti/predstavljanje-rezultata-istra%C5%BEivanjastarenje-u-gradovima-izazovi-savremenog-dru%C5%Altva/>

105 *Приушена светла града – Студија о положају и потребама старачких домаћинстава Новог Београда*, Удружење грађана „Снага пријатељства“ – Amity, Београд октобар 2017. – доступно на интернет адреси: www.amity-yu.org/wp-content/uploads/2017/10/Prigusena-svetla-grada.pdf

106 *Истио*, стр. 13.

107 *Истио*, стр. 22.

годину дана, три четвртине испитаника одговорило је одрично, за разлику од једне шестине која је одговорила потврдно. Међу онима који су изјавили да имају лично искуство дискриминаторног понашања, најочљивија разлика је међу старијима са становишта прихода – старији са најнижим приходима налазе се у најлошијем положају. Највећи број старијих који су изјавили да су дискриминисани ово искуство доживели су у установама здравственог система, а затим и у државној администрацији. У овом истраживању се указује да се старији често, али неоправдано, осећају као терет друштву, а њихов свакодневни живот детерминисан је бројним оскудицама.

Подаци из истраживања *Имају иста права – иста старије жене имају да кажу о својим правима да не буду дискриминисане, да буду равноправне и слободне од насиља, злостављања и занемаривања*¹⁰⁸ у којем је учествовало 250 жена из 19 земаља (међу којима је и Република Србија), показују да су старије жене изложене дискриминацији у области запошљавања, здравствене заштите, финансијских услуга, приступа развојним програмима, власништву над имовином и управљања имовином и заоставштином, а да су дискриминишући ставови посебно изражени када су у питању удовице или старије жене које живе саме, старије жене са инвалидитетом, са села и мигранткиње. Испитанице су навеле да су биле изложене насиљу, злостављању и занемаривању, и то како у кућама у којима живе, тако и у установама и у јавном превозу.

Поред наведеног, у *Практикуму за јавност – Зауставимо дискриминацију и насиље над старијим женама*¹⁰⁹ указује се да су старије жене у односу на старије мушкарце у већем ризику од злостављања, занемаривања и насиља и то најчешће породичног, те је неопходно предузимање свих потребних мера у њиховом охрабривању да о насиљу не ћуте и на предузимању ефикасних мера заштите од насиља. С друге стране, дискриминација по основу старосног доба подразумева и сагледавање нивоа остваривања равноправности младих, нарочито деце. Посматрајући положај деце у Републици Србији, Комитет УН за права детета усвојио је *Закључна зајажња на други и трећи периодични извештај о примени Конвенције о правима деце у Републици Србији*¹¹⁰ и дао препоруке за даље унапређење положаја деце и извршавање

108 *Имају иста права – иста старије жене имају да кажу о својим правима да не буду дискриминисане, да буду равноправне и слободне од насиља, злостављања и занемаривања*, Црвени крст Србије и HelpAge, 2017. Доступно на интернет адреси: www.redcross.org.rs/media/2467/imaju-ista-prava-pdf.pdf

109 *Практикум за јавност – Зауставимо дискриминацију и насиље над старијим женама*, Удружење грађана „Снага пријатељства“ – Amity, Београд. Доступно на интернет адреси: www.amity-yu.org/wp-content/uploads/2017/08/ZaustavimoNasiljeDiskriminacijuNadStarima20170821.pdf

110 *Concluding observations on the combined second and third periodic reports of Serbia*, CRC/C/SRB/CO/2-3, Committee on the Rights of the Child, UN, 7 March 2017. – доступно на интернет адреси: <http://docstore.ohchr.org/SelfServices/FilesHandler.ashx?enc=6QkGld%2fPPRiCAqKb7yhsvbbsmSbdrUo%2f>

обавеза преузетих ратификацијом Конвенције о правима детета и Факултативних протокола. У закључним запажањима поздрављен је остварени напредак Републике Србије у различитим областима релевантним за остваривање права детета упућујући на наставак рада на спровођењу препорука датих 2008. године. Међу датим препорукама у овим запажањима издваја се: неопходност усвајања политике према деци будући да је Национални план акције истекао 2015, јачање улоге Савета за права детета Владе у координисању међусекторске сарадње; успостављање буџета са јасно видљивим алокацијама намењеним деци; усвајање прописа о заштитнику права детета, као и забрана телесног кажњавања у свим срединама укључујући и породицу.

Ради унапређења положаја деце, Комитет за права детета Уједињених нација је у јуну 2017 усвојио *Општи коментар бр. 21 о деци у уличној ситуацији*.¹¹¹ Овим коментаром се дају смернице за израду свеобухватних и дугорочних националних стратегија за децу у уличној ситуацији применом холистичког приступа који се темељи на правима детета а бави се како превенцијом тако и одговором на конкретне проблеме. Комитет наглашава да је управо дискриминација један од главних узрока због којих се деца налазе у уличној ситуацији – основ је друштвено порекло, социјално стање, рођење или други статус, што доводи до целоживотних негативних последица. Државе треба да обезбеде: да деца у уличној ситуацији буду једнака пред законом; да свака дискриминација у односу на уличну ситуацију буде забрањена; да се реши питање подстицања на дискриминацију и узнемиравања; да деца у уличној ситуацији и њихове породице не буду произвољно лишена своје имовине; као и да забране боравка на улици након одређеног часа буду легитимне, сразмерне и недискриминаторске, а да се посебне привремене мере којима се убрзава или постиже *de facto* равноправност деце у уличној ситуацији не сматрају дискриминацијом.

У 2017. објављена је студија *Насиље према деци у Србији – детерминанте, фактори и интервенције, Национални извештај – УНИЦЕФ*,¹¹² која пружа поглед на оне аспекте насиља над децом који до сада нису били у средишту политика – детерминанте и факторе који покрећу насиље.

У току 2017. Министарство просвете, науке и технолошког развоја формирало је радну групу за припрему новог *Правилника о постојавању*

YBx5OfDhOO7%2bQBbVI9wXsq7oeQOPr3yRlBxmlQ3VRQ0ElojTHB4LQ132IHm6hUqzJFgcBHrPmU
ISL7tU8kh6tVRiAPRZJu

111 *Општи коментар бр. 21 о деци у уличној ситуацији*, Комитет за права детета Уједињених нација – доступно на интернет адреси: <http://www.ljudskaprava.gov.rs/sr/node/143>

112 *Насиље над децом у Србији, детерминанте, фактори и интервенције, УНИЦЕФ; Достапно на адреси: http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2017/09/Nasilje_prema_deci_u_Srbiji_nacionalni_izvestaj.pdf*

установе у случају сумње или утврђеној дискриминационој понашања, у чијем је раду, у својству посматрача, учествовао и Повереник. Овим правилником прописује се поступање установе када се посумња или утврди дискриминационо понашање, начини спровођења превентивних и интервентних активности, обавезе и одговорности детета, ученика, одраслог, родитеља, односно другог законског заступника, запосленог, трећег лица у установи, органа и тела установе и друга питања од значаја за заштиту од дискриминације. Поред тога, у циљу унапређења равноправности у области образовања и васпитања, Повереник је отпочео рад на изради додатних едукативних материјала у области заштите од дискриминације, три приручника за препознавање и реаговање на дискриминацију – за наставни кадар, за родитеље и за ученике.

Према пракси Повереника у 2017. највећи број притужби (48%) односио се на дискриминацију деце, док је 33,3% притужби поднето због дискриминације старијих преко 65 година, а 18,7% притужби је поднето због дискриминације старијих од 18 а млађих од 65 година.

Пракса Повереника показује да је старосно доба као основ дискриминације у 2017. наведен у 75 притужби, што према учесталости овог основа чини 11,8% од укупног броја наведених основа у притужбама које су поднете Поверенику и други је основ дискриминације по броју притужби у овој години. Број притужби које су Поверенику упућене због дискриминације на основу старосног доба у 2017. идентичан је броју поднетих притужби у 2016. години.

Такође, пракса Повереника показује да су, као и прошле године, физичка лица (61) поднела највећи број притужби, од чега 26 жена и 35 мушкарца, док су различите организације цивилног друштва поднеле 13 притужби и један државни орган.

Од укупног броја притужби у којима су подносиоци притужбе наводили овај основ, највећи број притужби се односио на област образовања и стручног усавршавања, у којој се деца и млади до 18 година најчешће сусрећу са дискриминацијом. У овој области друштвених односа поднето је 24 притужбе што износи 27,3% у односу на укупан број притужби у овој области по свим основима дискриминације. После ове области следи област пружања јавних услуга и/или коришћења јавних објеката и површина у којој је поднето 18 притужби по овом основу што представља 23,7%, док је у области рада и запошљавања поднето 12 притужби што износи 8,1%, а у поступцима пред органима јавне власти поднето је 10 притужби што износи 7,1% у односу на укупан број притужби у овој области по свим основима дискриминације,

затим следе друге области. Приметан је пораст броја поднетих притужби у области пружања јавних услуга и/или коришћења јавних објеката и површина у односу на 2016. годину. У највећем броју притужби у овај области подносиоци притужби су наводили да су дискриминисани јер спадају у старије од 40, односно 50 година живота. Поред наведених области, притужбе у којима је наведено старосно доба као лично својство су поднете и због активности у синдикатима, политичким странкама, НВО и другим организацијама (3), као и у области социјалне заштите (2), приватним односима (2) и здравственој заштити (1).

На основу анализе поднетих притужби може се констатовати да се старосно доба као основ дискриминације често појављује у комбинацији са још неким личним својством – инвалидитет, здравствено стање и другим.

3.6.2.1. Мишљења и препоруке

У дневном листу објављен индекс којим су изражени ставови којима се вређа достојанство старијих особа

Мишљење је донето у поступку поводом притужбе поводом текста под називом „Стари бирачи“, објављеног у једном дневном листу. Притужбу је поднело Геронтолошко друштво Србије у име групе лица. Подносилац притужбе сматра да је овај текст „екстремно ејдистички“ јер се, између осталог, тражи укидање права гласа старијима од 65 година, за које се наводи да су „јадни, бедни и незадовољни“, те да увек гласају за „деспотски оријентисане кандидате“, па да би се то спречило требало би „ограничити право гласа за старе“. Повереник је дао мишљење да су текстом „Стари бирачи“ изражени ставови који су узнемирујући и понижавајући и којима се вређа достојанство старијих особа, односно да су овим текстом прекршене одредбе Закона о забрани дискриминације. Главном и одговорном уреднику дневног листа препоручено је да објави извињење старијим особама у том дневном листу у року од 15 дана од дана пријема овог мишљења са препоруком, као и да убудуће не објављује прилоге којима се вређа достојанство припадника и припадница старије генерације, те да својим прилозима доприноси измени образаца, обичаја и праксе који условљавају стереотипе, предрасуде и дискриминацију старијих особа. По овој препоруци је поступљено.

Није утврђена дискриминација на основу притужбе поднете против Центра за социјални рад јер је поднетио у складу са одлуком града коју је дужан да поштује

Мишљење је донето у поступку поводом притужбе против Центра за социјални рад Града Чачка. У току поступка утврђено је да је

решењем Центра за социјални рад сестри подносиоце притужбе престало право на услугу дневног боравка деце, младих и одраслих са сметњама у развоју у Установи за дневни боравак деце, младих и одраслих са сметњама у развоју, уз образложење да јој ова услуга престаје применом члана 86. Одлуке о правима и услугама у социјалној заштити из надлежности града Чачка, који прописује да се услуге дневног боравка за одрасле са сметњама у развоју пружају лицима од 25 до 55 година живота који имају сметње у развоју (телесне, интелектуалне, менталне, сензорне говорно-језичке, социо-емоционалне и вишеструке сметње).

Имајући у виду да је притужба поднета против Центра за социјални рад Града Чачка, а не против доносиоца спорне Одлуке, Повереник је донео мишљења да је Центар за социјални рад у конкретном случају поступао у складу са Одлуком о правима и услугама у социјалној заштити из надлежности града, коју је дужан да поштује. Стога, Повереник је дао мишљење да доношењем решења којим је престало право на услугу дневног боравка деце, младих и одраслих са сметњама у развоју сестри подносиоце притужбе у Установи за дневни боравак деце, младих и одраслих са сметњама у развоју, Центар за социјални рад града у којем живе није прекршио одредбе Закона о забрани дискриминације. Повереник је затим применио овлашћење из члана 33. тачка 9. Закона о забрани дискриминације и упутио је Граду Чачку препоруку мера за унапређење равноправности.

3.6.2.2. Препоруке мера

Препорука мера граду Чачку за измену Одлуке о правима и услугама у социјалној заштити из надлежности града Чачка, у делу који се односи на прописивање ограничења у погледу година живота корисника услуге дневног боравка деце, младих и одраслих са сметњама у развоју

Повереник је упутио препоруку мера за унапређење равноправности Граду Чачку да измени Одлуку о правима и услугама у социјалној заштити из надлежности Града Чачка, у делу који се односи на прописивање ограничења у погледу година живота корисника услуге дневног боравка деце, младих и одраслих са сметњама у развоју. На основу анализе прописа, Повереник је утврдио да је прописивање оваквог старосног ограничења у супротности са антидискриминационим одредбама, као и да ово ограничење не познаје ни Закон о социјалној заштити, као ни Правилник о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите: Ускраћивање права на услугу

дневног боравка лицима искључиво због чињенице што су навршила 55 година није оправдано ни са аспекта циља ни са аспекта последица које овакво ограничење производи, нити се може оправдати објективним разлозима. По овој препоруци није поступљено.

3.6.2.3. Упозорења и саопштења

Повереница је упутила саопштење јавности поводом Међународног дана борбе против насиља над старијима¹¹³, Међународног дана старијих особа¹¹⁴ и *Светској дана дејшеја*¹¹⁵. Такође, повереница је упутила упозорење јавности поводом изјаве начелнице ургентне службе чачанске болнице и оспоравања квалитета рада жена због њихових година.¹¹⁶

3.6.3. Дискриминација на основу пола

Подаци из извештаја и истраживања објављених у току 2017. потврђују да су жене у Републици Србији и даље у неповољнијем положају у односу на мушкарце у свим областима друштвеног живота, а посебно је изражена дискриминација жена на тржишту рада, у учешћу у одлучивању, у економској сфери и образовању, као и родно засновано насиље према женама.

Ради праћења стања у друштву и односа међу половима, у Републици Србији се од 2005. води родно сензитивна статистика, што подразумева да се статистички подаци приказују према полу с крајњим циљем да се коришћењем статистичких података креирају и спроводе политике усмерене на отклањање неједнакости међу половима и унапређење једнаких могућности за све. Ови подаци који обухватају различите области, објављени су у *Извештају Републичкој завода за статистику – Жене и мушкарци у Србији*¹¹⁷ из 2017. године. Редовно

113 Саопштење поводом дана борбе против насиља над старијима, 15. јун 2017. – доступно на интернет адреси: <http://ravnopravnost.gov.rs/rs/saopstenje-povodom-dana-borbe-protiv-nasilja-nad-starijima/>

114 Саопштење поводом Међународног дана старијих особа, 1. октобар 2017, – доступно на интернет адреси: <http://ravnopravnost.gov.rs/rs/saopstenje-povodom-medunarodnog-dana-starijih-osoba-2/>

115 Саопштење поводом Светског дана детета, 20. новембар 2017, – доступно на интернет адреси: <http://ravnopravnost.gov.rs/rs/saopsten%D1%98e-povodom-svetskog-dana-deteta/>

116 *Упозорење за јавност поводом изјаве начелнице ургентне службе чачанске болнице*, 26. април 2017, – доступно на интернет адреси: <http://ravnopravnost.gov.rs/rs/upozorenje-za-javnost-povodom-izjave-nacelnice-urgentne-sluzbe-cacanske-bolnice/>

117 *Жене и мушкарци у Србији*, Републички завод за статистику, Београд 2017. – доступно на интернет адреси: http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2017/11/Zene_i_muskarci_u_Republici_Srbiji_web_2017.pdf

и свеобухватно праћење и приказивање родно осетљивих података треба да омогући сагледавање стања у друштву у погледу родне дискриминације, односно утврђивање да ли и у којој мери постоји неравноправност између жена и мушкараца. Истовремено, публикација Светског економског форума *Извештај о родном јазу на глобалном нивоу за 2017. годину*¹¹⁸ представља индексе о величини диспаритета између полова и праћење њиховог напретка током времена. Србија је, према тим мерењима, на веома доброј позицији на скали, изнад просечне вредности од 32% диспаритета (прошле године просечна вредност је била 31.7% диспаритета, те је ове године стање нешто лошије), и то укупно на 40. месту са резултатом од 0.727.¹¹⁹

О родној равноправности у Републици Србији говори се и у извештају Комисије за родну равноправност Савета Европе *Равноштежа учешћа жена и мушкараца у одлучивању*¹²⁰. У овом извештају анализирани су подаци о имплементацији Препоруке о равноправном учешћу жена и мушкараца у политичком и јавном одлучивању (на основу које се државе чланице обавезују да предузимају мере и достигну равноправност у погледу учешћа жена и мушкараца у политичком и јавном животу, с тим да се утврђује минимална заступљеност од 40% мање заступљеног пола). У извештају је наведено да је Република Србија у овој области показала напредак, имајући у виду да је проценат жена у законодавној власти у 2016. био 34,4%, док је 2008. износио 21,6%.¹²¹ У погледу извршне власти, налази из извештаја су показали да на положајима на самом врху политичке власти у 2016. у Европи готово доминира мушки род јер је мање од 11% земаља испунило препоруку о минималној заступљености од 40% мање заступљеног пола. Стање у Републици Србији у извештају је назначено као позитивно имајући у виду да је једино у нашој земљи постигнут баланс између полова са 50–50 дистрибуцијом кад су у питању заменик премијера или потпредседник.¹²² Ипак, у овом извештају је даље наведено да је проценат жена градоначелница у Републици Србији са 26,3% у 2008. пао на 5,5% у 2016,¹²³ док је Република Србија истовремено међу осам од 35 земаља (22,9%) у којима је проценат представника жена у локалним властима испод 20%.¹²⁴

118 *The Global Gender Gap Report 2017*, World Economic Forum, 2017. – доступно на интернет адреси: www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2017.pdf

119 Исто, стр. 10

120 *Balanced participation of women and men in decision-making*, Analytical report – 2016 data, Gender Equality Commission (GEC), Council of Europe, September 2017. – доступно на интернет адреси: <https://rm.coe.int/analytical-report-data-2016-/1680751a3e>

121 Исто, стр 24.

122 Исто, стр 42.

123 Исто, стр 50.

124 Исто, стр 53.

О учесталости дискриминације по основу пола говори се у *Извештају о стању људских љуба у Србији 2016*.¹²⁵ Државног секретаријата Сједињених Америчких Држава, у којем се наводи да је прописима предвиђен исти правни статус и права за жене као и за мушкарце, али се такав статус у пракси не спроводи у потпуности. Жене су широко дискриминисане у запошљавању, приступу финансијским услугама, платама, власништву или управљању пословањем, образовању и становању.

У анализи *Положај жена на тржишту рада*¹²⁶, објављеној октобра 2017, указано је на потребу унапређења стања и креирања специфичних мера не само активне политике запошљавања, него и у другим областима имајући у виду да је преко 40% жена радног узраста у Републици Србији искључено са тржишта рада. Мушкарци и жене у Републици Србији, како се наводи у овој анализи, немају једнаке могућности за запошљавање, при чему је родни јаз присутан код свих индикатора и у свим регионима, а најизраженији је у стопама неактивности (стопа неактивности жена је виша за 15 процентних поена у односу на стопу неактивности мушкараца) и запослености (стопа запослености жена радног узраста у 2016. износила је 48,4% и била је 13,5 процентних поена нижа од стопе запослености мушкараца).¹²⁷ У публикацији *Тржиште рада у Србији – положај жена 45+ Ускраћивање љуба на госпјојансјвен рад*¹²⁸ наведено је да жене у Републици Србији прихватају послове на радним местима испод својих квалификација. Тако четвртина запослених жена старијих од 45 година које су високо образоване раде на пословима испод својих квалификација, а истраживање о разликама у зарадама између жена и мушкараца спроведено на основу података из Анкете о радној снази је показало да су жене у Републици Србији боље квалификоване од мушкараца али и да мање зарађују.¹²⁹ Према подацима истраживања о коришћењу времена (које је један од најважнијих извора за праћење родних неједнакости у сфери приватног живота), жене проведу нешто мање сати у плаћеном раду него мушкарци, али знатно више у неплаћеном кућном раду

125 *Country Reports on Human Rights Practices for 2016 – Serbia*, US Department of State, Bureau of Democracy, Human Rights and Labor – доступно на интернет адреси: www.state.gov/j/drl/rls/hrrpt/humanrightsreport/index.htm?year=2016&dclid=265470

126 Јована Пантовић, Сарита Брадаш и Ксенија Петовар, *Положај жена на тржишту рада*, Центар за демократију и Friedrich-Ebert-Stiftung, Београд, октобар 2017. – доступно на интернет адреси: <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/belgrad/13759.pdf>

127 *Истџо*, стр. 8.

128 *Тржиште рада у Србији-положај жена 45+ Ускраћивање љуба на госпјојансјвен рад*, Удружење „Жене на прекретници“ и SeConS група за развојну иницијативу, Београд, 2017. – доступно на интернет адреси: www.secons.net/files/publications/78-publication.pdf

129 *Истџо*, стр. 26.

и бризи о члановима породице. Тако је њихов укупни радни дан дужи, а слободно време краће.¹³⁰ И у овој публикацији се наводи да жене на селу запослене у пољопривреди имају маргинализован статус.

Насиље у породици, сексуално насиље и други облици родно заснованог насиља и даље представљају један од најозбиљнијих видова кршења права жена, а на то је указано и у извештајима датим на нивоу Европске уније, међународних организација и уговорних тела. Због те чињенице, Комитет за елиминисање дискриминације жена је 14. јула 2017. објавио *Ойшџу љрејоруку бр. 35 о родно заснованом насиљу над женама, ажурирање Ойшџу љрејоруке бр. 19*.¹³¹ Родно засновано насиље дефинисано је као „насиље које је усмерено против неке жене зато што је она жена, или које несразмерно утиче на жене“.¹³² Ова општа препорука издата је ради ефикаснијег сузбијања насиља над женама препознатог као „родно засновано насиље над женама“, које има вишеструке облике, укључује дела и пропусте, без обзира на то да ли су смишљени или не, који могу изазвати смрт или физичку, сексуалну, психолошку или економску патњу, а обухвата и претње таквим делима, узнемиравање, присилу и произвољно лишење слободе. Препорука указује на потребу усмеравања пуне одговорности државе према делима родно заснованог насиља над женама, обухватајући законске норме, политике, програме, институционалне оквире и механизме како законодавне, тако и извршне и судске власти.

Поред тога, Комитет за елиминисање дискриминације жена је у новембру 2017. у *Ойшџу љрејоруци број 36 о љраву девојчица и жена на образовање*,¹³³ истакао да образовање има кључну, трансформишућу и оснажујућу улогу у промовисању вредности људских права и да представља пут ка родној равноправности и оснаживању жена. Комитет је у препоруци указао на потребу унапређења поштовања члана 10. Конвенције о елиминацији свих облика дискриминације жена и потребу интегрисања образовања о женским људским правима и саме Конвенције у школске програме на свим нивоима. Посебно је

130 *Тржишџу раа у Србији-џоложај жена 45+ Ускраћивање љрава на достџојансџивен рад*, Удружење „Жене на прекретници“ и SeConS група за развојну иницијативу, Београд, 2017, стр. 27. Доступно на интернет адреси: www.secons.net/files/publications/78-publication.pdf

131 *Ойшџу љрејорука бр. 35 о родно-заснованом насиљу над женама, ажурирање Ойшџу љрејоруке бр. 19*, CEDAW/C/GC/35, Комитет за елиминисање дискриминације жена, 14. јул 2017 – доступно на интернет адреси: www.ljudskaprava.gov.rs/sites/default/files/dokument_file/preporuka_35_sedow_srb.pdf

132 Члан 1. Конвенције о елиминисању дискриминације жена.

133 *General recommendation No. 36 (2017) on the right of girls and women to education*, CEDAW/C/GC/36 – Доступно на интернет адреси: http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CEDAW/C/GC/36&Lang=en

наглашено да је неопходно доношење прописа којима се обезбеђује право на образовање током целог живота за све девојке и жене, укључујући све угрожене групе, као и доношење прописа који одређују минималну старост брака за девојчице на 18 година.

О проблему насиља над женама у Републици Србији говори се и публикацији *Остварени најредак и недостићи кривичнојравној система заштите* (након усклађивања са Конвенцијом Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици),¹³⁴ коју је Аутономни женски центар објавио децембра 2017. године. Подаци Мреже Жена против насиља показују да је у Републици Србији у току 2017. убијено најмање 26 жена у породично-партнерском контексту.¹³⁵ У првих шест месеци примене Закона о спречавању насиља у породици размотрено више од 20.000 случајева породичног насиља, одређено више од 7.000 хитних мера и урађено више од 4.000 индивидуалних планова заштите жртава.¹³⁶ На основу ових података може се закључити да је закон постигао одређене ефекте, као и да је унапређено координисано деловање институција система у пружању заштите од насиља у породици и других облика родно заснованог насиља, у циљу пуне примене закона.

Покрајински секретаријат за социјалну политику, демографију и равноправност полова, спровео је истраживање чији су резултати исказани у *Студији о облицима реаговања и ставовима стручњака у вези са женама жртвама насиља*¹³⁷ (представљена децембра 2017). Резултати овог истраживања указали су да се представници здравства и образовања најређе сусрећу са случајевима насиља према женама, а запослени у социјалној заштити, полицији, тужилаштву и судству најчешће, те да борба против насиља над женама подразумева усаглашену сарадњу државних институција, међународних организација и цивилног друштва ради достизања планираних резултата.

Организације цивилног друштва и поједина струковна удружења пружају значајан допринос у борби против родно заснованог насиља.

134 *Фемидиц у Србији 2017. године*, Мреже жена против насиља (http://www.zeneprotivnasilja.net/images/pdf/FEMICID-Saop%C5%A1tenje_2017_godina.pdf)

135 *Истио*.

136 Званични подаци Министарства правде, представљени на конференцији „Ефекти примене Закона о спречавању насиља у породици и изазови у пракси“, 21. децембра 2017. – доступно на интернет адреси: <http://www.srbija.gov.rs/vesti/vest.php?id=310554>

137 Студија је резултат пројекта „Интегрисани одговор на насиље над женама у Србији II“, који су заједнички реализовали Покрајински секретаријат за социјалну политику, демографију и равноправност полова, Координационо тело за родну равноправност Владе РС и УН Агенције у Србији. Доступно на интернет адреси: www.socijalnapolitika.vojvodina.gov.rs/%D1%80%D0%B5%D0%B7%D1%83%D0%BB%D1%82%D0%B0%D1%82%D0%B8

Активан однос према решавању овог проблема даје и Приручник за праксу у здравственим установама *Насиље над женама – моја професионална одговорност*, Аутономног женског центра¹³⁸ којим се посебно указује на улогу здравствених радника и њихову одговорност према женама жртвама насиља.

Имајући у виду да је у протекле три године пол међу најчешће навођеним основима дискриминације у притужбама у којима је поступао Повереник, институција је посебну пажњу посветила анализи стања у остваривању родне равноправности у Републици Србији (деталније у одељку 3.1. Извештаја)

У току 2017. Поверенику је поднета 71 притужба због дискриминације на основу пола, што према учесталости овог основа чини 11,2% у односу на укупан број притужби у овој области по свим основима дискриминације и трећи је основ дискриминације по броју притужби у овој години. Анализирајући ко су лица која су у извештајној години Поверенику поднела притужбу због дискриминације на основу пола, уочено је да највећи број чине физичка лица (58), од чега је више притужби поднето од стране жена (36) у односу на мушкарце (22), за разлику од претходних година. Примера ради, овај однос у 2016. био је 57:18, док је та разлика у 2015. била још израженија у корист жена – 108:21. Иако жене и даље чешће подносе притужбе због дискриминације на основу пола, мушкарци и даље чешће подносе притужбе генерално.

У односу на области у којима су ове притужбе поднете, приметно је да је, као и претходних година, највећи број притужби због дискриминације на основу пола поднет у области рада и запошљавања, односно у 2017. поднето је 37 притужби по овом основу. Можемо закључити да се овај број није знатно променио у односу на претходну годину будући да је број притужби поднетих због дискриминације на основу пола у области рада и запошљавања током 2016. износио 35. Жене су током 2017, као и претходних година, подносиле притужбе углавном из разлога распоређивања на нижа радна места или отказа уговора о раду након повратка са породилског одсуства или одсуства са рада ради неге детета. Сагледавајући друге области у којима су поднете притужбе због дискриминације на основу пола, уочено је да је 12 притужби поднето због поступака пред органима јавне власти што износи 8,6% у односу на укупан број притужби у овој области по свим основима дискриминације, што је незнатно мањи број у односу на 2016. у којој је поднето 15 притужби. Повереник је

¹³⁸ *Насиље над женама – моја професионална одговорност*, Аутономни женски центар – доступно на интернет адреси: www.womenngo.org.rs/images/vx.pdf

током 2017. примио одређени број притужби које су и мушкарци и жене подносили поводом мишљења центара за социјални рад и одлука судова о вршењу родитељског права. Током 2017. поднето је пет притужби што износи 9,4%, због дискриминације на основу пола у медијима и јавном информисању, док је у истој сфери ових притужби у 2016. било три. Присутност непримерених и сексистичких изјава у медијима уочена је и током 2017. године. Повереник је осудио ове изјаве и указао на одговорност медија у обликовању и формирању ставова јавног мњења, као и на улогу медија у друштву. Такође исти број притужби (5) поднето је у области здравствене заштите што износи 16,7% у односу на укупан број притужби у овој области по свим основима дискриминације, а затим следе друге области друштвених односа у којима је поднет мањи број притужби.

На основу анализе поднетих притужби, може се констатовати да се пол, као основ дискриминације, у току 2017. у неколико случајева појављивао у комбинацији са још неким личним својством – национална припадност, брачни и породични статус, здравствено стање и др. Поједина мишљења Повереника по овим основима, биће приказана у делу извештаја под називом: „Дискриминација по основу брачног и породичног стања“ и „Вишеструка дискриминација“. У току 2017. Повереник је покренуо један парнични поступак – стратешку парницу због дискриминације по основу пола и сексуалне оријентације у области јавног информисања и медија. Овај случај је приказан у делу извештаја „Судски поступци“. У даљем тексту биће дати кратки прегледи појединих мишљења, препорука, саопштења и упозорења које је Повереник дао по основу старосног доба као личног својства.

3.6.3.1. Мишљења и препоруке

Адвокај дискриминисао адвокајкиње на седници Адвокајске коморе на основу пола

Мишљење је донето у поступку поводом притужбе две адвокаткиње против једног адвоката због дискриминације на основу пола. У притужби је наведено да је адвокат против кога је поднета притужба, 24. септембра 2016, на скупштини Адвокатске коморе, изнео низ увредљивих и омаловажавајућих коментара упућених адвокаткињама које су се јавиле за реч. Између осталог, наведени су следећи коментари: „Постаћу жена да бих могао да се борим“, „Хоћете сад да нас силујете овде“, „Оно што ти желиш не могу да ти пружим“ итд. Након спроведеног поступка и изведених доказа утврђено је да наведене изјаве адвоката, изнете

на седници скупштине Адвокатске коморе, одржаној 24. септембра 2016, представљају узнемиравање и понижавајуће поступање према подносиоцима притужбе на основу њиховог личног својства – пола. Због тога је Повереник дао мишљење да су овим изјавама прекршене одредбе Закона о забрани дискриминације због чега је адвокату препоручено да се, поводом дискриминаторних изјава које је изрекао на скупштини Адвокатске коморе, извини подносиоцима притужбе на седници скупштине Адвокатске коморе, као и да у оквиру својих редовних послова и активности не крши законске прописе о забрани дискриминације. У току поступка поступања по препоруци адвокат против кога је поднета притужба је преминуо.

Министарство трговине, туризма и телекомуникација и удружење грађана нису прекршили одредбе Закона о забрани дискриминације омогућавањем бесилајне обуке за преквалификацију и доквалификацију жена у области информационо-комуникационих технологија

Мишљење је донето у поступку поводом притужбе против Министарства трговине, туризма и телекомуникација и једног удружења грађана због дискриминације на основу пола као личног својства. У притужби је наведено да је подносилац притужбе добио обавештење од удружења грађана о курсу за преквалификацију за позицију Junior Front End Developer, те да је провером услова за бесплатно похађање курса сазнао да само особе женског пола могу да похађају курс бесплатно и да тај део програма финансира Министарство трговине, туризма и телекомуникација. У изјашњењу Министарства трговине, туризма и телекомуникација наведено је да је на основу Закона о удружењима, Уредбе о средствима за подстицање програма или недостајућег дела средстава за финансирање програма од јавног интереса, која реализују удружења, и Правилника о избору програма од јавног интереса у области развоја информационог друштва, које реализују удружења, Министарство расписало Јавни конкурс за доделу средстава за програме у области развоја информационог друштва у Републици Србији у 2017, чији је циљ промоција ИКТ занимања међу женама, као и повећање броја жена у ИКТ занимањима. У изјашњењу је даље наведено да је Националном стратегијом за родну равноправност за период од 2016. до 2020. дефинисан посебан циљ који је усмерен на побољшање економског положаја жена и статус жена на тржишту рада, док су као посебне мере у области приступа коришћењу модерних знања и вештина предвиђене мере: охрабривање и подржавање учешћа девојчица, девојака и жена у образовању за занимања у којима се остварује велика додатна вредност, као што су инжењерство и нове технологије;

повећање ангажмана девојака и жена у областима као што су наука, технологија, инжењерство и математика и подржавање и промовисање достигнућа жена у науци и техници, отклањање дискриминације жена у овим областима и обезбеђивање мера за напредовање жена у науци. Поред тога, у Националном акционом плану запошљавања за 2017, усвојеном од стране Владе Републике Србије, наведено је да су жене теже запошљива лица из посебно осетљивих категорија незапослених и предвиђено је да их је потребно укључити у програме и мере активне политике запошљавања, на начин којим се омогућава њихова интеграција на тржишту рада и побољшање квалитета живота. Даље је наведено да Устав, Закон о забрани дискриминације и Закон о равноправности полова прописују да се не сматра дискриминацијом увођење посебних мера. Законом о равноправности полова прописано је да се не сматрају дискриминацијом, ни повредом начела једнаких права и обавеза, доношење посебних мера ради отклањања и спречавања неједнаког положаја жена и мушкараца и остваривања једнаких могућности полова. У изјашњењу је наведено да жене чине свега 20% запослених у области информационо-комуникационих технологија (ИКТ) и да подршка програмима за преквалификацију и доквалификацију жена у овој области, у складу са наведеним, представља афирмативну меру ради побољшања положаја жена у области ИКТ. У изјашњењу удружења грађана наведено је да се удружење пријавило на јавни конкурс Министарства трговине, туризма и телекомуникација за доделу средстава за програме у области информационог друштва, односно у области преквалификације и доквалификације жена у ИКТ, као и да поштују услове конкурса и уговора који су потписали с Министарством. У поступку је утврђено да прописивање бесплатног програма обуке преквалификације и доквалификације у ИКТ сектору за жене представља посебну (афирмативну) меру за отклањање и спречавање неједнаког положаја жена и мушкараца и остваривања једнаких могућности полова у ИКТ занимањима. Због тога је Повереник дао мишљење да омогућавањем бесплатне обуке за преквалификацију и доквалификацију жена у области информационо-комуникационих технологија (ИКТ), Министарство трговине, туризма и телекомуникација, као и удружење грађана против кога је поднета притужба, нису прекршили одредбе Закона о забрани дискриминације.

3.6.3.2. Препоруке мера за остваривање равноправности

Прейорука мера јединицама локалне самоуправе ради обезбеђивања равномерне засиљености жена и мушкараца

Повереник за заштиту равноправности упутио је током 2017. препоруку мера јединицама локалне самоуправе да предузму све мере

и активности из своје надлежности како би обезбедили укључивање и подстицање равномерне заступљености жена и мушкараца у свим сферама политичког и јавног одлучивања у вршењу јавних функција у органима јединице локалне самоуправе, установама односно јавним предузећима чији је оснивач локална самоуправа, као и да предузму све мере и активности из своје надлежности ради подстицања равномерне заступљености жена и мушкараца из различитих средина (урбаних и руралних) и маргинализованих група у свим сферама политичког и јавног одлучивања у вршењу јавних функција у органима јединице локалне самоуправе, установама односно јавним предузећима чији је оснивач локална самоуправа.

Повереник је констатовао да је Националном стратегијом за родну равноправност за период од 2016. до 2020, између осталог, указано на то да у многим извршним одборима општина и градова нема ниједне жене, тј. свега је 5% жена на положају председника/председница општина и градоначелника/градоначелница, а ретко се нађу и на позицијама руковођења у јавним предузећима и правним субјектима са великом финансијском моћи и у профитабилним делатностима. Дакле, њихова присутност расте на нижим местима одлучивања, а нарочито на извршилачким позицијама без утицаја на доношење одлука. Дискриминација представља препреку равноправном учешћу жена у политичком, економском и културном животу, спутава даљи напредак друштва, негативно утиче на економију и отежава пун развој способности и креативног потенцијала жена.¹³⁹

Препоруком мера за остваривање равноправности које је упутио јединицима локалне самоуправе, Повереник је указао да је неопходно створити могућност да жене, као и мушкарци обављају јавне дужности на свим нивоима власти у складу са уставном гаранцијом равноправности мушкараца и жена.

3.6.3.3. Упозорења и саопштења

У току 2017. повереница је упутила више упозорења јавности поводом учесталог насиља над женама и дискриминаторних и сексистичких објава у медијима.¹⁴⁰ Такође, повереница је поводом Међународног

¹³⁹ Национална стратегија за родну равноправност за период од 2016. до 2020. („Службени гласник РС”, број 4/16).

¹⁴⁰ Сва упозорења доступна су на интернет адреси: <http://ravnopravnost.gov.rs/rs/misljenja-i-preporuke-lat/upozorenja-lat/>

дана девојчица¹⁴¹, Међународног дана жена¹⁴² и Међународног дана борбе против насиља над женама¹⁴³ скренула пажњу јавности на неравноправан положај жена у Србији.

3.6.4. Дискриминација на основу здравственог стања

Неједнако поступање и неоправдано прављење разлике с обзиром на психичко и ментално здравствено стање је и даље присутно. Треба указати на то да је дискриминација на основу здравственог стања у протекле две године један од четири најчешћа основа навођена у притужбама због дискриминације у којима је поступао Повереник за заштиту равноправности. Такође, извештаји међународних организација и организација које се баве заштитом људских права указују на потребу за унапређењем у овој области, нарочито када је реч о сузбијању стигматизације особа које живе са ХИВ/АИДС-ом.

Унија организација Србије, која се бави заштитом особа које живе са ХИВ/АИДС-ом (УСОП) успоставила је процедуре и инструменте за праћење пружања услуга људима који живе са ХИВ инфекцијом у оквиру пројекта „Према стандардизацији пружања социјалних услуга у заједници за особе које живе са ХИВ-ом у Србији“.¹⁴⁴ У публикацији *Услуга подршке особама које живе са ХИВ/АИДС-ом у заједници: процена исхода* сублимирани су резултати спроведених истраживања и наведено да је једна од иновација у овој области услуга „парњачко саветовање“, која би требало да побољша положај ових особа, а спроводе је обучене особе које и саме живе са ХИВ/АИДС-ом. У овом истраживању наведено је да су међу основним проблемима с којима се суочава ова рањива група стигма и дискриминација, не само код нас већ и у свету, уз навођење података да само 7,7% становника Републике Србије нема дискриминаторан став према особама које живе са ХИВ/АИДС-ом. Да су имали неки облик стигме и/или дискриминације готово у континуитету пријављује око 20% до 25% особа које живе са

141 Саопштење поводом Међународног дана девојчица, 11. октобар 2017, доступно на интернет адреси: <http://ravnopravnost.gov.rs/rs/saopstenje-povodom-medunarodnog-dana-devojica-2/>

142 Саопштење поводом Међународног дана жена 8. март 2017, доступно на интернет адреси: <http://ravnopravnost.gov.rs/rs/saopstenje-povodom-medjunarodnog-dana-zena/>

143 Саопштење поводом Међународног дана борбе против насиља над женама, 27. новембар 2017, доступно на интернет адреси: <http://ravnopravnost.gov.rs/rs/saopstenje-povodom-medunarodnog-dana-borbe-protiv-nasil%D0%88a-nad-zenama/>

144 *Услуга подршке особама које живе са ХИВ/АИДС-ом у заједници: процена исхода*, Унија организација Србије, која се бави заштитом особа које живе са ХИВ/АИДС-ом (УСОП) – доступно на интернет адреси: <http://unijaphiv.rs/parnjacko-savetovanje-standard/>

ХИВ/АИДС-ом. Најчешће је реч о оговарању, вређању, одбачености од пријатеља, али у значајној мери и остајање без неке од услуга у систему социјалне или здравствене заштите или образовања. Међутим, ова искуства углавном нису никоме пријављена или ако јесу, пријављена су неком од удружења која се баве заштитом права особа које живе са ХИВ/АИДС-ом. Отежавајућу околност представља то што жртве дискриминације често нису вољне да уђу у процесе притужби или доказивања почињене дискриминације, посебно услед ризика да ће њихов статус постати познат широј заједници, чиме ће се повећати ризик да поново буду изложени дискриминацији. Један од начина да се избегну непожељна искуства стигме и дискриминације јесте и да се сакрије или прећути ХИВ позитиван статус. Мали број припадника ове рањиве групе јавно говори о свом здравственом стању, свега 3–4%. Поред ординирајућег лекара и инфектолога, свој статус је око половина испитаника обзнанила својој ужој породици, а значајно чешће жене него мушкарци. У публикацији Београдског центра за људска права *Људска љрава у Србији 2016*,¹⁴⁵ која је објављена у 2017, оцењено је да доступност здравствене заштите представља један од главних проблема у Републици Србији, имајући у виду да нпр. само 200–300 нових пацијената сваке године добије преписани лек за хепатитис Це, иако је регистровано више од 2.000 оболелих од ове болести. У области онкологије наведено је да недостатак средстава ограничава расположивост ресурса за лекове чија је цена висока, а поред тога што је смањен број индикација на Листи лекова (за које се лек плаћа из средстава фонда), ограничене су и расположиве количине ових лекова. С друге стране, у овој публикацији наведено је да је „вирус ХИВ међу највећим актуелним изазовима када је у питању здравље геј особа, као и да су тренутно у Републици Србији геј младићи рођени између 1985. и 1995. кључна популација када је у питању епидемија ХИВ“.¹⁴⁶ У извештају је указано и да је „Институт за јавно здравље „Др Милан Јовановић Батут“ известио да је током 2015. запажен нагли пораст броја дијагностикованих особа, те да је током те године регистровано 178 нових оболелих особа у односу на 130 током 2014. (највећи број дијагностификованих случајева је у популацији мушкараца који имају сексуалне односе с мушкарцима – 73%)“.¹⁴⁷ Такође је указано да је Национална стратегија за борбу против ХИВ/АИДС

145 *Људска љрава у Србији 2016. – љраво, љракса и међународни сѝанدارди људских љрава*, Београдски центар за људска права, Београд, 2017. – доступно на интернет адреси: www.bgcentar.org.rs/bgcentar/wp-content/uploads/2013/04/Ljudska-prava-u-Srbiji-2016.pdf

146 *Људска љрава у Србији 2016. – љраво, љракса и међународни сѝандарди људских љрава*, Београдски центар за људска права, Београд, 2017, стр. 336 – доступно на интернет адреси: www.bgcentar.org.rs/bgcentar/wp-content/uploads/2013/04/Ljudska-prava-u-Srbiji-2016.pdf

147 *Исѝо*, стр. 337.

истекла, да акциони план за њено спровођење није био усвојен те да није обезбеђено финансирање за активности усмерене на превенцију и сузбијање епидемије, а након повлачења Глобалног фонда за ХИВ, маларију и туберкулозу драстично је смањен број програма који је нудио цивилни сектор.¹⁴⁸

Пракса Повереника показује, према броју притужби које му грађани подносе, да се овај основ дискриминације у 2017. налази на четвртном месту после инвалидитета, старосног доба и пола. У 2017. поднето је 64 притужбе у којима је здравствено стање наведено као основ дискриминације, што према учесталости овог основа чини 10,1% у односу на укупан број притужби у овој области по свим основима дискриминације. Број притужби по овом основу незнатно је већи у односу на претходну годину, мада је процентуално гледано стање непромењено. Као посебно значајан податак, када говоримо о овом личном својству, можемо истаћи да је ове године Повереник по први пут покренуо парницу за заштиту од дискриминације (стратешку парницу) због дискриминације на основу здравственог стања као личног својства у области рада и запошљавања. Кратки преглед овог случаја биће дат у делу извештаја *Судски исходи*.

Од 64 притужбе које су поднете због дискриминације на основу здравственог стања, највише је поднето у поступку пред органима јавне власти – 19 притужби, што представља 13,6%, затим следи област образовања и стручног усавршавања – 15 притужби, што представља 17%, област рада и запошљавања – 10 притужби, што представља 6,7% и област пружања услуга или коришћење јавних површина и објеката – 8 притужби, што представља 10,5% у односу на укупан број притужби у овој области по свим основима дискриминације. У односу на то ко су подносиоци ових притужби, можемо рећи да су то већином физичка лица (53), а у односу на њихову полну структуру закључује се да су се мушкарци (29) више обраћали за заштиту у односу на жене (24). Поред физичких лица притужбе су подносиле и организације цивилног друштва (10).

Неке од притужби поднете су због дискриминације по једном основу или више основа дискриминације (пол, старосно доба, здравствено стање, инвалидитет и сл.). У поступању по притужбама уочено је да се здравствено стање, као један од основа дискриминације, најчешће јавља код вишеструке дискриминације, и то углавном заједно са старосним добом, инвалидитетом или полом као основом дискриминације, а понекад и с другим основима дискриминације. У даљем тексту биће

148 *Исход*.

дати кратки прегледи појединих мишљења, препорука, саопштења и упозорења које је Повереник дао по основу здравственог стања као личног својства.

3.6.4.1. Ситуационо тестирање

У току 2017, у периоду од 11. до 15. септембра, организација која се бави заштитом људских права „Једнакост“ спровела је ситуационо тестирање у области пружања услуга особама оболелим од ХИВ-а на подручју Београда. Тестирање је спроведено ради утврђивања дискриминације и прикупљања доказа у области пружања услуга неге тела, на узорку од осам салона. У тестирању су учествовале добровољне тестерке. Према извештају о спроведеном ситуационом тестирању случајеви дискриминације нису забележени. У односу на ситуационо тестирање које је спроведено сличним поводом у 2014, може се закључити да је дошло до извесног помака у овој области. Наиме, организација која се бави заштитом људских права особа које живе са хепатитисом Це, спровела је 2014. ситуационо тестирање дискриминације у београдским козметичким салонима, након чега је поднето 52 притужбе против козметичких салона.

3.6.4.2. Мишљења и препоруке

Основна школа дискриминисала ученика на основу здравственог стања

Мишљење је донето у поступку поводом притужбе коју је, у име малолетног ученика са здравственим проблемима, против једне основне школе поднела његова мајка. У току поступка утврђено је да је ученику првог разреда једне основне школе, у новембру 2016. утврђен „развојни поремећај активности и пажње са продуженим поремећајем понашања и вероватним тешкоћама у учењу“, те да је од почетка школске године имао извесних тешкоћа са прихватањем и испуњавањем школских обавеза. Утврђено је и да је ученик од фебруара 2017. наставу похађао у пратњи мајке, као и да му је од марта 2017. скраћен наставни дан. У поступку је, између осталог, утврђено да је детету скраћен фонд часова иако није био израђен индивидуални образовни план, нити је школа за то имала неопходно мишљење интерресорне комисије. По спроведеном поступку, Повереник је утврдио да је школа, пропуштањем да предузме мере у складу са одредбама Закона о основама система образовања и васпитања и Правилником о ближим упутствима за утврђивање права на индивидуални образовни план, ставила дечака у неједнак положај у односу на другу децу у погледу остваривања права

на образовање и васпитање. Повереник је дао мишљење да је основна школа пропуштањем да створи услове који би омогућили да дечак у чије име је поднета притужба присуствује часовима свих предмета, у складу с наставним планом првог разреда, прекршила одредбе Закона о забрани дискриминације. Основној школи је препоручено да предузме све неопходне радње и мере којима ће у складу са законом створити услове да дечак присуствује часовима из свих предмета у оној мери која је за њега оптимална, те да убудуће води рачуна да у оквиру својих редовних послова и активности, не крши законске прописе о забрани дискриминације. По овој препоруци је поступљено.

Основна школа дискриминисала ученика онемогућавањем да похађа продужени боравак

Мишљење је донето у поступку поводом притужбе коју је поднео адвокат кога су ангажовали законски заступници малолетног дечака против основне школе. У притужби је наведено да је ученик првог разреда, у чије име је поднета притужба, дете с хиперкинетичким поремећајем понашања. Такође, наведено је да је директорка наложила учитељици да „избаци“ ученика из продуженог боравака у поменутој школи уз образложење да Интерресорна комисија није одобрила његов боравак у продуженом бораваку школе. У изјашњењима директорке и учитељице наведено је да су поступиле у складу са мишљењем Интерресорне комисије у коме није стајала додатна подршка у виду продуженог боравака. Међутим, у току поступка утврђено је да је основна школа онемогућила малолетном дечаку да 20. априла 2017. похађа продужени боравак. С тим у вези, Повереник је указао на то да према прописима похађање продуженог боравака представља облик васпитно-образовног рада, а не додатну подршку ученику и да је обавеза школе да свој деци, у складу са исказаним потребама родитеља и својим могућностима, обезбеди да похађају продужени боравак, без обзира на лична својства детета. Стога је Повереник дао мишљење да је онемогућавањем ученика да похађа продужени боравак основна школа прекршила Закон о забрани дискриминације, те је препоручено да школа предузме све неопходне радње и мере којима ће обезбедити да сви запослени у тој школи прођу обуку/стручно усавршавање на тему забране дискриминације, са посебним акцентом на образовање деце са сметњама у развоју, као и да убудуће води рачуна да у оквиру својих редовних послова и активности, не крши законске прописе о забрани дискриминације, односно да се уздржи од неоправданог прављења разлике или неједнаког поступања и пропуштања (искључивања, ограничавања или давања првенства) у односу на лица или групе лица које се заснива на неком личном својству. По овој препоруци је поступљено.

3.6.4.3. Прејоруке мера

Прејорука мера Министарству здравља, Републичком фонду за здравствено осигурање и Специјалној болници за интерне болести Врњачка Бања ради обезбеђивања њива на њружање здравствене заштитне особама које се лече дијализом

У току поступка по притужби организације цивилног друштва, Повереник је дошао до сазнања да је Специјална болница за интерне болести Врњачка Бања опремљена за вршење дијализа, али да због одређених проблема не обавља дијализу, услед чега се особама са инвалидитетом које се лече дијализом ускраћује пружање ове здравствене услуге. Како би утврдио разлоге због којих Специјална болница за интерне болести Врњачка Бања не пружа услуге дијализе пацијентима, Повереник се обратио овој болници и Републичком фонду за здравствено осигурање и затражио да се изјасне о томе због чега одељење за вршење дијализе у овој болници није у функцији за пацијенте. Са аспекта антидискриминационих прописа, Повереник је указао на то да се особе са инвалидитетом које се лече дијализом налазе у посебно тешком положају, јер им је ради очувања живота и здравља неопходно да редовно примају дијализу. Повереник је указао да особама са инвалидитетом није омогућено да обављају дијализу у овој болници, због чега су приморане да, ради пружања ове здравствене услуге, неколико пута недељно путују више десетина километара до других удаљених здравствених центара, што им битно додатно отежава живот и угрожава здравље. Ова ситуација, такође, додатно утиче и на преоптерећеност центара у којима се пружа поменута здравствена услуга, како у погледу броја корисника тако и оптерећености постојећих апарата. Повереник је посебно указао да, с једне стране, постоје опредељена средства од стране Републичког фонда за здравствено осигурање и здравствену установу у којој су створени предуслови за рад одељења за дијализу, набављена опрема и ангажовано особље, док, с друге стране, имамо грађане који се лече дијализом, којима је ова услуга неопходна и који из тог разлога на терет Републичког фонда за здравствено осигурање путују у друге здравствене центре ради пружања ове услуге, што им додатно умањује квалитет живота и утиче на здравствено стање. Отварањем овог одељења било би омогућено адекватно лечење свим особама са инвалидитетом које се лече дијализом, како онима које живе у Врњачкој Бањи и њеној околини, тако и онима који посећују ово бањско лечилиште. На овај начин би се обезбедило да особе са инвалидитетом равноправно с другим грађанима имају приступ здравственим услугама, као и услугама које се пружају у оквиру рекреативних, туристичких активности као и активности у слободно

време и спортских активности у складу са цитираним прописима и Конвенцијом о правима особа са инвалидитетом. Поред тога што отварање овог одељења битно доприноси побољшању квалитета живота особа са инавалдитетом и утиче на унапређење њиховог положаја, оно такође утиче и на развој бањског и медицинског туризма и развој самог места у којем се оваква услуга пружа. Стога Повереник сматра да Министарство здравља, спровођењем мера из своје надлежности, заједно са Републичким фондом за здравствено осигурање и Специјалном болницом за интерне болести Врњачка Бања, треба да разреши проблем који је настао између Републичког фонда за здравствено осигурање и Специјалне болнице за интерне болести Врњачка Бања у вези са нефункционисањем одељења за дијализу, како би оно отпочело с радом и омогућило да и особе које се лече дијализом остваре право да уживају једнак положај и једнаку заштиту. Имајући у виду наведено, Повереник је Министарству здравља, Републичком фонду за здравствено осигурање и Специјалној болници за интерне болести Врњачка Бања препоручио предузимање свих мера и активности из надлежности ових органа како би се превазишли наведени проблеми. По овој препоруци Повереника предузете су одређене мере, међутим, још увек ово одељење Специјалне болнице за интерне болести Врњачка Бања није почело да пружа услуге дијализе.

3.6.4.4. Саопштења

Поводом Светског дана борбе против АИДС-а, повереница је подсетила јавност да су особе које живе са ХИВ/АИДС-ом и даље изложене дискриминацији у скоро свим областима живота.¹⁴⁹ Такође, поводом случаја када детету с аутизмом није дозвољен улазак у авион, скренула је пажњу јавности на проблеме с којима се деца са аутизмом свакодневно сусрећу.¹⁵⁰

3.6.5. Дискриминација на основу националне припадности и етничкој порекла

Оцена стања о равноправности и степену остваривања права националних мањина у Републици Србији дата је у извештају *Трећи циклус Универзалној периодичној изјаве*¹⁵¹ Канцеларије за људска

149 Саопштење поводом Светског дана борбе против АИДС-а, 1. децембар 2017. – доступно на интернет адреси: <http://ravnopravnost.gov.rs/rs/saopstenje-povodom-svetskog-dana-borbe-protiv-aids-a-3/>

150 Саопштење поводом онемогућавања уласка деце с аутизмом у авион, 9. август 2017, доступно на интернет адреси: <http://ravnopravnost.gov.rs/saopstenje-dete-s-autizmom-avion/>

151 *Трећи циклус Универзалној периодичној изјаве сачињен је у складу са ставом 5 анекса Резолуције 16/21 Савета за људска права УН. Нови механизам надзора поштовања људских права у земљама*

и мањинска права. У овом извештају позитивно је оцењено усвајање важних стратешких докумената у овој области и наведено је да је унапређен институционални оквир за заштиту права националних мањина. Поред тога, у извештају је наведено да је за припаднике националних мањина обезбеђено образовање на 15 језика, на сва три образовна нивоа, а наставом је у школској 2017/2018. обухваћено преко 60.000 деце. У 42 јединице локалне самоуправе у службеној употреби је 11 мањинских језика. Више од 18.000 сати месечно емитује се радио и телевизијски програм за припаднике националних мањина на 16 различитих језика, а више од 100 штампаних медија објављује се на језицима националних мањина.¹⁵² Међутим, у извештају је констатовано да су ради остваривања равноправности националних мањина, осим успостављања одговарајућег законодавног и стратешког оквира забране дискриминације и успостављања нових механизма заштите, као и појачане међуресорне сарадње и сарадње са цивилним друштвом, и даље присутне области у којима је потребно уложити додатне напоре који се пре свега морају усмерити ка адекватној примени постојећих прописа.

У Извештају о спровођењу Акционог плана за остваривање права националних мањина,¹⁵³ између осталог, наведено је да је ради унапређења стања у овој области у току рад на изменама и допунама више прописа, попут Закона о заштити права и слобода националних мањина, Закона о националним саветима националних мањина и Закона о матичним књигама. У овом извештају наведено је да је утврђено пребивалиште на адреси надлежних центара за социјални рад за одређени број припадника националних мањина, првенствено Рома, као и да је забележен континуиран рад на спровођењу ефикасне истраге, адекватног квалификовања и ефикасног кривичног гоњења починилаца дела са обележјима националне мржње и нетрпељивости и расне, верске и друге дискриминације. У извештају је наведено и да је евидентно унапређење начина рада органа јединица локалне самоуправе на целој територији Републике Србије, без обзира на то који је језик у службеној употреби, а да се континуирано ради на унапређењу модела образовања на језицима националних мањина, запошљавању

чланицама УН остварује се разматрањем три основна документа (државни извештај о стању људских права, извештај Канцеларије високог комесара за људска права, који се заснива на извештајима уговорних тела УН и извештај Канцеларије високог комесара УН за људска права, који се заснива на информацијама невладиних организација и других субјеката) и усменим дијалогом с државном делегацијом. Овај извештај представљен је крајем октобра 2017. Савету за праћење примене препорука механизма УН за људска права.

152 Трећи циклус Универзалног периодичног извештаја Републике Србије, стр. 15.

153 Пети циклус извештавања спроведен је у периоду од 4. септембра до 2. октобра 2017. године.

и подстицању предузетништва, медијском присуству и обезбеђивању учешћа националних мањина у изборном процесу.

У *Закључним зајажањима у вези са II–V њериодичним извештајем Републике Србије о њримени Међународне конвенције о укидању свих облика расне дискриминације*, Комитета Уједињених нација за укидање расне дискриминације из децембра 2017.¹⁵⁴ указано је на посебан значај прикупљања и достављања статистичких података и информација о притужбама и исходима поступака у вези с расном дискриминацијом које су поднете Поверенику за заштиту равноправности.

У студији *Ка свеобухвајном систему заштити за мањине у ЕУ*¹⁵⁵ Комитета Европског парламента за грађанске слободе, правосуђе и унутрашње послове, објављеној 2017, указано је на широко распрострањене и институционалне облике дискриминације Рома како у државама чланицама Европске уније, тако и у другим европским државама. Република Србија је сврстана међу државе у којима се расна сегрегација у образовању Рома наставља и остаје несанкционисана, што је примећено и у области стамбеног смештаја где је уочено присилно исељавање уз недовољан приступ адекватном становању. Такође је наведено да се уочавају значајне неједнакости између стања здравља Рома и неромског становништва, без утврђеног степена дискриминације у приступу здравственој заштити, док су Ромкиње најчешће изложене вишеструкој дискриминацији.¹⁵⁶ Као пресек стања у Републици Србији,¹⁵⁷ у овој студији наведено је да расно мотивисани напади против Рома представљају проблем имајући у виду да се успостављено кривично законодавство у борби против злочина из мржње у пракси не спроводи у потпуности, као и да су Роми изложени дискриминацији, сиромаштву и искључености, посебно у области образовања и становања. У студији је наведено да мали број ромских девојчица заврши основне и средње школе, да је број Рома без личних докумената знатно смањен али да их још увек има. Указано је и на

154 *Concluding observations on the combined second to fifth periodic reports of Serbia*, Committee on the Elimination of Racial Discrimination, UN, CERD/C/SRB/CO/2-5, 3 January 2018 – доступно на интернет адреси: <http://docstore.ohchr.org/SelfServices/FilesHandler.ashx?enc=6QkGld%2fPPRiCAqhKb7yhsIztXd5Nnh5GF9yFH9jwvil9B8B11%2fuXciI8LTQu0fj4OYldltZ8n4OMBwTQDg7SZF6eFXhilq9YdxBd%2bRQfdDSZnBiSnXOW3tWQbHMIqen0>

155 *Towards a comprehensive EU protection system for minorities*, European Parliament's Policy Department for Citizens' Rights and Constitutional Affairs, 2017 – доступно на интернет адреси: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/596802/IPOL_STU\(2017\)596802_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/596802/IPOL_STU(2017)596802_EN.pdf)

156 *Истио*, стр. 75.

157 Према подацима Савета Европе од јула 2012, у Србији је процењени број Рома 600.000 или 8,23% укупног становништва. У попису из 2002. 108.193 појединаца изјаснило се за Роме. Студија *Ка свеобухвајном систему заштити за мањине у ЕУ*, стр. 133.

недостатак прецизних антидискриминационих одредаба у прописима у области становања и социјалне заштите, као и да не постоје запослени Роми у важним јавним службама и институцијама.¹⁵⁸

Према подацима из извештаја Светске здравствене организације, процењена стопа смртности одојчади међу децом у ромским насељима износи 13 на хиљаду живорођене деце, што је дупло већа стопа од националног просека. У овом извештају је указано на репродуктивно здравље Ромкиња на које непосредно утичу број трудноћа, прекида трудноће и порођаја, материнство, сиромаштво, насиље и други фактори.¹⁵⁹

У публикацији Европског центра за права Рома *Ускраћен њорочични животи – Прекомеран обим ромске деце у оквиру државне бриге у Србији*¹⁶⁰ изнет је податак о постојању несразмерно великог броја ромске деце у хранитељству у односу на укупан број Рома у Београду. Указано је да трећина деце обухваћене неким обликом заштите у Београду долази из ромских породица, док Роми чине мање од 2% укупне градске популације, што даље указује да су ромске породице жртве индиректне дискриминације и стереотипа. Ромска деца често живе у неадекватном смештају, родитељи су им сиромашни и незапослени, а имају и отежан приступ образовању, што све игра значајну улогу у доношењу одлука о уклањању деце из њихових породица, а истовремено доводи у питање довољност обима подршке у заједници коју ове породице добијају да остану заједно.

У истраживању *Примена афирмативних мера у области основног образовања Рома и Ромкиња на територији АП Војводине*¹⁶¹ наведени су подаци о повећању броја ромске деце која се уписују у предшколски програм (273% у периоду 2006–2016), први разред основне школе (146%), као и о броју ромске деце која се уписују средњу школу (у просеку 10% годишње).¹⁶² Оцењено је да примена афирмативних мера, поред веће заступљености ромске деце у систему образовања, доприноси већој видљивости Рома у локалној заједници и повећању свести припадника

158 *Towards a comprehensive EU protection system for minorities*, European Parliament's Policy Department for Citizens' Rights and Constitutional Affairs, 2017, стр. 133–135 – Доступно на интернет адреси: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/596802/IPOL_STU\(2017\)596802_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/596802/IPOL_STU(2017)596802_EN.pdf)

159 *Sexual and reproductive health*, World Health Organization – доступно на интернет адреси: <http://who.int/reproductivehealth/en/>

160 Објављена децембра 2017. године.

161 *Примена афирмативних мера у области основног образовања Рома и Ромкиња на територији АП Војводине, Извештај о истраживању*, Покрајински Омбудсман, Нови Сад, 2017. – доступно на интернет адреси: www.ombudsmanapv.org/riv/attachments/article/1900/Afirmativne-mere-Romi.pdf

162 *Истио*, стр. 30.

већинске заједнице о потреби да се унапреди њихов положај, као и промовисању вредности уважавања различитости и инклузије.

Према истраживању *Сйавови грађана о задовољству јавним услујама у йримарној здравственој заштити* – Приказ налаза истраживања¹⁶³ грађани перципирају Роме, сиромашне грађане и незапослене као три групе које теже долазе до потребних здравствених услуга у односу на остале грађане (40% сматра за сиромашне, 33% за незапослене и 30% за Роме).

У току 2017. поднет је скоро исти број притужби Поверенику као и у току 2016, док се у односу на 2015. смањило број притужби по овом основу када је овај основ дискриминације заузимао друго место по броју поднетих притужби, са учешћем од 18,4% од укупног броја основа. Наиме, Поверенику су у току 2017. поднете 62 притужбе у којима су као основ дискриминације наведени национална припадност и етничко порекло, што чини 9,8% од укупног броја притужби по различитим основима дискриминације. Овај основ дискриминације налази се на петом месту према учесталости навођења, иза инвалидитета, старосног доба, пола и здравственог стања. Највећи број притужби поднет је због припадности ромској националној мањини (33), што чини 53,2% од свих притужби које су поднете због дискриминације на основу националне припадности и етничког порекла. По учесталости и броју поднетих притужби следе притужбе у којима је као основ дискриминације наведена припадност бошњачкој националној мањини (7), хрватској (7), албанској (4), румунској (3), другим националним мањинама. У овим случајевима поднето је мање од по две притужбе.

Од укупног броја притужби по овом основу, највећи број односио се на област у поступцима пред органима јавне власти (17), затим у поступку запошљавања или на послу (14), јавна сфера и општа јавност (8), област приватних односа (6), затим следе друге области у којима је поднет мањи број притужби. Највећи број притужби у којима су као основ наведени национална припадност и етничко порекло поднела су физичка лица (47), а од тога 33 мушкарца и 14 жена. У 2017, у 15 случајева притужбе су поднеле организације цивилног друштва. Као и претходних година, највећи број притужби на основу националне припадности поднет је због дискриминације припадника ромске националне мањине. Такав податак у складу је и с резултатима претходно наведених истраживања. У односу на претходну годину, када су се

163 *Сйавови грађана о задовољству јавним услујама у йримарној здравственој заштити* – Приказ налаза истраживања, Европски покрет у Србији и Центар за европске политике, Београд, 2017. – доступно на интернет адреси: www.zdravlje.gov.rs/downloads/2017/April/analiza.pdf

Поверенику због дискриминације припадника ромске националне мањине углавном обраћале организације цивилног друштва, 2017. повећао се број физичких лица која се се обратила Поверенику по овом основу.

3.6.5.1. Ситуационо тестирање

Организација која се бави заштитом људских права *Једнакости* у периоду од 23. јуна до 10. јула 2017. спровела је ситуационо тестирање у области становања на подручју Београда. Две тестерке Ромкиње тестирале су изнајмљивање стамбених јединица, на узорку од три стана до шест станова. Према извештају о спроведеном ситуационом тестирању који је поднела ова организација, случајеви дискриминације нису забележени.

Имајући у виду да је 2013. такође спроведено ситуационо тестирање у области становања, када је утврђено да је дошло до повреде права из Закона о забрани дискриминације по овом основу, може се закључити да има помака у овој области.

3.6.5.2. Мишљења и препоруке

Болница дискриминисала припадника ромске националне мањине у њеном запошљавању

Мишљење је донето у поступку поводом притужбе физичког лица против болнице због дискриминације на основу припадности ромској националној мањини. У притужби је наведено да иако се више пута пријављивао на конкурсе ове болнице и прилагао сву тражену документацију и испуњавао све прописане услове, подносилац притужбе није успео да се запосли у тој болници због припадности ромској националној мањини. Уз притужбу су приложени докази. С обзиром на то да је акт дискриминације учињен вероватним, терет доказивања да у овом случају није повређено начело једнакости пребачен је на болницу. У изјашњењу болнице наведено је да јавни огласи за пријем у радни однос садрже услове конкурса – опште и посебне, који су једнаки за све кандидате, те да болница није прекршила законске одредбе, а да се приликом одлучивања о пријему у радни однос руководила условима конкурса, као и потребама саме болнице. У току поступка болница није понудила чињенице и доказе којима би доказала да је разматрала пријаву подносиоца притужбе, као и додатну документацију приложену у складу са јавним огласима за пријем у радни однос и да он није

примљен због објективних разлога који нису у вези с његовом националном припадношћу. Имајући у виду наведене чињенице и изведене доказе, као и статистичке податке о положају припадника ромске националне мањине на тржишту рада, стереотипе и предрасуде о радним навикама Рома и чињеници да према овој друштвеној групи и даље постоји изражена социјална дистанца, Повереник је дао мишљење да је болница, у поступку запошљавања по јавним огласима за пријем у радни однос на радно место медицинска сестра – техничар, дискриминисала подносиоца притужбе, на основу његовог личног својства припадности ромској националној мањини. Болници је препоручено да предузме мере у оквиру своје надлежности како би отклонила последице дискриминаторног поступања према подносиоцу притужбе, као и да у оквиру својих редовних послова и активности не крши законске прописе о забрани дискриминације. По овој препоруци није поступљено.

Притужба Националног савета ромске националне мањине, поводом доношења Привременог закључка о обезбеђивању смештаја за малолетно лице

Мишљење је донето у поступку по притужби коју је поводом доношења Привременог закључка о обезбеђивању смештаја за малолетно лице против Градског центра за социјални рад, Одељење Нови Београд, поднео Национални савет ромске националне мањине, у име и уз сагласност физичког лица. У притужби је наведено да је ова одлука донета без икаквих доказа, искључиво на основу предрасуда и стереотипа о Ромима. У изјашњењу Градског центра за социјални рад, Одељење Нови Београд, наведено је да разлог доношења Привременог закључка о обезбеђивању смештаја за малолетно лице није било лично својство малолетне девојчице или њених родитеља, о чему је Центар приложио доказе. По спроведеном поступку Повереник је донео мишљење да није дошло до повреде одредаба Закона о забрани дискриминације од стране Градског центра за социјални рад, Одељење Нови Београд.

3.6.5.3. Упозорења и саопштења

Упозорење поводом најпада на ромског ученика, 13. јун 2017. године

Поводом Међународног дана Рома, повереница је још једном указала на проблеме с којима се припадници и припаднице ромске популације срећу у свакодневном животу.¹⁶⁴ Такође, најоштрије је

¹⁶⁴ Саопштење поводом Међународног дана Рома, 7. април 2017. – доступно на интернет адреси: <http://ravnopravnost.gov.rs/rs/saopstenje-povodom-medunarodnog-dana-roma/>

осудила инцидент који се догодио у дворишту једне основне школе у Београду, када је група осмака претукла ученика седмог разреда само зато што је Ром.¹⁶⁵

3.6.6. Дискриминација на основу брачној и породичној стању

Анализа стања у остваривању равноправности у Републици Србији показује да је дискриминација на основу брачног и породичног статуса нарочито изражена у сфери рада и запошљавања, а да су овом виду неједнаког поступања чешће изложене жене. Главни узрочници оваквог стања могу се тражити у економској ситуацији у земљи, али и у постојећој пракси појединих послодаваца да у пријавама, на конкурсима и интервјуима за посао неоправдано укључују питања о породичном и брачном статусу или аутоматски искључују жене због претпоставке о немогућности усклађивања приватних и пословних обавеза.

Дискриминацију на основу брачног и породичног статуса, и положаја жена у области рада и запошљавања, анализирао је Европски институт за равноправност полова у студији *Род у области запошљавања*,¹⁶⁶ у којој је указано на то да је током протеклих деценија постигнут значајан напредак у погледу учешћа жена на тржишту рада, али да и даље постоје дубоко укорене неједнакости. У студији је наведено да Европска комисија сматра да је главни разлог ниске стопе запослености жена изазов усклађивања рада с породичним и приватним животом. Учешће жена-мајки на тржишту рада је 11,5% ниже од учешћа жена без деце, док је стопа учешћа очева на тржишту рада 8,5% већа од учешћа мушкараца без деце. Према извештају Европске комисије о напретку по полу, у Европској унији скоро трећина жена које имају породичне обавезе или раде са скраћеним радним временом или су неактивне на тржишту рада. Према подацима Европске фондације за унапређење животних и радних услова (Eurofound), жене проводе 26 сати недељно у неплаћеном раду, а мушкарци девет сати.¹⁶⁷ Ради постизања пуне равноправности и сузбијања дискриминације на основу брачног или породичног статуса, у студији су дате препоруке за спровођење различитих мера, попут закључивања уговора о раду с флексибилним радним временом, укључивања одредба које се односе

165 Упозорење поводом напанда на ромској ученика, 13. јун 2017. – доступно на интернет адреси: <http://ravnopravnost.gov.rs/rs/upozorenje-povodom-napada-na-romskog-ucenika/>

166 *Gender in employment*, European Institute for Gender Equality – доступно на интернет адреси: <http://eige.europa.eu/rdc/eige-publications/gender-employment>

167 *Истио*, стр. 5.

на бригу о деци у уговоре о раду, креирање услуга у заједници које подразумевају дуготрајну негу деце и старијих, омогућавање активнијег учешћа у свим областима друштвеног живота, промоцију и подстицање примене мере која подразумева *одсуство* ради *неће дејети* и за мушкарце.¹⁶⁸

Поступање Повереника показује да је дискриминација на основу брачног и породичног статуса често била навођена као један од основа у случајевима вишеструке дискриминације. Такође, подаци из више различитих извора упућују на закључак да су поједине рањиве групе, а нарочито жене, девојчице, Ромкиње, због свог брачног и породичног статуса, али и доминантне патријархалне слике о улози жена у породици, у већем ризику да буду изложене вишеструкој дискриминацији.

У раније поменутом извештају Републичког завода за статистику *Жене и мушкарци у Србији*,¹⁶⁹ између осталог, наведено је да су истраживања о коришћењу времена из 2010. и 2015. у Републици Србији потврдила стереотипе, без обзира на то да ли су запослене или нису, жене у односу на мушкарце двоструко више времена раде у кући и упола мање времена проводе на плаћеним пословима. За запослене жене, рад у кући постаје друга смена. Без обзира на образовање, у кућним пословима жене проводе око четири и по сата дневно, а мушкарци око два сата. Такође, у анализи *Положај жена на њржишију рада*¹⁷⁰ наглашено је да је посебно специфичан положај жена у сеоским подручјима, које врло често не остварују здравствено (12%) и пензијско осигурање (преко 60%),¹⁷¹ а истовремено не могу да буду носиоци пољопривредних газдинстава са супружницима. У овој анализи наведено је да су жене носиоци регистрованог пољопривредног газдинства лишене појединих основних права из области социјалне заштите, као што су породилска заштита и нега детета што доводи до њихове неравноправности у остваривању ових права, те је указано на потребу унапређења стања и креирања специфичних мера у области запошљавања, у руралној и образовној политици.

Сузбијање дискриминације на основу брачног и породичног статуса повезано је и с решавањем проблема дечјих и малолетничких бракова.

¹⁶⁸ *Истио*, стр. 6–7.

¹⁶⁹ *Жене и мушкарци у Србији*, Републички завод за статистику, Београд, 2017. – доступно на интернет адреси: http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2017/11/Zene_i_muskarci_u_Republici_Srbiji_web_2017.pdf

¹⁷⁰ *Положај жена на њржишију рада*, ауторке Јована Пантовић, Сарита Брадаш и Ксенија Петовар, Фондација Центар за демократију уз подршку и Friedrich Ebert Stiftung – доступно на интернет адреси: www.crnonabelo.com/preuzimanje/fcd-polozaj-zena-na-trzistu-rada.pdf

¹⁷¹ *Истио*, стр. 21.

У студији *Насиље према деци у Србији – детерминанте, фактори и интервенције – Национални извештај*,¹⁷² наведени су подаци према којима је већа стопа дечјих бракова забележена у сеоским срединама, у најсиромашнијим домаћинствима, као и у домаћинствима с највећим бројем чланова. Код жена које живе у ромским насељима (старости 20–49 година), њих 17% удало се пре навршене петнаесте године, а 57% пре него што су напуниле 18 година. У општој популацији, учесталост појаве дечјих бракова знатно је мања (0,8% пре навршених 15 година и 6,8% пре 18).¹⁷³

На извесне помаке и промену патријархалних образаца и уврежених стереотипа о улози жена у породичном животу, који су неретко узроци дискриминације, упућују незванични подаци, према којима у Републици Србији више од 300 мушкараца годишње користи *одсуство* ради *неће дејети* уместо својих супруга. Овај број је у сталном порасту, јер је пре 10 година забележено свега 17 случајева у којима су очеви одсуствовали с посла како би бринули о детету.¹⁷⁴

Током 2017. Поверенику је поднето 48 притужби на основу брачног и породичног статуса, што чини 7,6% у односу на укупан број притужби у овој области по свим основима дискриминације. Статистика сведочи да је број поднетих притужби на основу брачног и породичног статуса нешто мањи у односу на број притужби по истом основу у претходној години, када су биле поднете 52 притужбе што је износило 8,2%.

Највећи број притужби поднела су физичка лица (43), од чега је приметно да жене (26) чешће подносе притужбе од мушкараца (17), док су на другом месту организације цивилног друштва (5). Евидентно је да се неколико година уназад највећи број притужби по овом основу подноси у области рада и запошљавања. У 2017. примљено је 20 притужби у области рада и запошљавања, што чини 13,4 % у односу на укупан број притужби у овој области по свим основима дискриминације. Поред ове области, велики број притужби по овом основу поднет је због поступака пред органима јавне власти. Наиме, у овој области поднето је 13 притужби што износи 9,3% у односу на

172 *Насиље према деци у Србији – детерминанте, фактори и интервенције – Национални извештај*, УНИЦЕФ – доступно на интернет адреси: http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2017/09/Nasilje_prema_deci_u_Srbiji_Nacionalni_izvestaj.pdf

173 *Детерминанте, фактори и интервенције насиља над децом у Србији – преглед налаза*, УНИЦЕФ, стр. 4 – доступно на интернет адреси: http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2017/09/Nasilje_prema_deci_u_Srbiji_Pregled_nalaza.pdf

174 Доступно на интернет адреси: www.srbijadanas.com/vesti/info/pre-dceniju-ih-je-bilo-17-visestrukopovecanje-broja-muskaraca-iz-srbije-koji-odlaze-na-porodiljsko-2017-11-26

укупан број притужби у овој области по свим основима дискриминације, затим следи област социјалне заштите у којој је поднето девет притужби што износи 27,3%, док је у другим областима поднет мањи број притужби.

На основу анализе поднетих притужби може се констатовати да се брачни и породични статус као основ дискриминације, у току 2017. у неколико случајева појављивао у комбинацији с још неким личним својством, најчешће полом.

3.6.6.1. Мишљење

Није утврђено да је Градски центар за социјални рад у Београду, Одељење Звездара, дискриминисао подносиоца притужбе на основу брачног и породичног статуса

Мишљење је донето у поступку по притужби поднетој против Градског центра за социјални рад у Београду, Одељење Звездара, у којој је подносиоца притужбе навела да јој је захтев за заснивање усвојења одбијен као неоснован, заснован на погрешно утврђеном чињеничном стању, предрасудама и провизорним разлозима за одбијање подобности за усвојитељицу, чиме јој је ускраћена могућност да се оствари у улози родитеља. Сматрала је да је у образложењу решења произвољно и неутемељено извршена процена њене породичне ситуације и односа у примарној породици за које је, осим тога што нису тачни, навела да нису од значаја у конкретном случају, при чему је изразила сумњу да је на исход поступка утицала чињеница да у процес усвајања улази сама, без партнера, и да жели да усвоји дете ромске националности.

У току поступка је утврђено да су извештаји чланова стручног тима органа старатељства засновани на разлозима и чињеницама које нису у директној вези с брачним и породичним статусом подносиоца притужбе, већ су кроз свеобухватну анализу и процену капацитета подносиоца притужбе наведени као фактичка чињеница, без оцењивања њеног статуса као позитивног или негативног. Због тога је повереница за заштиту равноправности донела мишљење да у поступку по притужби подносиоца није утврђено да је одлуком Градског центра за социјални рад у Београду, Одељење Звездара, којим је њен захтев за заснивање усвојења одбијен као неоснован због непоседовања опште подобности за усвојитељицу, извршена дискриминација на основу брачног и породичног статуса подносиоца притужбе.

3.6.6.2. Препоруке мера

Препорука мера Републичком фонду за здравствено осигурање ради усклађивања одредбе члана 2. став 4. Правилника о стандардима материјала за дијализе које се обезбеђују из средстава обавезној здравственој осигурања са антидискриминационим пројектима

Поступајући по притужби организације цивилног друштва, Повереник за заштиту равноправности дошао је до сазнања да је трудним пацијенткињама оболелим од бубрежне инсуфицијенције потребан већи број дијализа од броја дијализа који је на месечном нивоу прописан Правилником о стандардима материјала за дијализе које се обезбеђују из средстава обавезног здравственог осигурања.¹⁷⁵ У притужби је наведено да се на овај начин труднице које се лече дијализом стављају у неповољнији положај у односу на остале пацијенте, по основу пола, брачног и породичног статуса и здравственог стања као основа дискриминације. Успешне трудноће на хемодијализи су веома ретке и трудницама које се лече дијализом потребно је обезбедити додатни материјал за дијализу. С тим у вези, Повереник је затражио изјашњење Републичког фонда за здравствено осигурање. У току поступка утврдио је да се осигуранице које су трудне и којима је због одржавања трудноће потребан већи број дијализа од броја дијализа који је прописан на месечном нивоу за све осигуранике, налазе у битно различитој ситуацији од осталих осигураника оболелих од бубрежне инсуфицијенције који се лече дијализом. Наиме, уколико је трудница која се лечи дијализом медицински индикована потреба за више од 15 дијализа на месечном нивоу, јасно је да таква индикација указује да је већи број дијализа неопходан како би се одржала трудноћа и очувало здравље труднице. Према доступним истраживањима у овој области,¹⁷⁶ трудноћа код жена на дијализи је ретка, те затрудни само 0,3 до 3% жена које се лече дијализом. Истакнуто је да је вероватноћа преживљавања плода двоструко већа ако дијализе трају дуже од 20 сати недељно. Повереник је указао да Републички фонд за здравствено осигурање, приликом прописивања највишег броја хемодијализа на месечном нивоу, није узео у обзир посебан положај трудница којима је у неким случајевима потребно више од 15 дијализа како би одржале изузетно компликовану трудноћу, као ни релевантне међународне и домаће прописе којима је гарантована посебна заштита трудницама и породиљама. Сагледавајући све околности, а ради обезбеђивања начела једнакости и заштите репродуктивног здравља жена које се

¹⁷⁵ „Службени гласник РС“, бр. 88/12, 41/13, 36/14, 37/14, 37/14 – испр. и 88/15.

¹⁷⁶ Др Љубинко Тодоровић, *Дијализа – њиручник за болеснике и особље на дијализи*, 2015.

лече дијализом, Повереник је препоручио РФЗО предузимање свих мера и активности из своје надлежности с циљем усклађивања одредбе члана 2. став 4. Правилника о стандардима материјала за дијализе које се обезбеђују из средстава обавезног здравственог осигурања са антидискриминационим прописима, тако што ће трудницама које су осигуране омогућити да обаве потребан број хемодијализа на терет средстава обавезног здравственог осигурања, уколико им је због трудноће медицински индикована потреба за већим бројем хемодијализа од највишег броја прописаног овим правилником. По овој препоруци је поступљено. Републички фонд за здравствено осигурање започео је процедуру измене правилника. Управни одбор Републичког фонда за здравствено осигурање доноси правилник уз прибављену сагласност министра здравља.

Препорука мера општинским/градским управама о праву оца на родитељски додатак у случају када је мајка дејашта страна држављанка

Поступајући по више притужби грађана, Повереник је уочио да одређене општинске/градске управе онемогућавају очевима деце да остваре право на родитељски додатак у случајевима када је мајка страна држављанка иако отац детета испуњава услове прописане Законом о финансијској подршци породици с децом. На овај начин градске/општинске управе неоправдано стављају породице у којима је мајка страна држављанка у неповољнији положај у односу на друге породице с децом у којима је мајка домаћа држављанка, а отац домаћи или страни држављанин, што је у супротности са одредбама Закона о забрани дискриминације. С друге стране, онемогућавање оцу детета да оствари право на родитељски додатак у случају када је мајка детета страна држављанка није у складу ни са Одлуком Уставног суда Републике Србије број ИУз-40/2012, од 11. јула 2014, као ни са Инструкцијом о поступању општинских/градских управа у примени и спровођењу Одлуке Уставног суда Републике Србије број ИУз-40/2012, Министарства за рад, запошљавање, борачка и социјална питања број 011-00-00554/2015-13, од 21. септембра 2015, којом се уређују обавезе општинских/градских управа у поступку остваривања права на родитељски додатак када је мајка страна држављанка. Повереник указује на то да онемогућавање очевима деце да остваре право на родитељски додатак, у случајевима када је мајка страна држављанка, иако отац детета испуњава услове прописане Законом о финансијској подршци породици са децом, има последице за ове породице, с обзиром на то да се на овај начин доводе у неповољнији положај у односу на друге породице с децом у којима је мајка држављанка Републике

Србије. Сагледавајући све ове околности, поступајући у складу са чланом 33. тачка 9. Закона о забрани дискриминације, Повереник упућује препоруку мера општинским/градским управама да на огласној табли општинске/градске управе или на неком другом видном месту, истакне обавештење да право на родитељски додатак остварује отац детета и у случају када је мајка детета страна држављанка, ако отац испуњава друге прописане услове, као и да руководилац/руководитељка општинске/градске управе упозна запослене са Одлуком Уставног суда Републике Србије број ИУз-40/2012, од 11. јула 2014, и Инструкцијом о поступању општинских/градских управа у примени и спровођењу Одлуке Уставног суда Републике Србије број ИУз-40/2012, Министарства за рад, запошљавање, борачка и социјална питања број 011-00-00554/2015-13, од 21. септембра 2015. године.

3.6.7. Дискриминација на основу сексуалне оријентације

Истраживања и извештаји државних институција и организација цивилног друштва упућују на закључке да хомофобија и трансфобија имају дубоке корене у друштву, на шта указују и налази истраживања јавног мњења о дискриминацији, које периодично спроводи Повереник за заштиту равноправности, на основу којих је степен социјалне дистанце грађана Републике Србије најизраженији управо према припадницима ове рањиве групе.¹⁷⁷

Такође, у извештају *Бити ЛГБТИ особа у Србији*¹⁷⁸ Програма за развој Уједињених нација (УНДП) у Републици Србији указано је да је ЛГБТИ популација једна од најдискриминисанијих група у Србији, а да су нарочито ЛГБТИ особе ромске националности и ЛГБТИ особе које живе са ХИВ-ом посебно стигматизоване и изложене вишеструкој дискриминацији, док су интерсекс особе практично невидљиве.

Повереник за заштиту равноправности учествовао је у изради извештаја *Институције за заштити људских њрава/ицијела за заштити једнакости и заштити њрава ЛГБТИ особа у региону Зајадној Балкана – искутва, изазови и добре њраксе*.¹⁷⁹

177 Извештај о истраживању јавног мњења *Однос грађана и грађанки према дискриминацији у Србији*, Повереник за заштиту равноправности, Београд, 2016. – доступно на интернет адреси: https://drive.google.com/file/d/1w5UfexnRlyMNzIbAd_bLZMBxoJ6Jhdc/view

178 Извештај је представљен на заједничкој седници одбора Народне скупштине, 14. септембра 2017. године. Доступно на интернет адреси: www.rs.undp.org/content/serbia/sr/home/library/poverty/izve-taj-bitilgbti-u-srbiji.html

179 *Институције за заштити људских њрава/ицијела за заштити једнакости и заштити њрава ЛГБТИ особа у региону Зајадној Балкана – искутва, изазови и добре њраксе*, Сарајевски отворени цен-

У публикацији Центра за истраживање и развој друштва ИДЕАС *Од животиња до њолицијке – Смернице за ефикасан одговор институција Републике Србије њо њицијању њобољшања квалитетита животиња и интееирација ЛГБТИ грађана и грађанки*¹⁸⁰ наведено је да изражени негативни ставови и присутна дискриминација према ЛГБТИ особама утичу на сваки сегмент њиховог живота, те да овакви ставови скоро да постају културна норма која се примењује у свакој животной ситуацији, почевши од породице, преко интеракције с другим грађанима и друштвеним системима. Поред тога, у пројекту *Умрежени за њобољшање њоложаја ЛГБТ особа у Србији*¹⁸¹, организације за лезбејска права ЛАБРИС, указано је на формирање локалних мрежа за превенцију дискриминације и подршку ЛГБТ особама у Србији. Организација ЛАБРИС спровела је истраживање¹⁸² и мапирала стратешка документа у седам градова у Републици Србији на основу чега је уочено да су у јединицама локалне самоуправе најчешће теме биле социјална заштита, запошљавање, права деце, ромска питања, миграције. Најмање заступљена тема била је родна равноправност, док је истраживање показало да се темом ЛГБТ не бави ниједна од локалних самоуправа.

На низак ниво безбедности ЛГБТ особа, без обзира на њихову већу присутност у јавном простору, упућују и подаци које је објавило *Удружење Да се зна! у публикацији Корак најред, назад два – Улоја њолиције у јачању њревенције и механизма заштитите од злочина из хомофобије и ѡрансфобије у Србији*.¹⁸³ Одржавање Параде поноса оцењено је као значајан помак у унапређењу положаја ЛГБТИ особа. У овом извештају истакнута је важност сензибилисаности полиције која је прва у контакту са особом која претрпи насиље и/или дискриминацију, као и да је током 2017. Министарство унутрашњих послова издало *Приручник за рад њолиције са ЛГБТИ њојулацијом*, чиме су значајно унапређене комуникација и сарадња организационих јединица

тап, септембар 2017. Доступно на <http://soc.ba/site/wp-content/uploads/2017/10/HRP-BOS-institucije-za-zastituWEB.pdf>

180 *Од животиња до њолицијке – Смернице за ефикасан одговор институција Републике Србије њо њицијању њобољшања квалитетита животиња и интееирација ЛГБТИ грађана и грађанки*, Центар за истраживање и развој друштва ИДЕАС, Београд 2017. Доступно на интернет адреси http://ideje.rs/Od_zivota_do_politike.pdf

181 Пројекат је окупио организације цивилног друштва из седам градова Србије: Београд, Нови Сад, Суботица, Ниш, Крагујевац, Нови Пазар и Панчево, а реализован је уз подршку Америчке агенције за међународни развој

182 Доступно на интернет адреси: www.labris.org.rs/sites/default/files/MAPIRANJE%20%20JAVNIH%20%20POLITIKA%20%20NA%20%20%20LOKALNOM%20%20NIVOU.pdf

183 *Корак најред, назад два – Улоја њолиције у јачању њревенције и механизма заштитите од злочина из хомофобије и ѡрансфобије у Србији*, Удружење Да се зна!, Београд, 2017. – доступно на интернет адреси: https://dasezna.lgbt/attachments/Izvestaj_Srpski.pdf

МУП-а с ЛГБТИ заједницом и организацијама које се баве заштитом права ове рањиве групе.¹⁸⁴

Од укупног броја притужби које су поднете Поверенику током 2017, у 42 притужбе наведена је дискриминација на основу сексуалне оријентације, што представља 6,6% од укупног броја поднетих притужби. Имајући у виду наведене резултате различитих истраживања у којима се припадници ЛГБТ популације наводе као једна од најугроженијих друштвених група, може се констатовати да се случајеви дискриминације због сексуалне оријентације и даље ретко пријављују, као и да постоји видна диспропорција између броја пријављених случајева дискриминације и њиховог реалног броја. Када је реч о пракси Повереника, укупан број притужби по овом основу је у 2017. порастао у односу на 2016. годину. Највећи број притужби због дискриминације на основу сексуалне оријентације поднеле су организације цивилног друштва, док се у погледу области дискриминације, чак 54,8% притужби по овом основу односи на дискриминацију у области јавног информисања и медија. У области информисања и медија учесталост притужби у којима је сексуална оријентација наведена као основ дискриминације у односу на притужбе у којима је наведено неко друго лично својство, изражено у проценту износи 43,4%. Потом следе области образовања и стручног оспособљавања у којима је поднето седам притужби што износи 7,1% у односу на укупан број притужби у овој области по свим основима дискриминације, затим следи област рада и запошљавања у којој су поднете четири притужбе што износи 2,7%, а затим у мањем броју друге области.

Такође, приметан је пораст броја притужби у којима је као лично својство наведен родни идентитет, поред сексуалне оријентације као основа дискриминације. Овај податак је у вези с највећим бројем притужби поднетих у области јавног информисања и медија због текстова који су узнемирујући и понижавајући и којима се вређа достојанство припадника ЛГБТ заједнице. У току 2017. у поступцима у којима је Повереник дао мишљење да је дошло до повреда одредаба Закона о забрани дискриминације по овом основу углавном нису поступали по препорукама Повереника, због чега је Повереник изрицао мере опомене, а у случајевима када није поступљено ни у року датом у опомени, Повереник је обавештавао јавност. У току 2016. по основу родног идентитета поднето шест је притужби, док број притужби у којима је родни идентитет наведен као лично својство у 2017. износи седамнаест.

184 *Извештај број 3/2017 о спровођењу Акционог плана за Поглавље 23, Савет за спровођење Акционог плана за Поглавље 23, новембар 2017, стр. 520*

Као што је наведено, настављен је тренд према којем Поверенику, као и претходних година, притужбе по основу родног идентитета подносе организације цивилног друштва. Тако је по основу сексуалне оријентације у 33 случаја притужбу поднела организација цивилног друштва, а по основу родног идентитета у 17 случајева.

У 2017. одржана је у мају транспарада под називом Парада поноса, док је од 11. до 17. септембра одржана Недеља поноса која је завршена Парадом поноса. Запослени у Стручној служби Повереника уочи одржавања Параде поноса дежурани су у Инфо-прајд центру, првом јавном простору у центру града у којем су грађани могли да се информишу о положају ЛГБТ особа и активностима организација које се баве правима ове заједнице, па су грађани могли да им поставе питања о поступку и начину заштите од дискриминације. На Паради поноса први пут су присуствовали председница Владе Републике Србије и неколико министара. Такође су присуствовали и други представници државних органа, дипломатског кора и јавних личности.

У току 2017. Повереник је покренуо један парнични поступак због дискриминације по основу пола и сексуалне оријентације у области јавног информисања и медија.

3.6.7.1. Ситуационо тестирање

Организација која се бави заштитом људских права *Једнакости* спровела је, у сарадњи са организацијом *Да се зна*, у периоду од 10. до 25. августа 2017, ситуационо тестирање у области пружања услуга (закуп угоститељских објеката) организацијама које се баве заштитом права припадника ЛГБТ заједнице на подручју Србије. Према извештају о ситуационом тестирању ових организација наведено је да на узорку од 15 до 20 објеката случајеви дискриминације нису забележени. У односу на ситуационо тестирање које је претходно спроведено сличним поводом може се закључити да је дошло до помака у овој области.

3.6.7.2. Мишљења и препоруке

**Новинар у ауторском тексту дискриминисао припаднике ЛГБТ
популације**

Мишљење је донето у поступку по притужби организације цивилног друштва против Мише Ђурковића, а поводом текста у рубрици Погледи, под насловом „Школски приручник за борбу против хомосексуализма“.

Приликом анализе текста Повереник се није упуштао у оцену ваљаности образовних приручника, него у анализу текста и порука које он шаље са аспекта антидискриминационих прописа. Имајући у виду целокупан контекст текста, термина који се доводе у везу са хомосексуалном оријентацијом, оспоравање доношења прописа којима се уређује спречавање насиља, као и закључак текста у коме је наведено да „Срби нису насилан народ. Но постоје границе кад се зулум и насиље које моћници примењују над нама и нашом породицом, више се не могу трпети. Са законом о мандаторној вакцинацији, законом о насиљу у породици и овим сатанистичким образовним пакетима тој граници смо се опасно приближили...“, Повереник је дао мишљење да су текстом „Школски приручник за борбу против хомосексуализма“, у рубрици Погледи, изражени ставови који су узнемиравајући и понижавајући и којима се вређа достојанство особа другачије сексуалне оријентације од хетеросексуалне, чиме се стварају страх и непријатељско, понижавајуће и увредљиво окружење, те да је на тај начин дошло до повреде одредбе члана 12. Закона о забрани дискриминације. Због тога је аутору текста препоручено да објави извињење припадницима и припадницама ЛГБТ популације у року од 15 дана од дана пријема мишљења с препоруком, као и да убудуће не износи ставове и идеје у својим текстовима, који су узнемирујући и понижавајући и којима се вређа достојанство припадника и припадница ЛГБТ популације. По овој препоруци није поступљено

Познати и малопродажни тировински ланац робе није дискриминисао припаднике ЛГБТ заједнице

Мишљење је донето у поступку поводом притужбе коју је поднела једна организација цивилног друштва против малопродажног трговинског ланца, због кашњења испоруке робе коју је организација купила у продајном објекту овог трговинског ланца за потребе пројекта мисије ОЕБС-а у Србији који се односи на унапређење положаја ЛГБТ заједнице. Подносилац притужбе сматра да је до одлагања у испоруци робе дошло из разлога што је куповина извршена за потребе пројекта који се односи на припаднике ЛГБТ заједнице. У изјашњењу на притужбу продавац је навео да потрошач није преузео робу истог дана када је извршена уплата јер је она извршена последњег радног дана у недељи служби централе продавца након завршетка радног времена за запослене у управној згради, у складу са Одлуком о радном времену. Такође је наведено да се у овом случају радило о вирманском плаћању које подразумева преузимање купљене робе након што се добије потврда да су уплаћена средства легла на рачун. Појашњавајући процедуру плаћања вирманом, у изјашњењу је наведено да продавац мора да има

евидентирану уплату насталу преносом средстава с купчевог рачуна на рачун продавца да би предао купцу робу. У супротном радило би се о куповини уз одложено плаћање које подразумева закључење уговора у писаној форми, што овде није био случај. Увидом у прилоге достављене уз притужбу и изјашњење, а сагласно одредбама члана 2. став 1. Закона о обављању плаћања правних лица, предузетника и физичких лица која не обављају делатност, члана 35. Закона о платним услугама и чл. 454. и 475. Закона о облигационим односима, утврђено је да су разлози због којих је дошло до одлагања испоруке робе били објективни и оправдани и нису у узрочно-последичној вези с било којим стварним или претпостављеним личним својством подносиоца притужбе. С тога је Повереник дао мишљење да у поступку по притужби нису прекршене одредбе Закона о забрани дискриминације.

3.6.7.3. Упозорења и саопштења

Поводом Међународног дана поноса¹⁸⁵ и Међународног дана борбе против хомофобије и трансфобије,¹⁸⁶ повереница је подсетила да је дискриминација на основу сексуалне оријентације и родног идентитета недопустива и забрањена законом. Осим тога, поводом бруталних физичких напада на трансродне особе који су се десили почетком маја, повереница се обратила јавности са упозорењем и изразила очекивања од надлежних институција да пронађу и казне починиоце.¹⁸⁷

3.6.8. Дискриминација избејлица, интјерно расељених лица, мијрананца и ѿражилаца азила

У Извештају Евројске комисије о најрејшкју Србије у сјровођењу Акционих ѿланова за ѿојлавља 23 и 24¹⁸⁸ наведено је да је Република Србија значајно допринела управљању мешовитим миграционим токовима, имајући активну и конструктивну улогу у овом процесу,

185 Саопшћење поводом Међународног дана поноса, 27. јун 2017. – доступно на интернет адреси: <http://ravnopravnost.gov.rs/saopstenje-povodom-medunarodnog-dana-ponosa-3/>

186 Саопшћење поводом Међународног дана борбе против трансфобије и хомофобије, 17. мај 2017, доступно на интернет адреси: <http://ravnopravnost.gov.rs/saopstenje-povodom-medunarodnog-dana-borbe-protiv-transfobije-i-homofobije/>

187 Упозорење за јавност поводом напада на транс особе, 9. мај 2017. – доступно на интернет адреси: <http://ravnopravnost.gov.rs/upozorenje-napadi-trans-osobe/>

188 *Non-paper on the state of play regarding chapters 23 and 24 for Serbia*, May 2017 - доступно на интернет адреси: www.mei.gov.rs/upload/documents/eu_dokumenta/non_paper_23_24/non_paper_ch23_24_eng.pdf

истовремено ефикасно сарађујући са суседним земљама и државама чланицама Европске уније. У овом извештају је такође наглашено да су у Републици Србији настављени напори за осигурање основних хуманитарних потреба држављана трећих земаља у складу са европским стандардима.

У публикацији *Србија на избељичкој руји – хуманитарни одговор и њравна њрилаођавања*¹⁸⁹ указано је на велике хуманитарне и безбедносне изазове у заштити и подршци мигрантима и избеглицама, чији је прилив наступио као последица ратних сукоба на Блиском истоку, а који у великом броју траже уточиште углавном у земљама Европске уније.

Влада Републике Србије је у септембру 2016. усвојила План реаговања на повећани број миграната на територији Републике Србије за период октобар 2016. – март 2017. године. Овај план је у складу са секторским приступом *Реионалној ѡлана UNHCR-а за реаовање на избељичку и миранѡску кризу у Европи*.¹⁹⁰

У истраживању *Насиље над женама и девојчицама у избељичкој и миранѡској ѡоулацији у Србији*,¹⁹¹ спроведеном почетком 2017, указује се управо на тежину положаја жена избеглица чија ситуација захтева посебну пажњу, јер су вишеструко маргинализоване и дискриминисане. Према прикупљеним и обрађеним подацима, од укупног броја испитаница, њих 64,8% преживело је неки од облика физичког насиља, док је 24% испитаница потврдило да је било изложено сексуалном виду насиља, што заједно представља висок и статистички значајан узорак.¹⁹²

У току 2017. Поверенику су поднете четири притужбе због дискриминације избеглица, интерно расељених лица, миграната и тражилаца азила. Три притужбе су се односиле на област пружања јавних услуга, а једна на поступање органа јавне власти. Као и претходних година,

189 *Србија на избељичкој руји – хуманитарни одговор и ѡравна ѡрилаођавања*, Европски покрет у Србији, Форум за међународне односе, Friedrich Ebert Stiftung Фондација – доступно на интернет презентацији: <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/belgrad/12941.pdf>

190 *Реионални ѡлан UNHCR-а за реаовање на избељичку и миранѡску кризу у Европи*, UNHCR, јануар–децембар 2017. – доступно на интернет презентацији: www.unhcr.rs/media/docs/2017/januar/RMRPSerbiaSRP.pdf

191 *Насиље над женама и девојчицама у избељичкој и миранѡској ѡоулацији у Србији*, ауторке Јелена Марковић и Марија Цвејић, Атина – Удружење грађана за борбу против трговине људима и свих облика насиља над женама, Доступно на интернет адреси: www.atina.org.rs/sites/default/files/Nasilje%20nad%20C5%BEenama%20i%20devoj%20C4%8Dicama%20u%20migrantskoj%20populaciji%20u%20Srbiji.pdf

192 *Истио*, стр. 14–15.

у име избеглица, миграната и тражилаца азила Поверенику су притужбе подносиле организације цивилног друштва. Тежак положај, језичка баријера и претходна трауматична искуства из земље порекла и других земаља кроз које су ова лица прошла на путу до Србије доводе до тога да се физичка лица која сматрају да су претрпела дискриминацију не обраћају државним органима по питању заштите од дискриминације. Што се тиче интерно расељених лица, притужбу је поднело физичко лице. Уколико се број притужби упореди с бројем притужби које су по овом основу поднете у претходној години, може се констатовати да је у односу на претходну годину забележен пад броја притужби. У 2016. Поверенику је било поднето осам притужби.

3.6.8.1. Мишљења и препоруке

Јавно предузеће одбило да прода превозну карту страном држављанину, изражиоцу азила

Мишљење је донето у поступку поводом притужбе Организације која се бави заштитом људских права против правног лица које се бави превозом путника. У току поступка је утврђено да је добровољни испитивач дискриминације држављанин једне стране државе који је затражио азил у Републици Србији, 19. новембра 2016. покушао да купи возну карту на продајном шалтеру за релацију Београд–Шид, али да у томе није успео. Непосредно након тога, контролору ситуационог тестирања је на истом шалтеру продата карта за исту релацију. Даље, у току поступка утврђено је да је у току 2015. дошло до реструктуирања привредног друштва и да је формирано ново привредно друштво надлежно за железнички превоз људи. У изјашњењу овог привредног друштва није негирано да добровољном испитивачу дискриминације није продата карта, и наведено је „да је могуће“ да је услед „настале ситуације на терену“ (у Шиду) код запослених на благајни дошло до „недоумица“ како да поступају и „евентуалних грешака у раду“. Повереник је дао мишљење да је ово привредно друштво одбијањем да прода возну карту држављанину стране државе, који је затражио азил у Републици Србији, због тога што је тражилац азила / мигрант, прекршило одредбе Закона о забрани дискриминације. Због тога је привредном друштву препоручено да упозна све запослене који раде на пословима продаје карата с мишљењем и препоруком Повереника, у року од 15 дана од дана пријема мишљења са препоруком, као и да убудуће воде рачуна да у оквиру својих редовних послова и активности не крше прописе о забрани дискриминације. По овој препоруци је поступљено.

3.6.8.2. Саопштења

У саопштењу поводом поласка у школу деце миграната и избеглица, повереница је изразила очекивања да ће бити створени услови за равноправно остваривање права на образовање за сву децу.¹⁹³

3.6.9. Дискриминација на основу других личних својстава

Поред личних својстава која су појединачно представљена у овом извештају, током 2017. Повереник је примио 33 притужбе због дискриминације на основу чланства у политичким, синдикалним и другим организацијама, 23 притужбе због дискриминације на основу верског или политичког убеђења и 22 притужбе због дискриминације на основу имовног стања. Због дискриминације на основу изгледа Поверенику је поднето 13 притужби, док је због дискриминације у којима је као лично својство наведена осуђиваност поднето осам притужби. Повереник је током 2017. примио и седам притужби због дискриминације на основу држављанства, шест притужби због дискриминације на основу генетских особености, пет притужби по основу језика и по три притужбе у којима су као лична својства наведени преци односно рођење. Поред тога, у 17 притужби је као основ дискриминације наведено лично својство које у закону није експлицитно наведено. У ову групу спадају, примера ради, притужбе због дискриминације у којима је као основ наведено пребивалиште односно припадност групама као што су азиланти / тражиоци азила, мигранти, избеглице. У даљем тексту биће дати кратки прегледи појединих мишљења.

3.6.9.1. Мишљења и препоруке

Иницијатива за измену члана 7. Закона о ученичком и студентском стандарду

Поступајући по притужби грађана, Повереник је утврдио да је одредбом члана 7. Закона о ученичком и студентском стандарду¹⁹⁴ прописано да право на исхрану од три obroка дневно имају студенти који испуњавају опште услове из члана 4. овог закона чије пребивалиште није у месту студирања, док право на исхрану од једног obroка

¹⁹³ Саопштење поводом поласка у школу деце миграната и избеглица, 13. септембар 2017. – доступно на интернет адреси: <http://ravnopravnost.gov.rs/rs/saopstenje-povodom-polaska-u-skolu-dece-migranata-i-izbeglica/>

¹⁹⁴ „Службени гласник РС“, бр. 18/10 и 55/13

дневно имају студенти који испуњавају опште услове из члана 4. овог закона и чије пребивалиште је у месту студирања. На овај начин је направљена разлика између појединих категорија студената који испуњавају опште услове, односно између студената чије пребивалиште није у месту студирања и студената чије пребивалиште јесте у месту студирања.

Повереник је у иницијативи, између осталог, истакао да исте потребе за адекватном исхраном у току студирања имају сви студенти без обзира на место пребивалишта и место студирања, као и да прављење разлике између студената на основу пребивалишта није у вези с циљевима који се желе остварити студентским стандардом односно правом студената на исхрану.

С обзиром на све наведено, Повереник је предложио Министарству просвете, науке и технолошког развоја да уважи иницијативу и предложи измену члана 7. Закона о ученичком и студентском стандарду, тако што ће омогућити свим студентима који испуњавају опште услове из овог закона да остваре право на три obroка дневно, како би се обезбедило остваривање начела једнаких права и обавеза. Министарство је обавестило Повереника да не може да прихвати предложену иницијативу, наводећи, између осталог, недостатак просторних и финансијских капацитета као разлог неприхватања.

Подносилац није дозвољено постављање надгробног споменика у облику пирамиде за покојног оца

Мишљење је донето у поступку поводом притужбе грађанке против Јавног комуналног предузећа „Градска чистоћа“, Нови Пазар, јер то предузеће није дозволило постављање надгробног споменика у облику пирамиде за покојног оца и за живота мајци притужиље, на гробљу код цркве у Новом Пазару. Као разлог, предузеће је навело да је за ово гробље, у складу са уговором који је Град Нови Пазар закључио са црквом, одређено пет типова – облика споменика и да су сви у облику крста. Подносиатељка притужбе је навела да су за њену породицу споменици у облику крста били неприхватљиви, јер је њен покојни отац био члан Савеза комуниста, партијски руководиоца и у том смислу атеиста, због чега су желели да поставе споменик у облику пирамиде уместо крста. У изјашњењу Јавног комуналног предузећа наведено је да је црквена општина за Рашку област у Новом Пазару, уговором од 13. јула 2013, Граду Нови Пазар дала у закуп непокретности на неодређено време за формирање гробља без накнаде, али под одређеним условима. У току поступка утврђено је да је условљавањем подносиатељке притужбе да изабере један од пет типова надгробних

споменика у облику крста, Јавно комунално предузеће „Градска чистоћа“ из Новог Пазара прекршило одредбе Закона о забрани дискриминације на основу личног својства члана њене породице – верског убеђења. Због тога је Јавном комуналном предузећу „Градска чистоћа“, Нови Пазар, препоручено да подносиоци притужбе упути писано извињење због дискриминаторног поступања према њој, да предузме све потребне мере ради отклањања дискриминаторног поступања, односно да јој омогући да постави надгробни споменик у складу са верским убеђењима њеног покојног оца, као и да убудуће води рачуна да у оквиру својих редовних послова и активности не крши законске прописе о забрани дискриминације. По овој препоруци није поступљено.

Правно лице дискриминисало запосленог због чланства у синдикалној организацији

Мишљење је донето у поступку поводом притужбе запосленог против предузећа због дискриминације на основу чланства у синдикалној организацији. Подносилац је у притужби, између осталог, навео да менаџмент продајног објекта у којем је запослен, од тренутка његовог именовања за повереника синдикалне организације у предузећу, свакодневно претњама и уценама опструира његово синдикално деловање са образложењем „да им је тако наређено из централе“, те да је, од када је именован за повереника синдикалне организације, премештен на друго радно место и уручено му је упозорење пред отказ уговора о раду. У изјашњењу на притужбу директор огранка овог правног лица, између осталог, навео је да нису тачни наводи подносиоца притужбе да је руководство продајног објекта забранило његовим колегама да комуницирају са њим и да нема сазнања да се било ко у његовом окружењу понаша некоректно, упућује претње, спречава рад синдиката или на било који други начин врши дискриминацију. У изјашњењу генералног директора негиране су тврдње подносиоца притужбе да се према њему и осталим члановима синдикалне организације у правном лицу врши било какав вид притиска због чланства у синдикалној организацији, те је, између осталог, наведено да је однос који подносилац притужбе има с колегама његова лична ствар у коју он као руководилац не може и не сме да се меша. У току поступка подносилац притужбе поднео је доказе којима је учинио вероватним акт дискриминације, док чињенице и докази које је правно лице пружило нису пружили довољно основа за закључак да су упозорење пред отказ уговора о раду и премештај на друго радно место засновани на објективним и оправданим разлозима који нису у вези с чињеницом да је подносилац притужбе припадник синдикалне

организације. Такође, правно лице у својим изјашњењима није понудило доказе којима би оспорило наводе да је подносилац притужбе био изложен бројним увредљивим и понижавајућим поступцима од стране руководства продајног објекта. Имајући у виду да су описани поступци руководства продајног објекта уследили након именована подносиоца притужбе за повереника синдикалне организације, а да послодавац није понудио доказе којима би оповргао тврдње наведене у притужби, Повереник, по спроведеном поступку, применом правила о прерасподели терета доказивања, донео је мишљење да је правно лице против којег је поднета притужба својим поступцима према подносиоцу притужбе прекршило одредбе Закона о забрани дискриминације на основу његовог личног својства – чланства у синдикалној организацији. Због тога је правном лицу препоручено да предузме све потребне мере с циљем отклањања последица дискриминаторног поступања према подносиоцу притужбе, да донесе Кодекс равноправности ради спречавања дискриминације и унапређења равноправности у радном окружењу колектива код послодавца, као и да убудуће, у оквиру обављања послова из своје надлежности, не крши антидискриминационе прописе. По овој препоруци је поступљено.

3.6.10. Вишеструка дискриминација

Лица могу бити дискриминисана по основу два лична својства или више личних својстава. У овим случајевима ради се о вишеструкој или укрштеној дискриминацији – тешком облику дискриминације који се сматра нарочито опасним по друштвену заједницу.¹⁹⁵

Према истраживањима, најчешће су вишеструко дискриминисане жене са инвалидитетом, старије жене и Ромкиње.

Током 2017. уочен је пораст броја притужби које су због вишеструке дискриминације поднете Поверенику, а самим тим и пораст броја мишљења која су донета у случајевима дискриминације по више личних својстава. У току 2017. поднето је 138 притужби у којима је наведено више личних својстава. У највећем броју ових притужби као један од основа дискриминације наведено је старосно доба (64), затим инвалидитет (56), брачни и породични статус (42), здравствено стање (40), пол (35), сексуална оријентација (17), верска или политичка уверења и родни идентитет (по 14), национална припадност или етничко порекло и изглед (по 12), имовно стање (11), чланство у политичким,

¹⁹⁵ Невена Петрушић, Ивана Крстић, Танасије Марковић, *Коментар Закона о забрани дискриминације*, Правосудна академија, Београд, 2014, стр. 85.

синдикалним и другим организацијама (7), генетска особеност (5), рођење (3), преци (2), осуђиваност и неко друго лично својство (по 1). Пракса Повереника показује да су притужбе у највећем броју поднете због вишеструке дискриминације у поступку запошљавања или на радном месту, и то најчешће на основу пола и брачног и породичног статуса жена. Уочено је да су притужбе у великом броју поднете и због вишеструке дискриминације по разним основима у поступцима пред органима јавне власти. Овај број притужби ипак не значи да се у свим случајевима заиста радило о вишеструкој дискриминацији, с обзиром на то да се дешава да подносиоци притужби наведу по неколико личних својстава, посебно у ситуацијама када нису сигурни које је њихово лично својство било основ дискриминације. У даљем тексту биће дати кратки прегледи појединих мишљења, препорука мера и саопштења.

3.6.10.1. Мишљења и препоруке

Градски центар за социјални рад у Београду – Одељење Звездара, дискриминисао мајку и ћерку на основу пола и националне припадности

Мишљење је донето у поступку поводом притужбе коју је организација цивилног друштва поднела против Градског центра за социјални рад у Београду, Одељење Звездара, због дискриминације мајке и њене малолетне ћерке на основу пола и припадности ромској националној мањини. У притужби је наведено да су запослени у овој установи одбили да узму од жене у чије име је поднета притужба изјаву о насиљу у породици и да је овакво понашање последица стереотипног мишљења о улогама и понашању жена и предрасудама које постоје према ромској популацији, њиховим обичајима и стилу живота. Због тога се, како је у притужби наведено, насиље којем су изложене представнице ове групе минимализује, а стручњаци одвраћају од предузимања мера по службеној дужности. У изјашњењу руководитељке Градског центра за социјални рад у Београду, Одељења Звездара, наведено је да „изјава од мајке није узимана с обзиром на изразиту узнемиреност и љутњу, те неповезаност реченица, али је упућена код психолога Дома здравља, те у организацију цивилног друштва ради пружања психолошке и правне помоћи“. У изјашњењу се такође наводи да су задужени на случају жене у чије име је поднета притужба процену начина пружања помоћи и подршке вршили управо водећи рачуна о маргинализованој позицији која произлази из њеног социоекономског и васпитнообразованог статуса, порекла и пола, да

је врло често, без најаве и заказивања, била саслушана и саветодавно усмеравана, како од задужених стручњака, тако и од стране дежурних радника за хитне случајеве. У току поступка утврђено је да Градски центар за социјални рад у Београду, Одељење Звездара, није понудио чињенице и доказе на основу којих би се могло утврдити да су постојали објективни разлози за одбијање пријема пријаве жене у чије име је поднета притужба о насиљу у породици, што потврђује и мишљење Комисије Министарства за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, које је у конкретном предмету констатовало пропусте у раду Одељења. Такође, у току поступка је утврђено да су запослени којима се она обратила знали да је њен бивши партнер осуђен због насиља у породици, али упркос томе нису узели њену пријаву о насиљу у породици, већ су је упутили да помоћ потражи у организацији цивилног друштва. По спроведеном поступку, на основу изведених доказа, расположивих статистичких података у овој области, правила о терету доказивања, Повереник је донео мишљење да је одбијањем стручних радника Градског центра за социјални рад, Одељење Звездара, да приме пријаву жене у чије име је поднета притужба о насиљу у породици, Градски центар за социјални рад, Одељење Звездара, извршио вишеструку дискриминацију на основу њених личних својстава – пола и националне припадности. Због тога је Градском центру за социјални рад, Одељење Звездара, препоручено да предузме све потребне мере ради отклањања последица дискриминаторног поступања, да јој упуте писано извињење због дискриминаторног поступања у року од 15 дана од дана пријема мишљења с препоруком, да организују обуку за све запослене у Градском центру за социјални рад, Одељење Звездара, на тему дискриминације, с циљем сензибилизације и едуковања службеника за рад с ромском популацијом и рад са женама жртвама насиља у породици и партнерским односима, као и да убудуће, у оквиру обављања послова из своје надлежности, не крши антидискриминационе прописе. По овој препоруци је поступљено.

Текстом у једном недељнику повређено достојанство Ромкиња и припадника ЛГБТ популације

Мишљење је донето у поступку поводом притужби две организације цивилног друштва против листа, главног и одговорног уредника, поводом текста „Дневник робијаша – Полна увреда и врела Циганка“. Повереник је спровео поступак у ком је разматрао наводе из притужбе и изјашњења, објављени текст, као и поруке које он шаље. Након спроведеног поступка, Повереник је дао мишљење да су у тексту изражене идеје и ставови који су узнемирујући и понижавајући и који представљају повреду достојанства припадника/ца ЛГБТ заједнице

и припадница ромске националне мањине, чиме је створено понижавајуће и увредљиво окружење за припаднике ових друштвених група, и прекршене одредбе члана 12. Закона о забрани дискриминације. Због тога је недељнику и главном и одговорном уреднику препоручено да објаве извињење Ромкињама и припадницима ЛГБТ заједнице због ставова изражених у тексту, као и да убудуће не објављују текстове којима се вређа достојанство и подржавају предрасуде према овим друштвеним групама, те да својим прилозима доприносе измени образаца, обичаја и праксе који условљавају стереотипе, предрасуде и дискриминацију у односу на ове друштвене групе. По овој препоруци је поступљено.

3.6.10.2. Саопштења

Поводом 15. октобра, Међународног дана жена на селу, повереница за заштиту равноправности подсетила је на тежак положај жена у руралним пределима Србије.¹⁹⁶

3.7. Предлози за оцену уставности

Предлози за оцену уставности члана 28а Закона о пензијском и инвалидском осигурању

Повереник је примио притужбу лица које је навело да је у филијали Фонда за пензијско и инвалидско осигурање информисан да нема право да поднесе захтев за породичну пензију јер не испуњава услове из члана 28а Закона о пензијском и инвалидском осигурању. Подносилац притужбе је навео да је са супругом живео 30 година у браку, од чега 28 година у ванбрачној заједници и непуне последње две године у брачној заједници регистрованој у општини (супруга је преминула три дана пре навршења две пуне године брака).

Одредбом члана 28а Закона о пензијском и инвалидском осигурању прописано је да „ако је умрли осигураник или умрли корисник старосне, превремене старосне или инвалидске пензије у тренутку закључења брака навршио године живота из члана 19. тачка 1) овог закона, брачни друг може стећи право на породичну пензију под условом да имају заједничко дете или да је брак трајао најмање две године“.

¹⁹⁶ Саопштење поводом Међународног дана жена на селу, 15. октобар 2017. – доступно на интернет адреси: <http://ravnopravnost.gov.rs/rs/saopstenje-povodom-medunarodnog-dana-zena-na-selu/>

Полазећи од чињенице да се одредбом члана 28а Закона о пензијском и инвалидском осигурању захтевају додатни услови за лица која су одлучила да склопе брак с осигураницима који су навршили 65 година живота, Повереник је на основу члана 168. став 1. Устава Републике Србије, члана 29. став 1. тачка 1. и члана 50. став 1. Закона о Уставном суду, у 2017. поднео предлог за оцену уставности одредбе члана 28а Закона о пензијском и инвалидском осигурању.

Повереник је указао да су наметањем додатних услова за лица која су одлучила да склопе брак са осигураницима који су навршили 65 година живота, а која се односе на дужину трајања брачне заједнице, односно услов да са умрлим осигураником имају дете, ова лица стављена у неједнак положај само зато што су склопили брак са особом која је навршила 65 година живота. Имајући у виду да је право на пензију, укључујући и породичну, један од кључних елемената уставног принципа социјалне правде, да је чланом 70. став 2. Устава Републике Србије прописано да се Република Србија стара о економској сигурности пензионера, што подразумева и материјално обезбеђење и социјалну сигурност преживелог брачног друга, као и да се тумачењем спорне одредбе долази да закључка да оваква правила за стицање права на породичну пензију не важе за лица која су склопила брак с млађим осигураницима, чак и када су они у тренутку склапања брака имали 64 године и 11 месеци, Повереник је мишљења да се постављање додатних услова за брачног друга умрлог осигураника који је у тренутку закључења брака навршио 65 година живота не може оправдати ниједним објективним разлогом, односно да су ова лица дискриминисана на основу личног својства брачног друга (умрлог осигураника) – старосног доба. Поступак је у току.

Одлука Уставног суда по предлогу Повереника за оцену уставности члана 56. став 2. Закона о платама државних службеника и намештеника из 2016. године

Повереник за заштиту равноправности је у децембру 2016. упутио Уставном суду предлог за оцену уставности одредбе члана 56. став 2. Закона о платама државних службеника и намештеника.¹⁹⁷

Повереник је у предлогу за оцену уставности навео да су наведене одредбе несагласне одредбама Устава Републике Србије о зајемченим људским правима, условима за остваривање зајемчених људских права и условима за ограничење ових права (чл. 18. и 20), као и да се овим одредбама, супротно забрани дискриминације (члан 21) и одредбама

197 „Службени гласник РС”, бр. 62/06, 63/06 – исправка, 115/06 – исправка, 101/07, 99/10, 108/13 и 99/14)

Устава о условима за ограничавање људских и мањинских права (члан 20), женама одређеног старосног доба којима је престала функција у органу Републике Србије, аутономне покрајине или јединице локалне самоуправе на коју је изабрана, постављена или именована, укључујући и лице које према посебним прописима има положај функционерке, ограничава право из области социјалне заштите (члан 69. ст. 2. и 3. Устава Републике Србије). Повереник је указао да за овакво прављење разлике између мушкараца и жена бивших функционера нема објективног и разумног оправдања. Уставни суд је, 25. јула 2017, донео Одлуку бр. IУз-293/2016 којом је одбио предлог за утврђивање неуставности и несагласности с потврђеним међународним уговором одредбе члана 56. Закона о платама државних службеника и намештеника.

3.8. Мишљења на нацрте закона и других општих аката

Имајући у виду значај који донети прописи имају на превенцију дискриминације и унапређење равноправности, Повереник је током 2017. наставио да предузима активности које су се односиле на давање мишљења на нацрте и предлоге аката са аспекта своје надлежности. У току 2017. Повереник је дао 41 мишљење на нацрте аката, учествовао је у јавним расправама о појединим нацртима закона, било самоиницијативно, било на захтев предлагача. У последњих неколико година Повереник бележи значајан пораст броја датих мишљења на нацрте аката. Примера ради, 2014. дата су два мишљења на нацрте аката, док је у 2017. било 41 мишљење.

Приликом давања мишљења Повереник је користио прилику да укаже на неопходност измена или допуна одређених одредаба важећих прописа које нису обухваћене предложеним изменама, с циљем њиховог усклађивања са одредбама Закона о забрани дискриминације. Интегрални текстови датих мишљења објављени су на интернет страници Повереника.

3.9. Судски поступци

Поред заштите од дискриминације која се остварује пред Повереником за заштиту равноправности у поступку по притужбама, постоји и судска заштита од дискриминације. У зависности од правне природе повреде која је проистекла из акта дискриминације, и од тога колика је њена друштвена опасност, разликујемо грађанскоправну, прекршајноправну и кривичноправну заштиту од дискриминације.

3.9.1. Парнични постојци

Повереник је независни државни орган с активном процесном легитимацијом. Овлашћен је да подноси тужбе суду због повреде прописа који забрањују дискриминацију, у своје име а уз сагласност и за рачун дискриминисаног лица. Повереник покреће антидискриминационе парнице у општем интересу, а сам процењује када ће и у којим случајевима подићи тужбу за заштиту од дискриминације, имајући у виду чињеницу да циљ и смисао парнице коју покреће превазилазе значај који она има са аспекта заштите права самих дискриминисаних лица, односно групе лица. У питању су *старајешке парнице*, које Повереник покреће и води у јавном интересу, с циљем да допринесе доследној примени прописа и унапређењу правне праксе, да додатно охрабри и подстакне жртве дискриминације на покретање антидискриминационих парница, као и да правно едукује и сензибилише јавност за проблем дискриминације. Поред тога, циљ Повереника јесте да својом процесном активношћу издејствује доношење повољних судских пресуда, којима се поред пружања правне заштите дискриминисаним лицима, упућује и јасна порука јавности да је дискриминација забрањена и да се делотворно санкционише. С друге стране, циљ односно сврха стратешких парница треба да буду и обезбеђење правилног тумачења или правилне примене антидискриминационих прописа, па самим тим да се путем судске праксе појасни смисао одређеног прописа или да се овом праксом укаже на то да је одређени пропис потребно изменити, допунити односно унапредити.¹⁹⁸

Током 2017. Повереник је поднео три тужбе за заштиту од дискриминације. У поступцима за заштиту од дискриминације законом је прописана привилегована месна надлежност суда према седишту односно пребивалишту тужиоца. Међутим, Повереник је одлучио да у парницама које је покренуо током 2017. користи општу месну надлежност судова, како би допринео развоју судске праксе широм Републике Србије.

У овом делу извештаја биће представљени парнични поступци које је Повереник покренуо 2017. године.

Тужба због изградње зида око ромског насеља у Крушевцу

Повереник је у јуну 2017. поднео тужбу против четири-тужена због дискриминације на основу припадности ромској националној

¹⁹⁸ Значај и улога *старајешких парница* у заштити од дискриминације у Републици Србији, Бранкица Јанковић повереница за заштиту равноправности, проф др Ивана Крстић, регионална конференција „Размјена најбољих искустава у рјешавању кршења људских права са посебним фокусом на борбу против дискриминације”, Сарајево, 15–16. фебруара 2018. године.

мањини. У тужби је, између осталог, наведено да је у периоду од 5. до 8. новембра 2016. непосредно уз ромско насеље а паралелно с улицом подигнут бетонски зид, тако да је ромско насеље фактички ограђено. Повереник је у тужби навео да се преко пута налази неромско насеље поред којег пролази пут исте категорије, фреквентности и са истим ограничењем брзине, међутим, на том делу пута није изграђен нити звучни, нити ободни зид. Припремно рочиште је одржано 12. септембра 2017. године. Након тога одржана су три рочишта за главну расправу до краја 2017. године.

Тужба због дискриминације на основу здравственог стања у области рада

У јулу 2017. Повереник је поднео Вишем суду у Београду тужбу против послодавца због дискриминације подносиоце притужбе на основу здравственог стања и инвалидитета у области рада и запошљавања. У тужби је наведено да је Комисија органа вештачења Републичког фонда за пензијско и инвалидско осигурање у поступку оцене радне способности утврдила да је именована особа са инвалидитетом која се запошљава под општим условима и да није способна за послове који захтевају сменски продужени и ноћни рад, тешка физичка оптерећења и рад с канцерогеним материјама било које врсте, те да је уз наведена ограничења способна за рад у свом занимању који би се обављао у преподневној смени. Тужени је у решењу о отказу уговора о раду навео да запосленој престаје радни однос због „организационих промена код послодавца, немогућности запослене услед здравственог стања да више обавља овај посао и немогућности послодавца да примени мере за запошљавање вишка запослених, предвиђене чланом 155. став 1. тачка 5. Закона о раду“. Тужени је такође у изјашњењу на притужбу навео да нема простор да на самом почетку има запослене који имају здравствени проблем који им отежава да обављају свој посао. Имајући у виду обележја извршене дискриминације, укупне околности случаја и потребу пружања делотворне заштите од дискриминације, у складу са својим овлашћењима, користећи активну процесну легитимацију Повереник је поднео тужбу Вишем суду у Београду због повреде чл. 6, 16. и 26. Закона о забрани дискриминације. До краја 2017. одржано је једно рочиште.

Тужба због дискриминације жена и ЛГБТ особа у тексту 'Насиље у породици и насиље над породицом'

Тужбом против аутора текста од 8. новембра 2017. Повереник је покренуо поступак пред Вишим судом у Новом Саду због повреде чл. 12. и 20. Закона о забрани дискриминације, а због дискриминације на

основу пола и сексуалне оријентације. У тужби је наведено да тужени у тексту шаље поруку да заштита од насиља у породици није оправдана у свим случајевима, него да треба да буде селективна односно у зависности од тога да ли је жена јака или слаба, нервозна, мушичава или добро расположена, да ли има љубавника или нема, да ли зарађује или је издржавана, да ли је у брак унела неку имовину или се уселила у мужев стан итд. У тужби је поред осталог наведено да је став да само „слаби“ заслужују заштиту, тј. да жене заштиту заслужују само ако су „слабе“ заснован је на стереотипима и генерализацији улоге жена, које из разлога што су жене нужно морају бити и слабије, како би уживале заштиту. Тужени у наведеном тексту квалификује ЛГБТ популацију и активности које они организују у виду шетњи као и сексуалност, која је другачија од хетеросексуалне, као „примитивне“, „насилничке“ и „простачке“. Такође, текстом јавно заговара односно имплицира ограничавање права на слободу кретања и окупљања овој друштвеној групи као и права на заштиту, а која права су гарантована међународним прописима као права која припадају сваком појединцу без дискриминације.

Виши суд у Новом Саду није одредио припремно рочиште до краја 2017. године.

3.9.2. Кривичне пријаве

У току 2017. Повереник је поднео надлежном тужилаштву три кривичне пријаве због дискриминације припадника и припадница ромске националне мањине.

3.9.3. Прекршајни поступци

Током 2017. поднет је један захтев за покретање прекршајног поступка због дискриминације припадника и припадница ЛГБТ популације. Такође, обустављен је један прекршајни поступак по захтеву Повереника од 3. новембра 2011, због наступања застарелости за вођење прекршајног поступка.

3.10. Остали исходи поступака

У току 2017. Повереник у 51 притужби није поступао због ненадлежности, а у 138 због непотпуности притужбе и других разлога који онемогућавају поступање по притужби. Притужбе које су одбачене због ненадлежности односиле су се на повреду права које нису

у надлежности Повереника, већ других државних органа. У овим случајевима се подносиоци притужбе обавештавају о разлозима за одбацивање притужбе, а дају им се и информације о томе који је орган надлежан у конкретном случају.

Сваки подносилац непотпуне притужбе обавештава се о разлозима због којих је притужба непотпуна, као и о томе које податке је неопходно да достави и/или шта треба да приложи уз притужбу, уз остављање рока од 15 дана за допуну притужбе. Уколико у остављеном року подносилац не отклони недостатке, Повереник не поступа даље по притужби. У 163 притужби било је очигледно да нема повреде права на коју подносилац притужбе указује, у 34 случаја био је покренут или окончан судски поступак у истој ствари, у једном случају није поступано због протеча времена, због чега није било могуће постићи сврху поступања, у седам случајева по притужби већ је поступано а нису понуђени нови докази, а у 12 случајева притужба је повучена.

Примери значајни за разумевање појма дискриминације, из притужби које су упућене Поверенику, а поводом којих Повереник није даље поступао јер је било очигледно да нема повреде права на које подносилац притужбе указује или из других разлога прописаних законом, приказани су у Редовном годишњем извештају Повереника за заштиту равноправности за 2017. годину.¹⁹⁹

¹⁹⁹ Редован годишњи извештај Повереника за заштиту равноправности за 2017. – доступно на интернет адреси: http://ravnopravnost-5bcf.kxcdn.com/wp-content/uploads/2018/03/RGI-2017_PZR_FINAL_14.3.2018-1.pdf

4. Сарадња Повереника

Током 2017. Повереник за заштиту равноправности наставио је сарадњу с релевантним друштвеним актерима с циљем унапређења равноправности и уживања Уставом гарантованог права на равноправност. Повереница за заштиту равноправности, као и запослени у стручној служби током 2017. учествовали су на више од 650 догађаја (конференција, округлих столова, радионица, дебата, форума, акција и сл.). На већини ових догађаја представници Повереника су својим излагањима представљали рад институције и доприносили закључцима скупова.

4.1. Сарадња са органима јавне власти

4.1.1. *Сарадња с Народном скупштином Републике Србије*

У складу са Законом о забрани дискриминације, Повереник за заштиту равноправности подноси Народној скупштини годишњи извештај о стању у области заштите равноправности. Редовни годишњи извештај за 2016. није разматран на седници Народне скупштине. Детаљно је разматран на 11. седници Одбора за људска и мањинска права и равноправност полова Народне скупштине Републике Србије, одржаној 20. јула 2017. године.

Поред тога, на 23. седници Одбора за административно-буџетска и мандатно-имуניתетска питања Народне скупштине Републике Србије, поводом одређивања максималног броја запослених на неодређено време у календарској 2017. години, повереница је образложила Предлог о одређивању максималног броја запослених у Стручној служби Повереника за заштиту равноправности, с обзиром на усвојен Финансијски и Кадровки план институције за 2017. годину. Надлежни одбор донео је одлуку којом се усваја предлог Повереника.

Такође, Повереник је, на захтев председника делегације Парламентарног одбора за стабилизацију и придруживање, припремио извештај о заштити основних права и слобода, с тежиштем на родној равноправности и насиљу у породици, као и о улози и функционисању ове независне институције. Извештај је израђен ради припреме чланова делегације Народне скупштине за шести састанак Парламентарног одбора за стабилизацију и придруживање Европске уније и Србије, који је одржан у септембру 2017. у Стразбуру, у седишту Европског парламента. На састанку је усвојена Декларација

и упућене препоруке Савету за стабилизацију и придруживање и институцијама Србије и Европске уније. Декларацијом се, између осталог, у тачки 11. *йоново истйиче значај независних државних орана, орјанизација и йшла у обезбеђивању одјоворностйи и надзора над радом извршне властйи; наїлашава значај йуне йолийичке и администйра- тйивне йодрйике њиховом раду и адекватйном йошйовању њихових йрейорука.*

Одбор за права детета Народне скупштине Републике Србије и Повереник заједнички су организовали свечану седницу поводом 1. октобра – Међународног дана старијих особа – посвећену међугенерацйјској солидарности. На седници су додељене награде победницима на конкурсy „Мост разумевања – међугенерацйјска солидарност“, који је организовао Повереник за ученике од шестог до осмог разреда основних школа на територији Републике Србије. Награде су додељене за најбоље литерарне радове, ликовне радове и фотографије. Присутним ђацима, наставницима и другим гостима, поред поверенице за заштиту равноправности и председнице Народне скупштине, обрадили су се и министар просвете, науке и технолошког развоја као и министар за рад, запошљавање, борачка и социјална питања.

Семинар под називом „Сарадња Повереника за заштиту равноправности и Народне скупштине Републике Србије у области борбе против дискриминацйје (с посебним освртом на делокрут рада Одбора за одбрану и унутрашње послове и Одбора за контролу служби безбедности)“ одржан је у септембру 2017, уз подршку Мисије ОЕБС-а у Србији. Повереница је одржала неколико предавања о улози и раду Повереника за заштиту равноправности у сузбијању дискриминацйје и унапређењу равноправности.

На 18. седници Одбора за рад, социјална питања, друштвену укљученост и смањење сиромаштва Народне скупштине представљене су активности Повереника усмерене на унапређење положаја особа са инвалидитетом. Седница је одржана под називом „Трансформација ка друштву које је одрживо и прилагођено свима“, а поводом обележавања Међународног дана особа са инвалидитетом.

Успешна сарадња настављена је са Женском парламентарном мрежом и у 2017. години. Повереница је учествовала на петој Националној годишњој конференцији Женске парламентарне мреже у Дому Народне скупштине Републике Србије, с темама борбе против насиља над женама, доношења закона о родној равноправности, економског оснаживања и положаја жена на селу, питања здравља жена, као и односа жена и животне средине.

4.1.2. Сарадња с њедстѡвницима извршне власћи

Повереница се састала у првој половини године с тадашњим председником Владе Александром Вучићем. Разговарали су о активностима на остваривању пуне равноправности свих грађана Републике Србије, пре свега ради унапређења услова и једнаких шанси приликом запошљавања и на тржишту рада, уз посебну пажњу према најугроженијим групама.

Током 2017. настављена је сарадња с Министарством унутрашњих послова у оквиру програма обуке за полицијске службенике „Препознавање и реаговање на дискриминацију“. Уз подршку Мисије ОЕБС-а у Србији, у периоду од априла до јуна 2017. реализоване су још четири обуке за полицијске службенике и то у Шапцу, Врњачкој Бањи, на Златибору и на Сребрном језеру. Обукама је обухваћено 114 припадника криминалистичке и саобраћајне полиције,²⁰⁰ из различитих полицијских управа.²⁰¹ Евалуација обука показала је да су учесници усвојили знања о појму и облицима дискриминације, а изванредни резултати уочени су код препознавања личних својстава и ситуација дискриминације.

Имајући у виду да је област образовања од изузетног значаја за изградњу толерантног друштва и бољег разумевања различитости, Повереник је у току 2017. активно сарађивао с Министарством просвете, науке и технолошког развоја. Повереник је, у сарадњи са овим министарством, расписао наградни конкурс за ученике 6, 7. и 8. разреда основних школа у Србији с темом међугенерациске солидарности.²⁰²

Такође, у априлу, уочи Светског дана Рома, повереница је с групом студената и студенткиња, припадника ромске националне мањине, посетила Министарство просвете, науке и технолошког развоја и с министром разговарала о могућностима за унапређење афирмативних мера за упис на факултете припадника и припадница ове мањине. Договорено је да се у наредном периоду заједнички дефинишу могућа решења, која ће прецизно утврдити критеријуме за примену афирмативних мера приликом студирања. Важно је истаћи да су у школској 2017/2018. студенти припадници ромске националне мањине остварили право на смештај у студентским домовима.

²⁰⁰ Са обукама реализованим у 2016, укупан број полицијских службеника који су обухваћени програмом обука износи више од двеста седамдесет.

²⁰¹ Укупно 15 полицијских управа – Нови Сад, Шабац, Рума, Сремска Митровица, Ваљево, Јагодина, Пирот, Крагујевац, Лесковац Ужице, Чачак, Пријепоље, Зајечар, Бор и Београд.

²⁰² Више о реализацији конкурса наведено је у делу 4.1.1. *Сарадња с Народном скупшћиним Републике Србије*.

Имајући у виду да је од почетка оснивања Повереника дискриминација најзаступљенија у области рада и запошљавања, уз подршку Мисије ОЕБС-а у Србији и у сарадњи с Министарством за рад, запошљавање, борачка и социјална питања реализоване су четири обуке за инспекторе рада под називом „Примена антидискриминационих прописа“. Обуке су реализоване у Београду, Новом Саду, Крагујевцу и Нишу и њима је обухваћено 100 полазника.

Континуирану сарадњу са осталим државним органима Повереник остварује и у процесу европских интеграција и праћењу и спровођењу активности у вези с преговарачким процесом за приступање Републике Србије Европској унији.

4.1.3. Сарадња с јединицама локалне самоуправе

Током 2017, у сарадњи с Министарством за државну управу и локалну самоуправу и Сталном конференцијом градова и општина, Повереник за је током марта и априла одржао 10 регионалних семинара под називом „Заштита од дискриминације – препознавање и спречавање случајева дискриминације у раду локалне самоуправе“ у Београду, Зрењанину, Нишу, Лесковцу, Суботици, Ужицу, Зајечару, Лозници, Крагујевцу и Новом Пазару. Кроз програм обуке представљени су појам и облици дискриминације, механизми за заштиту од дискриминације, улога, мисија и надлежност институције Повереника. Више од 130 запослених из 75 јединица локалних самоуправа детаљно су упознати с начином подношења притужби Поверенику, о поступку по притужбама, као и примерима из праксе Повереника који су се односили на рад локалне самоуправе. Евалуација је показала да је за 16% увећан ниво знања о дискриминацији након једнодневне обуке.

4.2. Сарадња са организацијама цивилног друштва

Програм „Симулација суђења (Moot Court) из области заштите од дискриминације“ Повереник успешно спроводи у партнерству с Фондацијом за отворено друштво Србија. Пету годину заредом реализовано је Национално такмичење у симулацији суђења „Осуди дискриминацију“, намењено студентима основних и мастер студија права на акредитованим факултетима у Србији.

У оквиру 30. Београдског маратона, Повереник је организовао шесту по реду акцију у оквиру пројекта „Равноправно до циља“, у сарадњи са Спортским савезом особа са инвалидитетом Београда. За организацију

ове промотивне акције и традиционално учешће на Београдском маратону, организациони одбор Београдског маратона доделио је захвалницу Поверенику, а ове године, по први пут, Спортски савез особа са инвалидитетом Београда доделио је и посебно признање институцији Повереника за велики допринос развоју спорта особа са инвалидитетом и унапређење положаја спортиста са инвалидитетом у Републици Србији.

Повереник је наставио да координира активности у оквиру програма „Не цени књигу по корицама – Жива библиотека у Србији“, који се у партнерству са Саветом Европе и невладиним организацијама спроводи од 2012. године.

Повереница Јанковић је у улози менторке учествовала у једно-годишњем програму менторства „Подели своје знање“, који од 2010. спроводи Европски покрет у Србији, уз подршку Амбасаде Сједињених Америчких Држава, Ерсте банке и Мисије ОЕБС-а у Србији. Програм је усмерен на професионално и лично оснаживање жена кроз размену искустава и знања и међусобну подршку, а менторке су током целе године волонтерски радиле с менторинама, младим женама које тек граде своје каријере.

Уочи Међународног дана жена, повереница Јанковић потписала је Женску платформу за развој Србије којом су дефинисани развојни циљеви у различитим областима друштвеног живота, како би се правац развоја усмерио ка побољшању квалитета свакодневног живота жена и мушкараца у Србији у периоду 2014–2020. године. Повереница је подржала међународну кампању „Инспирација за девојчице (Inspiring Girls)“ коју у Србији спроводи организација цивилног друштва ЦРТА – Центар за истраживање, транспарентност и одговорност. Поред тога, у току године организације цивилног друштва одржале су низ конференција, трибина, стручних и других скупова с темом унапређења родне равноправности, на којима је учествовао Повереник. Кроз сарадњу са Војвођанским ромским центром за демократију, Ромским едукативним фондом и Београдском отвореном школом обезбеђена је волонтерска пракса у Стручној служби Повереника за неколико студената и дипломаца друштвених факултета.

На позив Националне организације особа са инвалидитетом, Повереник је у својству посматрача учествовао на састанцима Управног одбора пројекта „Израда ситуационе анализе о положају деце са сметњама у развоју/инвалидитетом у Србији“, Повереник је подржао Центар за самостални живот особа са инвалидитетом у реализацији пројекта „Јачање политичког учешћа особа са инвалидитетом у Србији“, у циљем унапређења уживања изборног права особа са инвалидитетом.

Савез слепих Србије доделио је повереници за заштиту равноправности Бранкици Јанковић захвалницу овог удружења за унапређење положаја слепих и слабовидних особа, допринос у заштити од дискриминације и промовисање равноправности.

Поред тога, остварена је сарадња са Савезом бубрежних инвалида Републике Србије и Савезом глувих и наглувих Србије ради превазилажења проблема с којима се суочавају особе са инвалидитетом у процесу образовања, запошљавања и остваривања здравствене заштите.

Повереник за заштиту равноправности дао је подршку Комитету правника за људска права (YUCOM) за учешће у ДРИМ пројекту (Дунав регионална информативна платформа за економску интеграцију миграната).

Повереник је сарадник Центра за унапређивање правних студија који је носилац пројекта „Подршка припадницима најдискриминисанијих друштвених група и њиховим организацијама“ који се финансира из програма *EuropeAid*.

Поред редовног учешћа поверенице и запослених у Стручној служби на септембарској Паради поноса, повереница је подржала отварање Прајд-инфо центра, првог јавног простора у центру града где су грађани могли да се информишу о положају ЛГБТ особа и активностима организација које се баве правима ове заједнице. Запослени у Стручној служби Повереника су у Прајд-инфо центру непосредно пружали информације о поступку подношења притужби због дискриминације, као и о другим активностима Повереника.

4.3. Међународна сарадња

Током 2017. Повереник је наставио међународну сарадњу са европским и регионалним телима за равноправност, кроз билатералне сусрете и активно учешће у раду Европске мреже тела за равноправност (ЕКВИНЕТ).

Фонд за добру управу (*Good Governance Fund*) Владе Уједињеног Краљевства, преко Амбасаде Велике Британије у Београду, подржао је активности Повереника кроз реализацију пројекта „Јачање људских права и сузбијање дискриминације осетљивих група кроз подршку имплементацији антидискриминационог правног оквира“. Један од циљева пројекта јесте развој индикатора дискриминације који ће Поверенику послужити као алатка за унапређење креирања политика и конкретних активности за сузбијање дискриминације у Републици Србији. Поред тога, у оквиру пројекта реализована је кампања „Да

равноправност буде стварност“ у којој су учествовале јавне личности из света спорта, културе и уметности.

Повереница и амбасадор Краљевине Норвешке Арне Санес Бјорнстад потписали су крајем децембра уговор о реализацији пројекта под називом „Јачање локалних антидискриминационих капацитета и институционалних капацитета Повереника за заштиту равноправности“, који је подржала Краљевина Норвешка.

Почетком септембра повереница је учествовала и на међународној конференцији „Женска права, религија и избеглице: европски градови између културе добродошлице и одбацивања“, у организацији мреже ФемСитиз и града Беча. На скупу су представљени различити приступи које европски градови примењују у решавању кључних проблема с којима се суочавају жене избеглице.

Сарадња с немачким институцијама за равноправност, пре свега са Савезном агенцијом за борбу против дискриминације Савезне Републике Немачке (ФАДА) значајно је унапређена у 2017. години. Повереница је боравила средином октобра у радној посети ФАДА, на позив директорке Кристине Лудерс, а и учествовала је у раду експертске конференције посвећене односу полиције и других представника извршне власти према Ромима и Синтијима.

Поред тога, у оквиру сарадње с ФАДА представница Повереника учествовала је на конференцији под називом „Разноликост као снага – разноликост као изазов“, организованој у оквиру годишњег програма подршке унапређењу положаја ЛГБТТИК популације у Немачкој.

Уз подршку ГИЗ-а, организована је и студијска посета ФАДА, Канцеларији за заштиту равноправности града Берлина (ЛАДС) и организацији „Федерације ЛГБТИ у Немачкој (ЛСВД)“.

4.3.1. Сарадња с Делегацијом Европске уније у Рейублици Србији

У оквиру сарадње са Делегацијом Европске уније у Републици Србији Повереник започео је у октобру 2015. године реализацију двогодишњег твининг пројекта под називом „Подршка унапређењу људских права и нулта толеранција на дискриминацију“, који је финансиран из средстава Европске уније. Партнери на пројекту били су Канцеларија за људска и мањинска права Владе Републике Србије, Институт за људска и мањинска права „Лудвиг Болцман“ из Аустрије и Канцеларија за људска и мањинска права Владе Републике Словеније.

Поред тога, као једна од кључних активности у оквиру пројекта, израђен је приручник „Кодекс равноправности – Смернице за израду кодекса антидискриминационе политике послодаваца у Србији“.

Експертска мисија Европске комисије посетила је институцију Повереника ради ближег упознавања са стањем у остваривању права националних мањина у Републици Србији. Кључна тема састанка било је социјално укључивање Рома и Ромкиња.

По преузимању дужности новог шефа Делегације Европске уније у Републици Србији, амбасадор Сем Фабрици састао се средином новембра с повереницом. Током разговора било је речи о напретку у унапређењу положаја мањинских и маргинализованих група, односу према дискриминацији и толеранцији у свим областима живота, као и доприносу Повереника у промовисању важности људских права и равноправности и значају институције у процесу евроинтеграција.

4.3.2. Сарадња с Мисијом ОЕБС-а у Србији

Повереник је наставио са спровођењем активности у оквиру пројекта започетог 2016, чији је циљ обука полицијских службеника за препознавање и реаговање на дискриминацију. Осим тога, реализоване су четири обуке за инспекторе рада с темом препознавања и реаговања на дискриминацију. Активности су детаљније представљене у одељку 4.3.3. овог извештаја.

Такође, у марту 2017. у сарадњи с Мисијом ОЕБС-а организована је конференција о значају родног аспекта у сфери безбедности и смањењу ризика од елементарних непогода под називом „Безбедност и род у ванредним ситуацијама“. Теме конференције биле су предности увођења родно осетљивих политика с циљем смањења ризика од природних непогода и родни аспекти у кризним ситуацијама. На конференцији је представљена публикација „Медији, род и извештавање у ванредним ситуацијама“, које је израдио Повереник уз подршку Мисије ОЕБС у Србији.

Уз подршку Мисије ОЕБС, Повереник је 2017. по трећи пут доделио награду за најбоље медијске текстове и прилоге с темом борбе против дискриминације и промовисања равноправности и толеранције.

Мисија ОЕБС у Србији наставила је да подржава регионалну сарадњу тела за равноправност. Крајем новембра, организована је посета званичне делегације Повереника Комисији за заштиту од

дискриминације Републике Бугарске,²⁰³ као и учешће Повереника на Другој регионалној конференцији тела за равноправност Југоисточне Европе у Загребу.

Почетком јуна, повереница је учествовала у раду Друге прегледне конференције о родној равноправности у седишту ОЕБС-а у Бечу. Повереница је узела учешће на панелу „Родна перспектива конфликтног циклуса“. Поред тога, повереница је учествовала у раду Имплементационог састанка људске димензије ОЕБС-а у Варшави и представила активности Повереника усмерене на едукацију деце и младих.

Повереница за заштиту равноправности Бранкица Јанковић добитница је награде „Личност године“ у 2017. за допринос у борби против дискриминације и промовисање једнакости и толеранције коју додељује Мисија ОЕБС-а у Србији.

4.3.3. Сарадња с Фондом Уједињених нација за децу – УНИЦЕФ

Ради унапређења равноправности и заштите права детета у Републици Србији, током 2017. настављена је реализација пројектних активности предвиђених Изјавом о сарадњи Повереника за заштиту равноправности и Фонда Уједињених нација за децу – Канцеларије у Србији.

Повереник је објавио треће допуњено издање публикације *Немој да толеришеш дискриминацију! Тражи заштити и реати!*, и започео рад на изради приручника за препознавање дискриминације у школама, намењен родитељима, наставном особљу и ученицима нижих и виших разреда.

Повереница је водила последњу министарску сесију у оквиру конференције УНИЦЕФ-а о раном развоју деце под називом „Најбоља инвестиција у будућност нације – развој деце најмлађег узраста“.

Повереник је учествовао и на конференцији „Унапређење права детета кроз јачање система правосуђа и социјалне заштите у Србији“, коју је организовао УНИЦЕФ.

4.3.4. Сарадња са Црвеним крстом

Током 2017. Повереник је наставио сарадњу са Црвеним крстом Србије. У оквиру пројекта „Старење у градовима“ и заједничког деловања на унапређењу положаја старијих особа у Републици Србији,

²⁰³ Више о овој билатералној посети у делу 4.4.2. *Регионална сарадња на унапређењу равноправности*.

спроведено је ново истраживање „Старење у градовима – изазови савременог друштва“. Повереница је учествовала у обукама представника 16 локалних организација Црвеног крста, који су спроводили анкету у својим локалним срединама. Методологија истраживања подразумевала је и организацију фокус група у више градова, на којима су представљени мандат Повереника и поступак подношења притужби за заштиту од дискриминације. Резултати истраживања представљени су јавности крајем децембра на конференцији у Београду.²⁰⁴

У оквиру сарадње с Црвеним крстом Србије, улога и надлежност Повереника представљене су на трибини „Достојанствено старење“ у оквиру јесењег Фестивала здравља, као и на конференцији „Социјална инклузија старијих – фактор развоја друштва“.

Поред тога, представница Повереника била је део делегације коју је предводио Црвени крст Србије на међународној конференцији у Загребу под називом „Психолошка прва помоћ и психосоцијална подршка у кризним ситуацијама“. Предлози Повереника о значају тачног и благовременог информисања јавности посредством медија, као и о унапређењу сарадње државних органа с Црвеним крстом у кризним ситуацијама, уврштени су у закључке конференције.

4.4. Остали видови сарадње

Посебан фокус Повереника у 2017. био је на сузбијању дискриминације у области рада и запошљавања, будући да је у овој области највише пријављених случајева дискриминације. Тако је, између осталог, значајна пажња посвећена унапређењу сарадње са синдикатима и компанијама које су приступиле доношењу Кодекса и које су се обратиле Поверенику за помоћ. Такође, Повереник је наставио успешну сарадњу с националним саветима националних мањина. У Редовном годишњем извештају Повереника дат је преглед осталих најзначајнијих активности остварених у сарадњи с различитим партнерима.

4.4.1. Сарадња са Евројском мрежом тела за равноправности (ЕКВИНЕТ)

Повереник је наставио сарадњу са Европском мрежом тела за равноправност (ЕКВИНЕТ)²⁰⁵ и у 2017, кроз учешће у раду Годишње

²⁰⁴ Најважнији налази овог истраживања представљени су у одељку 3.1.2. овог извештаја.

²⁰⁵ Европска мрежа тела за равноправност – ЕКВИНЕТ састоји се од 46 институција из 34 европске земље, које у својој надлежности имају борбу против дискриминације.

скупштине, тематским платформама (Платформа за сарадњу Савета Европе, ЕКВИНЕТ-а, ЕНХРИ и Агенције за основна права Европске уније за унапређење социјалноекономских права и равноправности), семинарима и радним групама.

Почетком маја 2017. Повереник је учествовао на стратешком састанку свих чланица ЕКВИНЕТ-а на којем се расправљало о даљим корацима у развоју стандарда тела за равноправност.

У октобру 2017. повереница је учествовала на редовној Годишњој скупштини ЕКВИНЕТ-а, као и на свечаној конференцији поводом 10 година постојања мреже.

Европска комисија је 2015. усвојила Списак активности за унапређење равноправности припадника ЛГБТИ заједнице, који се показао као корисно средство за ефикасну примену јавних политика на нивоу Европске уније у овој области. С тим у вези, ЕКВИНЕТ-ова радна група за формирање практичних политика је израдила и објавила брошуру, у којој наводи активности европских тела за равноправност, којима се даје допринос њиховој примени. Пракса Повереника у области заштите права припадника ЛГБТИ популације заузела значајно место у самој брошури.²⁰⁶

Фокус *Радне групе за комуникацијске стратегије* и праксе у 2017. био је на развоју комуникацијских алата када су у питању теме забране дискриминације и унапређења равноправности. У 2017. одржана су два састанка радне групе.

У оквиру Радне групе за родну равноправност, поред редовних састанака, одржан је тренинг о дискриминацији у области рада „Како изградити аргументацију за случајеве у вези са једнаким зарадама“. На следећем састанку Радне групе за родну равноправност разматрана је иницијатива Европске комисије *work-life balance*, као и дводневни семинар с темом „Пробијање стакленог плафона: каријерно напредовање жена“.

Радна група за антидискриминационо право у пракси је у 2017. радила на припреми приручника *Дискриминација на основу вероисповести и уверења* који ће обухватити: правни оквир, запошљавање, образовање, пружање услуга, јавно манифестовање верских и других уверења, поступање пред органима јавне власти. Поред тога, одржан је дводневни тренинг у области стратешког парничења.

²⁰⁶ Доступно на интернет адреси: www.equineteurope.org/IMG/pdf/equinet_lgbti-factsheet-a4_def-web.pdf

Повереник учествује и у раду два *ad hoc* тела ЕКВИНЕТ-а: Кластера за истраживање и аналитику и Кластера за квазисудску функцију.

У току 2017. одржани су четврти и пети састанак Платформе за сарадњу Савета Европе, ЕКВИНЕТ-а, ЕНХРИ и Агенције за основна права Европске уније за унапређење социјалноекономских права и равноправности. Учешће Повереника у раду ове платформе омогућава учешће у креирању политика заједно с државама чланицама Европске уније.

4.4.2. Регионална сарадња на унапређењу равноправности

У току 2016. Повереник је отпочео активности ка успостављању делотворног модела регионалне сарадње институција које се баве заштитом људских права, а једна од најважнијих јесте потписивање Изјаве о сарадњи девет тела за заштиту равноправности у Југоисточној Европи и организација регионалне конференције с темом ефикасног сузбијања дискриминације и унапређења равноправности.

Поред учешћа поверенице на више конференција и стручних скупова у региону, у октобру 2017. у Загребу је одржана и друга конференција регионалних тела за равноправност Југоисточне Европе под називом „Изазови прикупљања статистике на основу дискриминације“.

Поред тога, на позив Комисије за заштиту од дискриминације Републике Бугарске, представници Повереника посетили су ово независно тело, разменили искуства у области заштите и унапређења равноправности и договорили наставак даље сарадње на билатералном нивоу, пре свега у области заштите од дискриминације у области рада и запошљавања. Повереница Бранкица Јанковић и председница Комисије за забрану дискриминације Ана Цумалијева потписале су Изјаву о сарадњи која подразумева размену искустава и добре праксе, као и заједничко учешће на пројектима ради унапређења поштовања људских права.

4.4.3. Годишња конференција Повереника поводом Међународног дана толеранције

Поводом 16. новембра, Међународног дана толеранције, Повереник је организовао годишњу конференцију посвећену стању у остваривању равноправности у Републици Србији. Одржавање конференције подржала је Мисија ОЕБС у Србији.

У тематском делу конференције, представљени су подаци из анализе Повереника за заштиту равноправности „Родна равноправност на позицијама одлучивања у јединицама локалне самоуправе“.²⁰⁷

На конференцији су по трећи пут додељене годишње медијске награде за толеранцију, а признања награђеним новинарима и новинарима уручили су повереница Јанковић и шеф Мисије ОЕБС-а у Србији Андреа Орицио. Новинари су награђени у три категорије – за најбољи ТВ / радио прилог, најбољи штампани / онлајн текст и за најбољу репортажу / документарни филм.

²⁰⁷ Резултати анализе приказани су у одељку 3.1.1. овог извештаја.

5. Медијско извештавање о темама равноправности и активностима Повереника

Медијско извештавање о активностима поверенице за заштиту равноправности и раду институције и у 2017. имало је тренд пораста и резултирало је повећаним интересовањем медија за теме равноправности и заштите људских права. Важно је напоменути да се традиционална новинарска награда Повереника за заштиту равноправности и Мисије ОЕБС-а показала као добар подстицај и мотив медијима да више извештавају о равноправности свих угрожених и осетљивих група. Медији су били заинтересовани и за две конференције наше институције: прва на којој је представљен Кодекс равноправности за послодавце, и друга, поводом Међународног дана толеранције, на којој су презентовани резултати анализе података о заступљености жена на локалном нивоу. Ова два догађаја представљала су повод да медији континуирано указују на случајеве дискриминације у области рада и запошљавања, као и на теме родне равноправности.

Новинари и новинарке током 2017. бавили су се интензивно говором мржње у медијима, преносећи упозорења поверенице и наглашавајући улогу Повереника за заштиту равноправности. У питању су случајеви где су изношене озбиљне и тешке квалификације, које су понижавајуће и увредљиве нарочито када су у питању ЛГБТ особе и жене, у јавном простору, у емисијама и терминима који имају велику гледаност, али и у колумнама у дневним листовима.

Положај жена на тржишту рада, њихова дискриминација на послу или приликом запошљавања, насиље у породичним и партнерским односима, заступљеност жена у политици и бизнису, неједнаке плате жена и мушкараца, економско оснаживање жена, нацрт новог закона о родној равноправности – мноштво је тема о којима су медији у претходној години објављивали изјаве, ставове и интервјуе поверенице, а које су у фокусу имале женска људска права. Закон о спречавању насиља у породици био је у жижи интересовања новинара и новинарки, који су у готово сваком тексту или прилогу цитирали повереницу, укључујући и упозорења и саопштења о неопходности ефикасне заштите. Проблеми с којима се суочавају труднице и породиље, али и жене које тек планирају породицу, значај већег укључивања мушкараца у породични живот, репродуктивна права жена, такође су биле теме којима су се бавили и штампани и електронски медији.

Медијско интересовање за положај *старијих праћана и праћанки* у претходној години се у одређеној мери повећало и резултирало већим

бројем објава о значају међугенерациске солидарности, а битан извор за интензивније писање о старијима, представљала су и истраживања Повереника за заштиту равноправности и Црвеног крста Србије „Положај старијих на селу“ и „Старење у градовима“.

Положај грађана и грађанки са инвалидитетом, њихова дискриминација приликом запошљавања, архитектонске баријере и неприступачност објектима и јавним површинама, теме су о којима су у знатној мери медији извештавали и претходне године. Приметан је одређени помак у начину на који се пише о овој осетљивој групи, јер је било мање текстова који ову популацију описују из угла здравствених дијагноза или с призвучком сажалења, већ се о проблемима особа са инвалидитетом говорило кроз призму неравноправности и ускраћивања неког права, али и афирмативних мера.

Када је у питању извештавање о правима *националних мањина*, утисак је да су се медији с националном покривеношћу овим темама бавили у мањој мери, док су локални и регионални медији интензивније објављивали текстове и прилоге пре свега о унапређењу положаја ромске заједнице. Медији су били заинтересовани и за теме које се односе на укључивање ромске деце у образовни систем као и запошљавање Рома.

Теме посвећене положају и правима ЛГБТ популације и у 2017. биле су честе у свим медијима. Са аспекта праћења рада Повереника за заштиту равноправности, редовно су објављиване активности поверенице.

Треба истаћи да су медији извештавали и о најављеним изменама Закона о забрани дискриминације, као и да су велико интересовање у 2017. изазвале редовна конференција поводом Међународног дана толеранције и додела годишњих медијских награда, коју је у директном преносу емитовао јавни сервис Радио телевизије Србије.

6. Извршавање обавеза по закону о слободном приступу информацијама од јавног значаја

Повереник за заштиту равноправности обезбеђује слободан приступ информацијама поступајући по захтевима за слободан приступ информацијама од јавног значаја, објављивањем Информатора о раду и других информација на интернет презентацији, извештавањем Народне скупштине, обавештавањем јавности путем саопштења, публикацијама, одржавањем конференција за штампу и на друге одговарајуће начине.

У погледу транспарентности у раду и афирмисања значаја права на слободан приступ информацијама од јавног значаја веома је важна награда коју је Повереник добио приликом објављивања Међународног дана права јавности да зна, 28. септембра, у организацији Повереника за информације од јавног значаја и заштиту података о личности, Мисије ОЕБС у Србији, Коалиције за слободу приступа информацијама, Удружења новинара Србије и Независног удружења новинара Србије када је Поверенику за заштиту равноправности додељено „Признање за допринос афирмисању права на приступ информацијама од јавног значаја и транспарентност у раду у категорији републичких органа јавне власти“.

У 2017. Поверенику су поднета 24 захтева за слободан приступ информацијама од јавног значаја, на која је одговорено у законском року.

Информатор о раду Повереника за заштиту равноправности доступан је на интернет презентацији (www.ravnopravnost.gov.rs). Захтев за приступ информацијама од јавног значаја које се односе на рад Повереника или су настале у вези с његовим радом може се поднети у писаној форми на адресу: Повереник за заштиту равноправности, Булевар краља Александра бр. 84, 11000 Београд или електронском поштом на адресу: poverenik@ravnopravnost.gov.rs.

7. Извештај о извршењу финансијског плана

Законом о буџету Републике Србије за 2017. („Службени гласник РС“, број 99/16), Поверенику за заштиту равноправности опредељена су средства у износу од 104.166.000 динара.

Структура извршења буџета за 2017, како по изворима финансирања тако и по програму, програмској активности и пројектима приказана је у Редовном годишњем извештају Повереника за 2017. годину.

8. Препоруке за сузбијање дискриминације и унапређење равноправности

У овом делу извештаја, а ради боље прегледности, издвајамо препоруке које Повереник даје на основу увида стечених у поступку по притужбама током 2017, као и на основу других релевантних доступних података о проблемима у остваривању равноправности (а које су већ дате у Сажетку овог извештаја):

1. Приступити изради стратешких докумената и акционих планова чије је важење истекло у претходном периоду или истиче у 2018. години. То се првенствено односи на доношење стратегије унапређења положаја особа са инвалидитетом, особа које живе са ХИВ/АИДС-ом, стратегије о старењу, стратегије развоја образовања одраслих и стратегије која ће унапредити заштиту менталног здравља. Нови стратешки документи требало би да буду засновани на евалуацији претходно важећих стратегија и уз уважавање тренутног стања и потреба друштвених група на које се односе. Приликом припреме свих стратешких докумената реално дефинисати циљеве и активности, обезбедити изворе финансирања и спровести широк консултативни процес са свим релевантним актерима.

2. Усвојити Закон о бесплатној правној помоћи, којим ће се обезбедити делотворан приступ правди, без дискриминације по било ком основу, укључујући и приступ правди за жртве дискриминације.

3. Интензивирати рад на унапређивању архитектонске и информационе приступачности и примену универзалног дизајна у свим областима, с циљем омогућавања приступа особама са инвалидитетом јавним објектима и површинама, превозу, информацијама, комуникацијама и услугама. Обезбедити да информације о раду свих органа јавне власти буду доступне у одговарајућим форматима, укључујући и садржаје интернет презентација, повећати број медијских садржаја који се преводе на знаковни језик, као и комуникацију преко тумача за знаковни језик. Потребно је обезбедити особама са инвалидитетом услове за пуно остваривање свих загарантованих права (изборног права, права на образовање, запошљавање и сл.) као и, у складу са Законом о електронским комуникацијама, једнаке могућности за приступ службама за хитне интервенције, услугама обавешења и јавним телефонским именицима.

4. Наставити процес деинституционализације уз обезбеђивање адекватне подршке особама са инвалидитетом за самосталан живот

у најмање рестриктивном окружењу, уз развој услуга на локалном нивоу и континуирано развијање сарадње система социјалне и здравствене заштите, образовања и запошљавања. Ономогућити присилно односно смештање без пристанка лица у установе здравствене и социјалне заштите. Радити на даљем смањивању броја деце, посебно деце са сметњама у развоју у установама.

5. Предузети мере за унапређење/усклађивање правног оквира у погледу остваривања права особа са инвалидитетом у складу с међународним стандардима и препорукама. У што краћем року приступити измени прописа који уређују питање лишења пословне способности и старатељства над пунолетним особама уз омогућавање самосталног одлучивања и промоцију способности особа са инвалидитетом. Донети прописе који се односе на просторно техничке услове, стручну оспособљеност запослених и друге услове за рад радног центра, као и на радно ангажовање особа са инвалидитетом, на основу Закона о професионалној рехабилитацији и запошљавању особа са инвалидитетом.

6. Наставити спровођење мера активне политике запошљавања и мера и активности професионалне рехабилитације особа са инвалидитетом спровођењем одговарајућих обука, различитих облика стручне праксе, оспособљавања и социјализације особа са инвалидитетом ради стицања практичних знања и вештина за рад на конкретним радним местима, на отвореном тржишту рада.

7. Потребно је да надлежни државни органи предузму све неопходне радње и мере из своје надлежности којима ће обезбедити ангажовање педагошког асистента за децу и ученике којима је потребна додатна подршка у образовању и васпитању и наставити рад на развоју инклузивног образовања, у складу с принципима једнакости и доступности у образовању на свим нивоима. У што краћем року прописати ближе услове за рад педагошких асистената. Повећати број просветних саветника с циљем квалитетније подршке и унапређења инклузивног образовања и предузети мере на правовременом обезбеђивању уџбеника у прилагођеним форматима.

8. Унапредити нормативни оквир за заштиту права детета у смислу усаглашавања с Конвенцијом о правима детета, а посебно у погледу дефинисања појмова забране физичког кажњавања.

9. Обезбедити већу доступност основношколског и средњешколског образовања деци из осетљивих друштвених група, предузимањем афирмативних мера нарочито усмерених према ромској деци

и „деци улице“ с циљем повећања броја уписане деце али и смањења осипања из образовног система. Истовремено спроводити активности усмерене ка укључивању одраслих из осетљивих друштвених група у образовни систем.

10. Континуирано радити на обезбеђивању једнаких могућности у приступу високом образовању младима из маргинализованих друштвених група, увођењем посебних мера и допуном стандарда за акредитацију високошколских установа, а нарочито у погледу приступачности простора, обезбеђивања асистивних технологија и одговарајућих сервиса за подршку студентима.

11. Предузети мере како би се у наставне програме и наставне материјале интегрисале теме које развијају културу мира, толеранције, разумевања и уважавања различитости, родне равноправности и недискриминације. Из наставних материјала уклонити дискриминаторне садржаје и садржаје који подржавају стереотипе и предрасуде. У школске програме треба увести здравствено и васпитање о репродуктивном и сексуалном здрављу а кроз грађанско васпитање подстицати усвајање вредности равноправности и толеранције.

12. Неопходно је ојачати све (квантитативне и квалитативне) капацитете центара за социјални рад како би могли да правовремено одговоре свим пословима у области социјалне и породично-правне заштите и обезбеде квалитетно мапирање потреба, препознавање социјалне искључености и благовремено активирање свих облика подршке и помоћи уз повећање доступности и разноврсности услуга социјалне заштите, нарочито у руралним срединама. Подизати информисаност о правима и услугама социјалне и здравствене заштите, поједноставити процедуре за остваривање ових услуга, побољшати коришћење информационих технологија у сврху помоћи. Изменити Закон о социјалној заштити.

13. Интензивирати рад на побољшању положаја старијих, нарочито у руралним и неприступачним подручјима. Потребно је повећати доступност услуга здравствене (кућно лечење и нега, јачање патронажних служби за обилазак и помоћ старима, телефонско саветовање и сл.) и социјалне заштите за старије (увођење мобилних и иновативних услуга које одговарају на специфичне потребе старијих, као што су телеасистенција, неформални неговатељи, услуге повремениог и привременог смештаја и сл.). Неопходно је и боље повезивање новчаних давања са услугама, као и побољшање транспорта што је услов за бољи приступ услугама и спречавање социјалне искључености.

14. Потребно је прописати обавезу интегрисања родне перспективе у јавне политике, како би се обезбедило уклањање узрока родне

неравноправности и прописати обавезу свих органа јавне власти и приватних послодаваца да развију интерне механизме за сузбијање и заштиту од дискриминације и вођење родно балансиране кадровске политике.

15. Потребно је предузети мере и активности како би се обезбедило укључивање и подстицање равномерне заступљености жена и мушкараца у свим сферама политичког и јавног одлучивања у вршењу јавних функција у органима јединице локалне самоуправе, установама односно јавним предузећима чији је оснивач локална самоуправа, као и укључивање и подстицање равномерне заступљености жена и мушкараца из различитих средина (урбаних и руралних) и маргинализованих група.

16. Ради економског оснаживања жена потребно је континуирано предузимати мере за подстицање запошљавања и женског предузетништва, за заштиту жена од дискриминације на тржишту рада уз посебну пажњу остваривања равноправности жена у приступу радним местима, једнаким условима за напредовање и остваривање једнаке зараде, као и унапређивање и промовисање мера за усклађивање рада и родитељства.

17. Предузети мере и активности за имплементацију Резолуције 1325 Савета безбедности УН – Жене, мир и безбедност у Републици Србији (2017–2020).

18. Потребно је наставити предузимање мера, координисано и ефикасно деловање институција система у пружању заштите од насиља у породици и других облика родно заснованог насиља, с циљем пуне примене закона. Такође је потребно радити на развијању сервиса који ће се бавити подршком жртвама насиља као и децом сведоцима насиља.

19. Предузети мере и активности с циљем даљег развоја и унапређења система палијативног збрињавања пацијената и пружања подршке њиховим породицама на територији читаве Републике Србије, као и мере и активности за обезбеђивање услова за пружање услуга корисницима који због специфичног социјалног и здравственог статуса имају потребу и за социјалним збрињавањем и за сталном здравственом заштитом или надзором прописивањем стандарда за пружање услуга у складу са Законом о социјалној заштити.

20. Сагледати могућности за обезбеђивање ефикаснијих терапија и лекова новије генерације на терет Републичког фонда за здравствено осигурање за особе које живе са ХИВ-ом, уз обезбеђивање веће доступности психолошке подршке, промоцију саветовања и тестирања на

ХИВ и друге полно преносиве болести током целе године на читавој територији Републике Србије.

21. Предузети све потребне мере како би састав државних органа, органа локалне самоуправе и других органа јавне власти одговарао националном саставу становништва на њиховом подручју, и предузети мере ради управљања националном, етничком, верском, језичком и другом разноврсношћу.

22. Активно радити на унапређењу положаја Рома и посебно Ромкиња у погледу обезбеђивања личних докумената, приступа адекватном становању, здравственим, образовним и услугама социјалне заштите, као и запошљавању уз остваривање међуресурске сарадње свих актера у систему заштите и остваривања појединих права, на свим нивоима.

23. Унапредити правни положај трансполних особа како би се трансполним особама омогућило да нови идентитет у потпуности интегришу у свој приватни и професионални живот, уз пуно поштовање права на приватност.

24. Донети прописе којима се омогућава регистрација истополних парова и регулишу дејства, правне последице и начин престанка регистрованих партнерстава, у складу с препорукама Савета Европе.

25. Обезбедити пуну примену прописа у погледу примене одредбе члана 54а Кривичног законика у смислу одмеравања казне за кривична дела учињена из мржње.

26. Предузимати мере за унапређивање положаја осуђених лица и њихову пуну социјалну укљученост, без стигматизације, посебно у поступку запошљавања. То подразумева и одговарајуће нормативне измене како би се у потпуности обезбедило поштовање одредбе члана 102. Кривичног законика, којом је прописано да нико нема право да тражи од грађана да подносе доказ о осуђиваности или неосуђиваности.

27. Континуирано радити на едукацији носилаца правосудних функција, полицијских службеника, запослених у државној управи, запослених у систему образовања, здравствене и социјалне заштите и запослених у инспекцијским службама из области антидискриминационог права, како би се обезбедили правилно и уједначено тумачење и примена антидискриминационих прописа, у складу с међународним стандардима и праксом међународних институција.

28. Посебну пажњу посветити одговорном извештавању које не смеју да карактеришу говор мржње, сензационализам, сексизам,

мизогинија, дискриминаторни ставови и увредљиво извештавање о особама другачије сексуалне оријентације и родног идентитета и другим маргинализованим друштвеним групама. Интензивирати мере и активности на едукацији новинара и новинарки о забрани дискриминације, као и о важности принципа равноправности.

29. Ради постизања пуне усклађености с правним тековинама Европске уније, изменити и допунити Закон о забрани дискриминације, приступити изради нове стратегије превенције и заштите од дискриминације, у сарадњи с Повереником за заштиту равноправности. Изменама и допунама Закона о забрани дискриминације прописати адекватна решења за превазилажење проблема и тешкоћа који су уочени у примени закона, као и прописати основ за успостављање и операционализовање јединственог, централизованог и стандардизованог система за прикупљање и анализу релевантних података који служе за праћење појаве дискриминације и ефикасности система заштите од дискриминације.

ПРИЛОГ: СТАТИСТИЧКИ ПРИКАЗ РАДА ПОВЕРЕНИКА У 2017. ГОДИНИ

Број предмета у 2017. години

ПРЕДМЕТИ	2017.
Притужбе	532
Препоруке мера	501
Тужбе	3
Посредовање	1
Мишљења на нацрте аката	41
Предлог Уставном суду	1
Кривичне пријаве	3
Прекршајне пријаве	1
Иницијативе за измену прописа	2
Упозорења	13
Саопштења*	20
УКУПАН број предмета*	1.098

* Саопштења не улазе у укупан број предмета

Подносиоци притужби

Физичка лица подносиоци притужби	број	%
Мушкарци	246	59,3
Жене	167	40,7
Укупан број	413	100

Остали подносиоци притужби	број	%
Физичка лица	413	77,6
Организације	105	19,7
Државни органи	10	1,9
Орган – институција	2	0,4
Правна лица	1	0,2
Група лица	1	0,2
Укупан број подносилаца притужби	532	100

Основ дискриминације (лично својство)

Притужбе по основу дискриминације	број	%
Притужбе у којима је наведено лично својство	424	79,7
Притужбе у којима није наведено лично својство	108	20,3
Укупан број притужби	532	100

Основ дискриминације (лично својство)

Притужбе по основу дискриминације	број
Притужбе у којима је наведено једно лично својство	286
Притужбе у којима је наведено више личних својстава	138
Укупан број притужби у којима је наведено лично својство	424

Притужбе у којима је наведено лично својство	број	%
Инвалидитет	114	18
Старосно доба	75	11,8
Пол	71	11,2
Здравствено стање	64	10,1
Национална припадност или етничко порекло	62	9,8
Брачни и породични статус	48	7,6
Сексуална оријентација	42	6,6
Чланство у политичким, синдикалним и другим организацијама	33	5,2
Верска или политичка убеђења	23	3,6
Имовно стање	22	3,5
Неко друго лично својство	17	2,7
Родни идентитет	17	2,7
Изглед	13	2,1
Осуђиваност	8	1,3
Држављанство	7	1,1
Генетске особености	6	0,9
Језик	5	0,8
Преци	3	0,5
Рођење	3	0,5
Укупно	633	100

* У 138 притужби као основ дискриминације наведено је више личних својстава.

Области друштвених односа на које се притужбе односе

Притужбе по области дискриминације	број	%
У поступку запошљавања или на послу	166	31,2
Поступак пред органима јавне власти (суд, општина, министарство, комисије...)	114	21,4
Приликом пружања јавних услуга или при коришћењу објеката и површина	64	12
Образовање и стручно оспособљавање	42	7,9
Јавно информисање и медији	37	7
Здравствена заштита	27	5,1

Притужбе по области дискриминације	број	%
Социјална заштита	24	4,5
Приватни односи	16	3
Јавна сфера / Општа јавност	15	2,8
Култура, уметност, спорт	7	1,3
Деловање / активности у синдикатима, политичким странкама, НВО и другим организацијама	5	0,9
Нешто друго	5	0,9
Становање	5	0,9
Имовинска права и односи	2	0,4
Пензијско и инвалидско осигурање	2	0,4
Остваривање колективних мањинских права	1	0,2
Укупан број притужби	532	100

Области дискриминације по подносиоцима

Области дискриминације по подносиоцима	број	%
У поступку запошљавања или на послу	166	31,2
Физичка лица	144	
мушкарци 84		
жене 60		
Организације	16	
Државни орган	6	
Поступак пред органима јавне власти (суд, општина, министарство, комисије)	114	21,4
Физичка лица	99	
мушкарци 65		
жене 34		
Организације	13	
Група лица	1	
Државни орган	1	
Приликом пружања јавних услуга или при коришћењу објеката и површина	64	12
Физичка лица	47	
мушкарци 27		
жене 20		
Организације	16	
Државни орган	1	
Образовање и стручно оспособљавање	42	7,9
Физичка лица	34	
мушкарци 20		
жене 14		
Организације	7	

Области дискриминације по подносиоцима	број	%
Државни орган	1	
Јавно информисање и медији	37	7
Физичка лица	6	
мушкарци 3		
жене 3		
Организације	30	
Државни орган	1	
Здравствена заштита	27	5,1
Физичка лица	17	
мушкарци 7		
жене 10		
Организације	7	
Орган/институција	2	
Правна лица	1	
Социјална заштита	24	4,5
Физичка лица	22	
мушкарци 13		
жене 9		
Организације	2	
Приватни односи	16	3
Физичка лица	16	
мушкарци 8		
жене 8		
Јавна сфера / Општа јавност	15	2,8
Физичка лица	9	
мушкарци 9		
жене 0		
Организације	6	
Култура, уметност, спорт	7	1,3
Физичка лица	5	
мушкарци 3		
жене 2		
Организације	2	
Деловање / активности у синдикатима, политичким странкама, НВО и др. орг.	5	0,9
Физичка лица	5	
мушкарци 4		
жене 1		
Нешто друго	5	0,9
Физичка лица	2	
мушкарци 0		

Области дискриминације по подносиоцима	број	%
жене 2		
Организације	3	
Становање	5	0,9
Физичка лица	5	
мушкарци 2		
жене 3		
Имовинска права и односи	2	0,4
Организације	2	
Пензијско и инвалидско осигурање	2	0,4
Физичка лица	2	
мушкарци 1		
жене 1		
Остваривање колективних мањинских права	1	0,2
Организације	1	
Укупно	532	100

Област рада и запошљавања

Напомена: Процентуалне вредности наведених личних својстава рачунате су у односу на број подносилаца притужби за притужбе у којима је наведено лично својство, а не у односу на укупан број притужби за дату област.

Подносиоци притужби у области рада и запошљавања	број	%
Пол	37	24,8
Физичка лица	33	
мушкарци 10		
жене 23		
Организације	2	
Државни орган	2	
Чланство у политичким, синдикалним и другим организацијама	20	13,4
Физичка лица	11	
мушкарци 6		
жене 5		
Организације	8	
Државни орган	1	
Брачни и породични статус	20	13,4
Физичка лица	18	
мушкарци 4		
жене 14		
Организације	2	
Инвалидитет	19	12,8
Физичка лица	17	

Подносиоци притужби у области рада и запошљавања	број	%
мушкарци 10		
жене 7		
Организације	2	
Национална припадност или етничко порекло	14	9,4
Физичка лица	14	
мушкарци 11		
жене 3		
Старосно доба	12	8,1
Физичка лица	12	
мушкарци 6		
жене 6		
Здравствено стање	10	6,7
Физичка лица	10	
мушкарци 4		
жене 6		
Верска или политичка убеђења	6	4,0
Физичка лица	6	
мушкарци 5		
жене 1		
Неко друго лично својство	4	2,7
Физичка лица	3	
мушкарци 3		
жене 0		
Организација	1	
Сексуална оријентација	4	2,7
Физичка лица	3	
мушкарци 2		
жене 1		
Државни орган	1	
Имовно стање	2	1,3
Физичка лица	2	
мушкарци 1		
жене 1		
Осуђиваност	1	0,7
Физичка лица	1	
мушкарци 1		
жене 0		
Укупно	149	100

Поступање органа јавне власти

Напомена: Процентуалне вредности за наведена лична својства рачунате су у односу на број подносилаца притужби за притужбе у којима је наведено лично својство, а не у односу на укупан број притужби за дату област.

Лична својства у притужбама у области поступања органа јавне власти	број	%
Инвалидитет	26	18,6
Физичка лица	21	
мушкарци 12		
жене 9		
Организација	4	
Група лица	1	
Здравствено стање	19	13,6
Физичка лица	19	
мушкарци 11		
жене 8		
Национална припадност или етничко порекло	17	12,2
Физичка лица	13	
мушкарци 11		
жене 2		
Организације	4	
Брачни и породични статус	13	9,3
Физичка лица	13	
мушкарци 6		
жене 7		
Пол	12	8,6
Физичка лица	11	
мушкарци 5		
жене 6		
Организације	1	
Старосно доба	10	7,1
Физичка лица	9	
мушкарци 6		
жене 3		
Организације	1	
Верска или политичка убеђења	9	6,4
Физичка лица	9	
мушкарци 4		
жене 5		
Имовно стање	7	5

Лична својства у притужбама у области поступања органа јавне власти	број	%
Физичка лица	7	
мушкарци 6		
жене 1		
Осуђиваност	6	4,3
Физичка лица	5	
мушкарци 5		
жене 0		
Државни органи	1	
Неко друго лично својство	5	3,6
Физичка лица	5	
мушкарци 3		
жене 2		
Чланство у политичким, синдикалним и другим организацијама	5	3,6
Физичка лица	4	
мушкарци 0		
жене 4		
Организација	1	
Преци	3	2,1
Физичка лица	3	
мушкарци 3		
жене 0		
Изглед	2	1,4
Физичка лица	2	
мушкарци 1		
жене 1		
Сексуална оријентација	2	1,4
Физичка лица	1	
мушкарци 1		
жене 0		
Организација	1	
Генетске особености	1	0,7
Физичка лица	1	
мушкарци 1		
жене 0		
Језик	1	0,7
Физичка лица	1	
мушкарци 1		
жене 0		
Рођење	1	0,7

Лична својства у притужбама у области поступања органа јавне власти	број	%
Физичка лица	1	
мушкарци 0		
жене 1		
Родни идентитет	1	0,7
Организација	1	
Укупно	140	100

Пружање услуга и/или коришћење јавних површина и објеката

Напомена: Процентуалне вредности за наведена лична својства рачунате су у односу на број подносилаца притужби за притужбе у којима је наведено лично својство, а не у односу на укупан број притужби за дату област.

Подносиоци притужби у области пружања услуга и/или коришћења јавних површина и објеката	број	%
Инвалидитет	27	35,5
Физичка лица	18	
Мушки 13		
Женски 5		
Организације	9	
Старосно доба	18	23,7
Физичка лица	15	
Мушки 11		
Женски 4		
Организације	3	
Здравствено стање	8	10,5
Физичка лица	6	
Мушки 5		
Женски 1		
Организације	2	
Неко друго лично својство	5	6,6
Физичка лица	2	
Мушки 0		
Женски 2		
Организације	3	
Верска или политичка убеђења	4	5,3
Физичка лица	3	
Мушки 2		
Женски 1		
Државни орган	1	
Пол	3	3,9

Подносиоци притужби у области пружања услуга и/или коришћења јавних површина и објеката	број	%
Физичка лица	3	
Мушки 2		
Женски 1		
Имовно стање	3	3,9
Физичка лица	3	
Мушки 1		
Женски 2		
Сексуална оријентација	3	3,9
Физичка лица	1	
Мушки 1		
Женски 0		
Организација	2	
Национална припадност или етничко порекло	2	2,6
Организације	2	
Чланство у политичким, синдикалним и другим организацијама	2	2,6
Физичка лица	2	
Мушки 0		
Женски 2		
Изглед	1	1,3
Физичка лица	1	
Мушки 1		
Женски 0		
Укупно	76	100

Образовање и стручно усавршавање

Напомена: Процентуалне вредности за наведена лична својства рачунате су у односу на број подносилаца притужби за притужбе у којима је наведено лично својство, а не у односу на укупан број притужби за дату област.

Подносиоци притужби у области образовања и стручног усавршавања	број	%
Старосно доба	24	27,3
Физичка лица	16	
Мушки 7		
Женски 9		
Организације	7	
Државни орган	1	
Инвалидитет	17	19,3
Физичка лица	9	

Подносиоци притужби у области образовања и стручног усавршавања	број	%
Мушки 5		
Женски 4		
Организације	7	
Државни орган	1	
Здравствено стање	15	17
Физичка лица	9	
Мушки 4		
Женски 5		
Организације	6	
Сексуална оријентација	7	8,1
Физичка лица	1	
Мушки 1		
Женски 0		
Организације	6	
Изглед	7	8
Физичка лица	6	
Мушки 6		
Женски 0		
Организације	1	
Родни идентитет	6	6,8
Организације	6	
Генетске особености	3	3,4
Физичка лица	3	
Мушки 3		
Женски 0		
Национална припадност или етничко порекло	2	2,3
Физичка лица	1	
Мушки 1		
Женски 0		
Организације	1	
Језик	2	2,3
Физичка лица	1	
Мушки 0		
Женски 1		
Организације	1	
Чланство у политичким, синдикалним и другим организацијама	1	1,1
Физичка лица	1	
Мушки 0		
Женски 1		

Подносиоци притужби у области образовања и стручног усавршавања	број	%
Рођење	1	1,1
Физичка лица	1	
Мушки 0		
Женски 1		
Неко друго лично својство	1	1,1
Физичка лица	1	
Мушки 1		
Женски 0		
Имовно стање	1	1,1
Физичка лица	1	
Мушки 0		
Женски 1		
Верска или политичка убеђења	1	1,1
Физичка лица	1	
Мушки 1		
Женски 0		
Укупно	88	100

Подносиоци притужби у области јавног информисања и медија

Напомена: Процентуалне вредности за наведена лична својства рачунате су у односу на број подносилаца притужби за притужбе у којима је наведено лично својство, а не у односу на укупан број притужби за дату област.

Подносиоци притужби у области јавног информисања и медија	број	%
Сексуална оријентација	23	43,4
Организације	22	
Државни орган	1	
Родни идентитет	10	18,9
Организације	10	
Пол	5	9,4
Физичка лица	3	
Мушки 1		
Женски 2		
Организације	2	
Национална припадност или етничко порекло	3	5,7
Физичка лица	1	
Мушки 1		
Женски		
Организације	2	

Подносиоци притужби у области јавног информисања и медија	број	%
Инвалидитет	3	5,7
Физичка лица	2	
Мушки 2		
Женски 0		
Организације	1	
Чланство у политичким, синдикалним и другим организацијама	2	3,7
Физичка лица	2	
Мушки 0		
Женски 2		
Верска или политичка убеђења	2	3,7
Физичка лица	1	
мушкарци 1		
жене 0		
Организације	1	
Здравствено стање	1	1,9
Организације	1	
Старосно доба	1	1,9
Организације	1	
Рођење	1	1,9
Организације	1	
Имовно стање	1	1,9
Организације	1	
Брачни и породични статус	1	1,9
Организације	1	
Укупно	53	100

Против кога су притужбе поднете

Против кога су притужбе поднете	број	%
Државни орган	238	43,04
Правна лица	159	28,75
Физичка лица	99	17,90
Орган/Институција	34	6,15
Организације	14	2,53
Група лица	9	1,63
Укупно	553	100
Број предмета с једним дискриминатором		399
Број предмета с више дискриминатора		154
Укупно		553

Број притужби по регионима

Број притужби по регионима	број	%
Београдски регион	213	40,04
Регион Војводине	101	18,98
Регион Шумадије и Западне Србије	77	14,47
Регион Јужне и Источне Србије	72	13,53
Регион Косова и Метохије	4	0,75
Непознати регион*	64	12,03
Укупан број притужби по регионима	531	
Иностранство	1	0,19
Укупан број притужби	532	100

*Регион је непознат када је притужба послата електронском поштом а подносилац не назначи општину пребивалишта.

Исходи поступака

Исходи поступака по притужбама	2016.
Поднет предлог Уставном суду	1
Покренут прекршајни поступак	1
Поднета кривична пријава	3
Ненадлежност	51
Непотпуност (недостаци)	138
Нема повреде права	163
Води се или је окончан судски поступак	34
Већ је поступано али нису понуђени нови докази	6
Због протеча времена није било могуће постићи сврху поступања	1
Повучена притужба	12
Притужбе у којима је донето мишљење	51
мишљење с препоруком	33
мишљење без препоруке	18
У раду: дато на изјашњење и тражена допуна	21

Поступање по препорукама

Поступање по препорукама	број	%
Поступљено по препоруци	22	75,86
Није поступљено по препоруци	7	24,14
Укупан број	29	100

У преосталим предметима рок за поступање по препорукама није истекао

Поступање по препорукама мера	број	%
Поступљено по препоруци	338	91,60
Није поступљено по препоруци	31	8,40
Укупан број	369	100

У преосталим предметима рок за поступање по препорукама није истекао

